

Lev Trockij

Kam spěje Anglie?

Přeložil Bohumil Mathesius

V Praze 1926

Komunistické nakladatelství a knihkupectví v Praze I., Perštýn č. 6

(Převod do pdf česká sekce MIA, 2013)

Předmluva	3
KAM SPĚJE ANGLIE?	5
I. Úpadek Anglie.	5
II. Mister Baldwin a... postupný vývoj.....	11
III. Několik „zvláštností“ anglických dělnických vůdců	21
IV. Fabiánská „teorie“ socialismu	27
V. Otázka revolučního násilí	37
VI. Dvě tradice: revoluce XVII. století a chartismus.....	53
VII. Trade-uniony a bolševictví	59
VIII. Perspektivy.....	65
Poznámky:.....	76

Předmluva

(Napsaná L. D. Trockým pro americké vydání této knihy)

Tato práce je věnována budoucím osudům Anglie, ale může zajímat i amerického čtenáře. Jednak proto, že Anglie zaujímá tuze velké místo ve světě, jednak proto, že Velká Británie a Spojené státy jsou dvojhvězdím, v němž jedna hvězda tím rychleji uhasíná, čím jasněji se rozhořívá druhá.

Závěr, k němuž přicházím ve svém šetření, je, že Anglie se přibližuje plnou parou k epoše velkých revolučních otřesů. Angličtí obhájci a jejich američtí učedníci ovšem řeknou, že se zabývám propagandou proletářské revoluce — jakoby bylo možno zvenčí, pomocí brožury, změnit směr vývoje velkého národa. Ve skutečnosti se pokouším rozbořem nejdůležitějších činitelů historického vývoje Anglie ujasnit onu historickou cestu, na níž se dostává vnějšími i vnitřními podmínkami své existence. Obviňovat z toho důvodu z revolučního vměšování do cizích záležitostí je asi totéž jako obviňovat astronoma, předpovídajícího zatmění sluneční z toho, že to zatmění vyvolává.

Nechceme tím ovšem říci, že astronomické jevy jsou totožné se sociálními. Ony se odehrávají mimo nás, tyto — skrze nás. To ale neznamená, že historické události se dějí podle naší libovůle a mohou se usměřňovat pomocí brožur. Kniha a novin, majících za úkol záštitu a ochranu kapitalismu, i velkobritského, bylo vydáno a vydává se nepoměrně víc než těch, které směřují proti němu. Otázka se tím přece neřeší. Ty neb ony myšlenky mohou ukázat své působení potud, pokud koření v materiálních podmínkách sociálního vývoje. Anglie jde k revoluci proto, že pro ni nastoupila epocha kapitalistického soumraku. Kdybychom chtěli hledat viníky, tu na otázku, kdo nebo co tlačí Anglii na cestu revoluce, musilo by se odpovědět: ne Moskva, ale New York.

Taková odpověď se může zdát paradoxní. Ale odpovídá zcela pravdě. Mohutný a stále vzrůstající světový tlak Spojených států dělá postavení britského průmyslu, britského obchodu, britských financí, britské diplomacie stále bezvýhodnějším a beznadějnějším.

Spojené státy nemohou se nesnažit o rozšíření na světovém trhu, jinak hrozí jejich vlastnímu průmyslu mrtvice z překrvení. Rozšířit se mohou Spojené státy jenom na účet jiných exportujících zemí, v první řadě na účet Anglie. Ironický úsměv mohou vzbudit řeči o revolučním významu té či oné „moskevské“ brožury u porovnání s rolí patentovaného systému Dawesova, jehož pomocí se bere hospodářský život velkého národa do ocelových kleští amerického vedení. Pod rouškou uklidnění a ozdravení Evropy připravují se největší revoluční a vojenské otřesy a konflikty zítřka. Mister Julius Barnes, jenž stojí blízko washingtonskému ministerstvu obchodu, navrhuje, aby evropským dlužníkům Spojených států byly vymezeny úseky světového trhu, v nichž by chudí a zadlužení evropští příbuzní nepřekáželi expansi svého zámožného věřitele. Spolupracující na znovuzřízení peněžního systému, Spojené státy ruší jednu inflační iluzi po druhé a pomáhají Evropě přelozit její chudobu a závislost do jazyka tvrdé valuty. Naléhajíce na své dlužníky, nebo povolujíce jim odklad, dávajíce evropským zemím úvěr nebo odmítajíce jej, Spojené státy je vhánějí do stále sevřenějšího, hospodářsky závislejšího, posléze bezvýhodného postavení, jež je i předpokladem sociálně-revolučních otřesů. Komunistická Internacionála je dnes... skoro konservativním zřízením při srovnání s newyorskou bursou. Mister Morgan, mister Dawes, mister Julius Barnes — to jsou atletičtí kováři budoucích evropských revolucí.

Svou práci v Evropě a po celém světě konají Spojené státy do značné míry za spolupráce Anglie, jejím prostřednictvím. Ale pro Anglii je tato spolupráce jenom formou vzrůstající závislosti. Anglie uvádí,

abychom tak řekli, Spojené státy ve vládu. Postupující své světové panství, odporují angličtí diplomati a machři svým bývalým zákazníkům nového vladaře světa. Součinnost Ameriky s Anglií přikrývá nejhlubší světový antagonismus a připravuje hrozné konflikty budoucnosti, snad ani ne tak vzdálené.

V rámci této krátké předmluvy není místo hovořit o osudu samé Ameriky. Jest očitno, že nikde se dnes kapitál necítí tak pevným jako tam. Americký kapitál nestvůrně vyrostl a zesílel nejprve na účet vojny v Evropě, a nyní — „uklidňováním“ a „znovuzřizováním“ Evropy. Ale americký kapitalismus, při vší své mohutnosti není soběstačným celkem, ale částí světového hospodářství. Víc než to: čím mohutnějším se stává průmysl Spojených států, tím hlubší a těsnější se stává jeho závislost na světovém trhu. Vháněje Evropu do slepé uličky, připravuje americký kapitál války a revoluční otřesy, které udeří strašným odrazem do hospodářství Spojených států. To je perspektiva Ameriky. V linii revolučního vývoje je Amerika až v druhé řadě. Americká buržoasie bude ještě mít možnost pozorovat velké drčení své starší sestry. Ale i pro americký kapitál odbije neodvratná hodina. Magnáti amerických trustů, velicí plantážníci, petrolejáři a vývozci, miliardáři New Yorku, Chicaga a San Franciska nezadržitelně, byť nevědomky, plní své revoluční určení. Americký proletariát vyplní nakonec své.

24. května 1925. L. Trockij.

KAM SPĚJE ANGLIE?

Anglie stojí dnes v bodě obratu — snad víc, než kterákoli jiná kapitalistická země. A obrat Anglie je v ohromné míře i obratem čtyř dílů světa a krajní měrou i počátkem obratu pátého dílu, dnes nejmocnějšího — Ameriky. Ale politický vývoj Anglie vyznačují největší zvláštnosti, vyplývající z její minulosti a stojící do značné míry v cestě její budoucnosti. Nezatěžujíc toto šetření ciframi a fakty, jež čtenář snadno najde v rukovětech nebo speciálních zkoumáních o hospodářském stavu Anglie, chceme určit a charakterisovat ty faktory a okolnosti, jež budou určovat vývoj Anglie v nejbližší době. Jde tu právě o Anglii, a nikoli o Velkou Británii, o metropol, a ne o kolonie a dominie. Tyto mají své zvláštní vývojové cesty, které se rozcházejí čím dále, tím více s cestami metropole.

Náš výklad bude z největší části kritickým a polemickým. Dějiny se dělají prostřednictvím lidí. Ocenění živých sil, dělajících dnešní dějiny, nemůže nebýt aktivním. Abychom pochopili, zač se bijí třídy, strany a jejich vůdcové, a co je čeká zítra, musíme se prodrat houští politických konvencí, lží, přetvářek, všudy přítomného parlamentního „cantu“.* Polemika je proto nevyhnutelnou metodou politického rozboru. Ale otázka, kterou jsme si položili a na niž se pokoušíme odpovědět, má objektivní povahu: „Kam spěje Anglie?“.

I. Úpadek Anglie.

Kapitalistická Anglie byla připravena politickou revolucí poloviny XVII. století a tak zvanou průmyslovou revolucí konce XVIII. století.¹⁾ Z doby své občanské války a diktatury Cromwellovy²⁾ vyšla Anglie jako malý národ čítající sotva 1,5 milionu rodin. Do imperialistické války vstoupila jako impérium uzavírající ve svých hranicích pětinu celého lidstva.

Anglická revoluce X VII. století, škola puritanismu³⁾ tvrdá škola Cromwellova, připravila anglický národ, vlastně jeho střední třídy, k další světové úloze. Od polovice XVIII. století světová moc Anglie stává se nespornou. Anglie vládne moři i světovým trhem, budujíc jej.

V roce 1826 vylíčil konservativní anglický publicista těmito rysy století průmyslu:

„Doba, rozvíjející se před našimi zraky, slibuje se stát stoletím průmyslu... Od nynějška bude průmysl diktovat mezinárodní spolky a uzavírat mezinárodní přátelství... Perspektivy, otvírající se dnes Britům, přesahují téměř hranice lidského rozumu. Dějiny ještě nemají pro ně měřítko... Anglický tovární průmysl vyrobí podle vsí pravděpodobnosti čtyřikrát více výrobků než všechny kontinenty dohromady a bavlněných látek šestnáctkrát více než celá kontinentální Evropa... (Beer, „Dějiny socialismu v Anglii“, str. 303).

Kolosální průmyslová převaha Anglie nad ostatní Evropou a nad celým světem položila základ k jejímu bohatství a k její světové pozici, kterou je těžko s něčím srovnat. Století průmyslu stalo se zároveň stoletím světové hegemonie Velké Británie.

* Cant je specifický tvar konvenční lži, všemi mlčky uznávané podle zákonů sociální licoměrnosti. Podle Carlyla je cant uměním dávat jevům ve vlastním zájmu takovou formu, jakou ve skutečnosti nemají. V parlamentně-protestantské Anglii je toto umění přivedeno do značné výšky (nebo... nízkosti). Pozn. autora

Od roku 1850 do roku 1880 byla Anglie průmyslovou školou Evropy a Ameriky. Ale právě tím se podkopávalo její monopolní postavení. Od osmdesátých let se začíná zřejmé oslabení Anglie. Do světové arény vstupují nové státy, v prvé řadě Německo. Současně poprvé odkrývá kapitalistické prvorozenství anglické své nepříznivé, konservativní stránky. Doktrína volného obchodu dostává těžké rány od německé konkurence.

Vytlačování Anglie ze světových posic, jež zaujala, se zřetelně ukázalo takovým způsobem už v poslední čtvrti předešlého století a porodilo na počátku tohoto století stav vnitřní nejistoty a kvašení nahoře a hluboké, molekulární pochody v pravdě revolučního charakteru v pracující třídě.

Hlavní místo v těchto pochodech zaujaly konflikty práce a kapitálu. Ukázalo se, že je otřeseno nejen aristokratické postavení anglického průmyslu ve světě, ale i privilegované postavení dělnické aristokracie uvnitř Anglie. Léta 1911 až 1918 byla dobou nevídaných třídních bojů horníků, železničářů a vůbec transportních dělníků. V srpnu roku 1911 byla zahájena národní, to jest generální stávka na železnicích.

V těch dnech stál ponurý přízrak revoluce nad Anglií. Vůdcové použili všech svých sil, aby hnutí ochromili. Jejich motivem byl „patriotismus“: věc se stala v době agadirské příhody, jež hrozila válkou s Německem.⁴⁾ Ministerský předseda, jak se nyní stalo známým, pozval dělnické vůdce na tajnou schůzku a vyzval je zachránit vlast. A vůdcové učinili vše, co mohli, zesílili buržoasii a připravili právě tím imperialistickou válku.

Válka roku 1914—1918 jako by přervala revoluční proces. Zadržela vývoj stávkového boje. Způsobila pád Německa, vrátila, jak se zdálo, Anglii úlohu světového vládce. Ale brzy se ukázalo, že válka zadrževší na čas úpadek Anglie, ve skutečnosti jej prohloubila.

V letech 1917—1920 prošlo dělnické hnutí anglické nanejvýš bouřlivou periodou. Stávky měly grandiosní charakter. Macdonald podpisoval manifesty, od nichž se nyní s hrůzou odvrací. Až ke konci dvacátého roku bylo hnutí regulováno, po „černém pátku“, kdy trojspolek hornických, železničářských a transportních vůdců zradil generální stávku. Ochromena ve sféře hospodářské působnosti obrátila se energie mas k politické platformě. Dělnická strana vyrostla jako ze země.

V čem záleží změna vnějšího a vnitřního postavení Velké Británie?

Za dobu války se vyvinula a ukázala gigantská převaha hospodářská Spojených států zcela a úplně. Vystoupení Spojených států ze stadia zaoceánského provincialismu odsunulo rázem Velkou Británii na druhé místo.

„Spolupráce“ Ameriky s Velkou Británií jest onou posud mírnou formou, v níž se děje další, čím dále, tím hlubší ústup Anglie před Amerikou.

Tato „spolupráce“ se může usměrnit v ten či onen okamžik proti někomu třetímu; proto však přece základním světovým antagonismem je antagonismus anglo-americký, a všechny ostatní antagonismy, byť byly v daném okamžiku sebe ostřejší a bezprostřednější, mohou být pochopeny a oceněny toliko na podkladě antagonismu anglo-amerického.

Angloamerická „spolupráce“ připravuje válku právě tak, jako doba reforem připravuje dobu revoluce. Právě ten fakt, že Anglie cestou „reforem“, to jest vynucených smluv s Amerikou, bude vyklízet posíci za posíci, donutí ji koncem konců postavit se na odpor.

Výrobní síly Anglie a především její živá výrobní síla, proletariát, neodpovídá už místu Anglie na světovém trhu. Odtud chronická nezaměstnanost.

Obchodně-průmyslová a vojensko-námořní hegemonie Anglie v minulosti zabezpečovala téměř automaticky spojení částí impéria. Novozélandský ministr Reeves napsal ještě na konci minulého století: „Dvě věci udržují dnešní poměr kolonií k Anglii: 1. jejich víra, že politika Anglie je ponejvíce politikou světa, 2. jejich víra, že Anglie vládne moři.“ Rozhodný význam patřil ovšem podmínce druhé. Ztráta hegemonie nad moři jde souběžně s vývojem odstředivých sil uvnitř impéria. Uchování jednoty impéria stává se čím dále tím obtížnější protichůdnými zájmy dominií a bojem kolonií.

Vývoj válečné techniky směřuje, jak se ukázalo, proti bezpečnosti Velké Británie. Vzrůst aviatiky a vojensko-chemických prostředků uvádí v nic největší historické výhody ostrovního postavení. Amerika — tento gigantský ostrov, ohrazený s obou stran moři — zůstává nezranitelnou. Naopak nejživotnější střediska Anglie mohou být za několik hodin napadena se strany evropského kontinentu vražedným útokem ze vzduchu.

Anglická vláda, ztrativší výhody své nepřístupné izolovanosti, byla přinucena přijímat stále bezprostřednější účast v čistě evropských věcech a evropských vojenských dorozuměních. Zamořské državy Anglie, její dominia, nemají žádného zájmu na této politice. Mají zájem o Tichý oceán, Indický, zčásti Atlantický, ale žádnou měrou o La Manche. Tato různost zájmů při prvním světovém nárazu se obrátí v znatelnou propast, v níž budou pochována pojítka impéria. Předvídajíc to, je velkobritská politika, ochromená vnitřními třenicemi, předurčena ve skutečnosti k pasivitě a tím i k ochuzení světového postavení impéria.

Vojenská vydání zaujímají zároveň nezbytně stále větší a větší díl zmenšených národních příjmů anglických.

Jednou z podmínek „spolupráce“ Anglie a Ameriky je zaplacení obrovského britského dluhu Americe, aniž má Anglie naději, že jí samé budou kdy zaplaceny dluhy státy pevninskými. Hospodářský poměr sil se tím ještě více přesunuje ve prospěch Ameriky.

Dne 5. března letošního roku zvýšila Anglická banka diskontní míru ze 4 na 5, hned za newyorskou Federální Bankou, která zvýšila své procento z 3 na 3,5. V londýnské City⁵⁾ velmi bolestně pocítili tuto ostrou připomínku o peněžní závislosti na zaatlantickém bratranci. Co ale dělat? Americká zásoba zlata dělá přibližně 9 miliard rublů, zatím co anglická není větší 1,5 miliardy, to jest šestkrát menší. V Americe je oběh zlata, zatím co Anglie jen zoufale usiluje jej znovu zavést. Přirozeně, když na zvýšení diskontu v Americe z 3 na 3,5 musí Anglie odpovědět zvýšením ze 4 na 5 procent. Toto opatření bije do anglického obchodu a průmyslu zdražujíc nezbytné prostředky. Tak Amerika na každém kroku vykazuje Anglii její místo, v jednom případě formami diplomatického tlaku, v druhém opatřeními bankovního charakteru, vždy a všude tlakem své ohromné hospodářské převahy.[†]

[†] V době, kdy naše práce byla napsána, přijalo anglické ministerstvo řadu opatření, zabezpečujících přechod k zlaté valutě. To je něco jako „velké vítězství“ anglického kapitalismu. Ve skutečnosti se nikde nevyjadřuje

Zároveň s tím anglický tisk rozčileně zaznamenává „zarmucující pokrok“ v rozličných oborech německého průmyslu, a zvláště v německé stavbě lodí. Při této příležitosti píše „Times“ z 10. března: „Je možno, že jedním z faktorů, jež tvoří způsobnost úspěšné konkurence německých loděnic, je úplná trustifikace materiálu — od dolu po odpovídající kovovou desku, od finanční banky do drobnosti. Tento systém není bez následků na mzdu a drahotu života. Jsou-li všechny tyto síly usměrněny na jednu cestu, je pole pro snížení výdajů velmi značné.“ Jinými slovy „Times“ tu konstatují, že organické přednosti současné německé industrie se znovu ukazují plnou silou, jakmile německému hospodářství dána byla vnější možnost projevit známky života.

Jsou ovšem znaky, že zakázka lodí byla dána hamburské loděnici za tím speciálním účelem, aby byly zastrašeny odbory a připravena tak půda k tlaku na ně za cílem snížení mezd a prodloužení pracovního dne. Netřeba říkat, že takový manévr je víc než pravděpodobný. To ale nijak neoslazuje všeobecných úvah o neracionální organizaci anglického průmyslu a o zvýšených výdajích odtud vyplývajících.

Už po čtyři roky nekleslo číslo oficiálně zaregistrovaných nezaměstnaných v Anglii pod 1 135 000, pohybujíc se mezi 1,25 a 1,5 milionem. Chronická nezaměstnanost je nejkřiklavějším obnažením neudržitelnosti systému a současně i jeho Achillovou patou. Pojištění nezaměstnaných zavedené v roce 1920 bylo vykládáno výjimečnými poměry, které brzy minou. Zatím nezaměstnanost se stala stálou a pojištění přestalo býti pojištěním, výdaje na nezaměstnané se naprosto nekryjí splátkami zainteresovaných osob. Angličtí nezaměstnaní — to už není „normální“ rezervní armáda, která hned se zmenšuje, hned zvětšuje, a stále ve svém složení obnovuje, — ale jakási stálá sociální vrstva, zplozená průmyslem v době rozmachu a vyhozená v době úpadku. Je to pakostnicové zbytnění v sociálním organismu se špatnou výměnou látek.

Předseda federace britských průmyslů (F. B. I.) plukovník Willey prohlásil na počátku dubna, že důchod z průmyslového kapitálu za poslední dva roky je tak nepatrný, že nemohl povzbudit podnikatele k rozvinutí průmyslové činnosti. Podnikání nedává většího úroku než cenné papíry s

úpadek Anglie silněji, než v této finanční vymoženosti. Anglie byla přinucena provést tuto drahou operaci pod tlakem plnocenného amerického dolaru a finanční politiky svých vlastních dominií, jež stále více se orientovaly k dolaru a obracely zády k libře šterlinků. Poslední skok k zlatu mohla Anglie provést jen s velikou finanční „pomocí“ Spojených států. Ale to znamená, že libra šterlinků se ocitá v bezprostřední závislosti na New Yorku. Spojené státy dostávají do svých rukou mocnou zbraň finanční represe. Za tuto závislost musí Anglie platit vysoké procento. Vysoké procento ukládá se na bez tak churavějící průmysl. Aby překazila vývoz svého zlata, je Anglie nucena podsekávat vývoz svých výrobků. Zároveň nemůže se zříci přechodu k zlaté valutě, aniž by uspíšila svůj úpadek na světovém trhu kapitálů. Tato osudná shoda okolností vzbuzuje pocit ostré nevolnosti u vládnoucích kruhů Anglie a dráždí k zlému, ale bezmocnému vrčení samotný konservativní tisk. „Daily Mail“ píše: „Anglická vláda přijímajíc zlatou basi dává federálním bankám (jež jsou prakticky pod vlivem vlády Spojených států) možnost v kterýkoli okamžik inscenovat v Anglii peněžní krizi... Anglická vláda podřizuje celou finanční politiku své země cizímu národu... Britské impérium se dává v zástavu Spojeným státům. Příčiněním Churchillovým ocitá se — píše konservativní deník „Daily Express“ — Anglie pod patou amerických bankéřů“. Ještě zřetelněji se vyjadřuje „Daily Chronicle“: „Anglie se fakticky snižuje na postavení devětačtyřicátého státu Ameriky“. Jasněji a důrazněji to nelze říci! Na všechny tyto ostré samouvahy — bez důsledků a bez perspektiv — odpovídá ministr financí Churchill v tom smyslu, že Anglii nic jiného nezbyvá, než přivést svůj finanční systém v souhlas se skutečností (with reality). Churchillova slova značí: stali jsme se nezměrně chudšími, Spojené státy nezměrně bohatšími; musíme se s Amerikou buď srazit, nebo se jí podříditi; stavějíce osud libry šterlinků v závislost na amerických bankách, převádíme jenom svůj všeobecný hospodářský úpadek na jazyk valuty; nelze skákat výš, než je vlastní hlava; třeba být „v souhlasu se skutečností“. Pozn. Autora

fixovaným příjmem (státní půjčky a pod.). „Náš národní problém není problém výroby, ale problém odbytu.“

Jak ale rozřešit problém odbytu? Je třeba vyrábět levněji než ostatní. Ale k tomu je potřeba buď do kořene reorganizovat průmysl, nebo snížit daně, nebo zmenšit mzdu, nebo použít všech tří způsobů. Snížení mzdy, jež může mít jen nepatrný vliv na sražení výrobních nákladů, vzbudí rozhodný odpor, neboť dělníci se dnes bijí za její zvýšení.

Snížit daně není možno, když je nutno platit dluhy, znovu zříditi zlatou měnu, vydržovat aparát impéria a kromě toho 1,5 milionu nezaměstnaných. To vše se vkládá do ceny výrobku. Reorganizovat průmysl bylo by možno jenom vložím čerstvých kapitálů. Ale nízký zisk tlačí volné kapitály na cestu říšských a jiných půjček.

Stanley Machin, předseda sdružení britských obchodních komor, prohlásil v tytéž dny, že východem z nezaměstnanosti je emigrace. Laskavá vlast praví k milionu a víc pracovníků, což s rodinami je několik milionů občanů: „Nalezte do podpalubí a sypte někam za moře!“

Úplný bankrot kapitalistického režimu se tu přiznává bez všech okolků. Vnitřní život Anglie nutno pozorovat v nahoře načrtnuté perspektivě ostrého a stále rostoucího klesání světové úlohy Velké Británie, jež celkem zachovávajíc území, aparát a tradice světové vlády, ve skutečnosti stále víc klesá na druhořadé místo.

Drcení liberální strany uzavírá století vývoje kapitalistického hospodářství a buržoasní společnosti. Ztráta světovlády zavedla celé odbory anglického průmyslu do slepé uličky a dala smrtelnou ránu samostatným průmyslovým a obchodním kapitálům střední velikosti — této basi liberalismu. Volnost obchodu se dostala do slepé uličky.

Ale vnitřní stálost kapitalistického režimu byla určována do značné míry rozdělením práce a zodpovědnosti mezi liberalismem a konservatismem. Drcení liberalismu obnažilo všechny ostatní rozpory ve světovém postavení Anglie a stalo se současně pramenem vnitřní nestálosti režimu. Dělnická třída je ve svých špičkách velmi blízká liberálům, ale není způsobilá vrátit anglickému parlamentarismu jeho bývalou stabilitu, poněvadž je sama v nynějším svém tvaru jenom krátkodobou etapou v revolučním vývoji pracující třídy. Macdonald sedí ještě vratčeji než Lloyd George.

Marx se nadál počátkem padesátých let, že konservativní strana brzy sejde se scény a celý politický vývoj půjde linií boje mezi liberalismem a socialismem. Toto proroctví předpokládalo bystrý chod revolučního vývoje v Anglii a v Evropě. Podobně jako na příklad u nás se stala kadetská strana tlakem revoluce jedinou stranou statkářů a buržoasie, tak i anglický liberalismus by se smísil se stranou konservativní a stal by se jedinou stranou majetku, kdyby se v druhé polovině XIX. století rozvinul revoluční tlak proletariátu. Ale předpověď Marxova byla učiněna právě v předvečer nové epochy bouřlivého kapitalistického vývoje (1851 až 1873). Chartismus⁶⁾ naprosto zkrachoval. Dělnické hnutí dalo se cestou tradeunionismu. Vládnoucí třídy nabyly možnost vyřizovat veřejně své rozpory pod formou boje strany liberální a konservativní. Houpačká parlamentní houpačkou zprava nalevo a zleva napravo, dávala buržoasie ventil revolučním náladám dělnických mas.

Německá konkurence byla prvou vážnou výstrahou britské světové hegemonii a dala jí první vážné rány. Svoboda obchodu narazila na přednosti německé techniky a organizace. Anglický liberalismus byl jenom politickým zveřejněním svobody obchodu. Manchesterská škola⁷⁾ zaujala vedoucí postavení od doby volební reformy s buržoasním cenzem r. 1832 a odstranění obilních cel r. 1848⁸⁾ Potom po půlstoletí zdála se být doktrína svobodného obchodu neochvějnou. V souhlasu s tímto faktem náležela vůdčí role liberálům. Dělníci šli za nimi jako ocasek. Od poloviny let sedmdesátých začíná to vážnout. Svoboda obchodu je diskreditována. Začíná se ochránářské hnutí⁹⁾. Buržoasie je stále více strhována imperialistickými tendencemi.

Symptomy rozkladu liberalistické strany se ukázaly ještě za Gladstona¹⁰⁾, když skupina liberálů a radikálů, s Chamberlainem¹¹⁾ v čele, zdvihla prapor ochránářství a připojila se ke konzervativcům. Od poloviny devadesátých let vedlo se obchodu lépe. To zdrželo politickou transformaci Anglie. Ale na počátku XX. století jeví se liberalismus jako strana střední buržoasie nalomeným. Jeho hlava, Rosebery, staví se otevřeně pod prapor imperialismu.

Liberální straně byl ovšem, dříve než jí bylo opustiti scénu, souzen ještě jeden rozmach. Pod vlivem zřejmého úpadku hegemonie britského kapitálu z jedné strany a mohutného revolučního hnutí v Rusku z druhé, ožila v Anglii politicky dělnická třída, jež směřujíc k vytvoření parlamentní dělnické strany hnala v prvním okamžiku vodu na mlýn liberální opozice. Liberalismus se ujímá opět vlády v r. 1906. Ale tento rozmach už podle své povahy nemůže býti dlouhým. Politická linie proletariátu vede k dalšímu vzrůstu dělnické strany. Do roku 1906 rostlo představitelstvo dělnické strany současně s představitelstvem liberálním. Po roce 1906 začala dělnická strana růst očividně na útraty liberálů.

Formálně vypověděla válku Lloydem Georgem strana liberální. Ve skutečnosti imperialistická válka, od níž nechránil Anglii ani posvěcený režim svobodného obchodu, musila nevyhnutelně posílit konservativce jako důslednější imperialistickou stranu. Tím konečně byly připraveny podmínky, aby mohla na scénu vystoupit strana dělnická.

Vrtě se bezmocně kolem otázky nezaměstnanosti, vyvozuje deník dělnické strany „Daily Herald“ z kapitalistických přiznání námi výše uvedených ten všeobecný závěr, že když angličtí kapitalisté raději půjčují peníze zahraničním vládám, místo aby rozšiřovali výrobu, nezbývá dělníkům nic jiného, než vyrábět bez kapitalistů. Závěr je všeobecně mluveno správný; ale nevyvozuje se proto, aby povzbudil dělníky vyhnat kapitalisty, ale pro to, aby popostrčil kapitalisty na cestu „progresivních snah“. O to, jak uvidíme, se opírá celá politika dělnické strany.

Manželé Webbovi píší za tím účelem knihy, Macdonald řeční, redaktoři „Heraldu“ tisknou každodenní články; Ale, působí-li toto ubohé zastrašování na kapitalisty, tedy ve smyslu přímo opačném. Každý vážný anglický buržoa chápe, že za divadelními hrozbami vůdců dělnické strany skrývá se opravdové nebezpečí, hrozící ze strany hluboko zneklidněných proletářských mas. Právě proto chytrý buržoa vyvozuje, že není nutno vázat nové prostředky v průmyslu.

Strach buržoasie před revolucí není vždy a za všech podmínek „progresivním“ faktorem. Tak nemůže být žádné pochybnosti, že anglické hospodářství by získalo nemírných výhod spoluprací Anglie s Ruskem. Ale to předpokládá velký plán, široký kredit, přízůsobení značné části anglického průmyslu potřebám Ruska. Překážkou tu je strach buržoasie před revolucí, nedůvěra kapitalistů v zítřejší den.

Bázeň před revolucí hnala až podnes kapitalisty na cestu ústupků a změn, pokud materiální možnosti anglického kapitalismu byly, anebo se zdály být, neohrazenými. Nárazy evropských revolucí se vždy velmi zřetelně ukazovaly na společenském vývoji Anglie; vedly k reformám do těch dob, pokud anglická buržoasie na základě svého světového postavení držela v rukou prostředky k manévrování. Mohla legalisovat trade-unions, odstraňovat cla na obilí, zvyšovat mzdu, rozšiřovat volební právo, zavádět sociální reformy aj. V nynějším do kořene změněném světovém postavení Anglie hrozba revoluce už není způsobila hnát buržoasii vpřed, naopak ochromuje poslední zbytky její průmyslové revoluce.

Všechny vypočtené faktory a okolnosti nemají ráz náhodný ani ráz brzké přechodnosti. Vyvíjejí se jedním a týmž směrem, ochuzující systematicky mezinárodní a vnitřní postavení Velké Británie a dodávající mu charakter historicky bezvýhodný.

Rozpory, podemílající sociální organismus Anglie budou se nevyhnutelně zostřovat. Nechceme předpovídat, jaké bude tempo tohoto procesu, ale každou měrou bude se měřit na roky, v krajním případě na pětiletí, ale jistě ne na desetiletí. Všeobecná perspektiva je ta, že je nutno položit si především otázku: podaří se založit v Anglii komunistickou stranu dost silnou, dost spoutanou s masami, aby udělala, až to bude třeba, všechny nezbytné praktické důsledky ze zostřené krize? Ta otázka dnes shrnuje osud Anglie.

II. Mister Baldwin a... postupný vývoj

Dne 12. března t. r. (tj. roku 1925) pronesl mister Baldwin, anglický předseda vlády a vůdce konservativní strany, v Leedsu před konservativním posluchačstvem velkou řeč o osudech Anglie. Tato řeč jako mnohé jiné projevy mistera Baldwina byla proniknuta neklidem. Pokládáme tento neklid za úplně oprávněný z hlediska strany mistera Baldwina. Přicházíme sami k týmž otázkám z trochu jiného konce. Mister Baldwin bojí se socialismu a ve svých důkazech nebezpečnosti a obtížnosti cesty k socialismu učinil trochu neočekávaný pokus opřít se o autora těchto řádek. To nám dává, myslíme, právo odpovědět misteru Baldwinovi bez rizika být obviněnu z vměšování do vnitřních věcí Velké Británie.

Baldwin pokládá — a ne bez důvodu — za největší nebezpečí pro režim, jež hájí, vzrůst dělnické strany. Doufá ovšem ve vítězství, neboť „naše (konservativců) principy jsou těsněji spjaty s charakterem a tradicemi našeho národa, než tradice a principy násilných změn“.

Nicméně konservativní vůdce připomíná svým posluchačům, že poslední volební verdikt nebyl definitivní. Baldwin sám přirozeně bezpečně ví, že socialismus je neuskutečnitelný. Ale poněvadž je ve stavu jakýchsi rozpaků a kromě toho poněvadž mluví před posluchačstvem, jež je i bez toho přesvědčeno o neuskutečnitelnosti socialismu, nevynikají důvody mistera Baldwina po této stránce velkou vynalézavostí. Připomíná konservativnímu posluchačstvu, že lidé se nerodí ani svobodnými, ani rovnými, ani bratry. Obrací se ke každé na schůzi přítomné matce s otázkou: zda se její děti rodí rovnými?

Samolibý, nesouhlasný smích posluchačstva je mu odpovědí. Pravda, tytéž důvody slýchaly anglické lidové masy od duchovních prapradědů mistera Baldwina jako odpověď na požadavek práva na svobodu víry a práva zařít si po svém církev. Tytéž důvody byly potom namítány proti rovnosti před soudem a později, dokonce ne tak dávno, proti všeobecnému hlasovacímu právu. Lidé se nerodí

rovnými, mister Baldwin, proč pak se ale musí zodpovídat před jednými a týmiž soudy, podle jedněch a týchž zákonů?

Bylo by také možno namítnout Baldwinovi, že i když se děti nerodí jednakými, přece matka obyčejně u stolu své nejednaké děti jedním způsobem krmí a stará se, může-li, aby každé mělo pár bot na nohou. Jinak se chová jako zlá macecha. Bylo by možno objasnit misteru Baldwinovi, že socialismus vůbec si neklade za úkol vybudovat anatomickou, fyziologickou a duševní rovnost, ale snaží se pouze zabezpečit pro všechny lidi jednorodé, hmotné podmínky existence.

Nebudeme ale své čtenáře trápit dalším rozvíjením těchto zcela elementárních myšlenek. Mister Baldwin může sám, dostane-li chuť, obrátit se na příslušné prameny a poněvadž má podle rázu svého světového názoru větší sklon k starým a ryze britským autorům, mohli bychom mu odporučit staříka Roberta Owena¹²⁾, jenž, pravda, vůbec nechápal třídní dynamiky kapitalistické společnosti, ale u něhož možno najít nanejvýš cenné všeobecné úvahy o výhodách socialismu.

Ale socialistický cíl, sám o sobě škodlivý, neleká přirozeně tak mistera Baldwina, jako násilná cesta k němu. V dělnické třídě pozoruje Baldwin dvě tendence. Jednu zastupuje podle jeho řeči mister Sidney Webb, jenž uznal „nevyhnutelnost postupného vývoje“. Ale jsou podle jeho řeči i vůdcové jiného druhu, jako Cook nebo Wheatley, zvláště potom, co tento opustil ministerský úřad — a ti věří v násilí. Vůbec pak podle mínění Baldwinova vládní zodpovědnost blahodárně působila na vůdce dělnické strany a donutila je spolu s Webbem uzнат nevhodnost revolučních metod a přednosti postupného vývoje. Na tomto místě provedl Baldwin jakousi duševní intervenci do ruských věcí, aby obohatil svůj nebohatý arsenál důvodů proti britskému socialismu. Citujeme v dalším doslovně podle zprávy „Times“:

„Předseda vlády citoval Trockého, jenž — podle Baldwinových slov — objevil právě v posledních letech, že „čím lehčeji prošel proletariát Ruska revoluční krizí, tím obtížněji se mu vedlo ve věci samého budování“.

Trockij také řekl i to, co ani jediný z extrémistických vůdců v Anglii ještě neřekl: „Musíme se naučit pracovat produktivněji“. Rád bych věděl — praví mister Baldwin — kolik hlasů v Anglii by hlasovalo pro revoluci v Anglii, kdyby se obyvatelstvu včas řeklo, že jediným (?) jejím výsledkem bude nevyhnutelnost pracovat produktivněji (smích a veselost). Trockij řekl ve své knize:

„V Rusku do revoluce i po ní byla a je nezměnnější povaha ruského člověka(?)“. Trockij — člověk činu — studoval skutečnost, objevil postupně a bránil se tomu, co mister Webb objevil už před dvěma léty: Nevyhnutelnost postupného vývoje (smích a veselí)“.

Pravda, být doporučen konservativnímu posluchačstvu Leedsu je velmi lichotivé; nevím, zda většího cos si může přát smrtelný člověk. Skoro právě tak lichotivé je dostat se do bezprostředního sousedství s misterem Sidneyem Webbem, prorokem postupného vývoje. Ale prve než přijmeme toto pozvání, rádi bychom dostali od mistera Baldwina některá autoritativní objasnění.

Zamítat postupnost vývoje v přírodě, jakož i v lidské společnosti, v jejím životě hospodářském, politickém nebo mravech nám ani našim učitelům nikdy nenapadlo, ba ani do zkušenosti „těchto posledních let“. Chtěli bychom se jenom shodnout o povaze tohoto postupného vývoje.

Abychom vzali příklad blízky misteru Baldwinovi jako ochranáři, upozorníme na to, že Německo, jež vystoupilo postupně v poslední čtvrti předešlého století do arény světové konkurence, stalo se hrozným soupeřem Anglie. Došlo to, jak známo, až k válce. Pokládá Baldwin válku za projev metod postupnosti?

V době války žádala konservativní strana „zničení Hunů“ a svržení německého císaře silou britského meče. S hlediska teorie postupnosti by bylo, prosím, správnější spolehnout se na zjemnění mravů Německa a postupné zlepšení jeho vzájemných styků s Anglií. Ale v době 1914—1918 mister Baldwin, pokud se pamatujeme, kategoricky zavrhoval vhodnost metody postupnosti na vztahy anglo-německé a snažil se vyřešit úlohu pomocí pokud možno největších mas třaskavin. Máme za to, že dynamit a lignit sotva mohou být uznány za nástroje konservativně-evolučního dění.

S druhé strany ani doválečné Německo nevystoupilo ve své obrněné síle jednoho krásného rána z mořské pěny. Nikoli, vyvinulo se postupně ze své bývalé hospodářské nicoty. Ale v tom procesu postupnosti byla jakási přerušeni: tak války, jež Prusko vedlo v roce 64tém s Dánskem, v 66tém roce s Rakouskem, v 70tém roce s Francií, přispěly ohromně k zvětšení jeho moci a daly mu možnost vstoupit vítězně na cestu světového konkurování s Anglií.

Bohatství, resultát lidské práce, tvoří se nepochybně s určitou postupností. Ale snad mister Baldwin je ochoten uznat, že ve vývoji bohatství Spojených států vyvolala léta války gigantický skok nahoru. Postupnost hromadění byla ostře přerušena válečnou katastrofou, vyvolavší ochuzení Evropy a zběsilé obohacení Ameriky.

O skoku ve svém vlastním osudě vypravoval mister Baldwin v parlamentní řeči, věnované trade-unionům. Baldwin v mládí spravoval továrnu, jež přecházela z pokolení do pokolení, kde dělníci se rodili a umírali, a kde následkem toho plně vládl princip patriarchální postupnosti. Ale vypukla stávka horníků, továrna nemohla pracovat pro nedostatek uhlí, a mister Baldwin byl nucen ji uzavřít a rozpustit na všechny strany světa tisíc „svých“ dělníků. Ovšem Baldwin se může odvolat na zlou vůli horníků, kteří ho přinutili porušit posvátný konzervativní princip.

Horníci mohli by věrojatně se odvolat na zlou vůli svých patronů, kteří je přinutili ke grandiosní stávce, znamenající přerušeni monotónního procesu vykořisťování. Ale subjektivní popudy v tomto případě koncem konců netřeba rozlišovat: nám stačí, že postupnost v různých oborech životních jde bok po boku s katastrofami, přeryvy a skoky nahoru i dolů. Dlouhý proces řevnění dvou říší postupně připravuje válku, nespokojenost vykořisťovaných dělníků postupně připravuje stávku, špatná správa banky postupně připravuje úpadek.

Úctyhodný konservativní vůdce může ovšem říci, že taková přerušování postupnosti jako válka a úpadek, ochuzení Evropy a obohacení Ameriky na její účet, jsou velmi smutná, a že by, všeobecně vzato, se člověk měl obejít bez nich. Na to nemůžeme nic namítnouti, než, že historie národů je ze značné části historií válek, a historie ekonomického života že je ozdobena statistikou úpadků. Mister Baldwin by to patrně řekl, že takové už jsou vlastnosti lidské povahy. Připustíme, že je tomu tak, ale to značí, že sama „povaha“ člověka spojuje postupný vývoj se skoky katastrof.

Ale historie lidstva není jenom historií válek, ale i historií revolucí. Feudální práva, skládaná po staletí, jimiž potom po staletí byl podkopáván hospodářský rozvoj, byla smetena ve Francii jediným úderem 4. srpna 1789. Německá revoluce zničila 9. listopadu 1918 německý absolutismus, podkopaný bojem

proletariátu a podkosený vojenskými vítězstvími spojenců. Připomněli jsme už, že jedno z hesel britské vlády, do níž vstoupil mister Baldwin, hlásalo: „Válka do úplného zničení německého militarismu!“

Nemyslí mister Baldwin, že, pokud válečná katastrofa s určitým spolupůsobením samého mistera Baldwina připravila v Německu revoluční katastrofu, že to všechno se stalo s nemalou škodou pro historickou postupnost? Konečně možno namítnout, že tu je vinen německý militarismus a zlovůle císařova nádavkem. Věříme ochotně, že, kdyby mister Baldwin tvořil svět, osídlil by jej samými dobrodějnými císaři a samými dobrodružnými militarismy.

Ale to se anglickému ministerskému předsedovi nepřítrefilo; nadto jsme slyšeli od něho samotného, že lidé, mezi nimi německý císař, nerodí se ani rovnými, ani dobrými, ani bratry. Sluší brát svět, jaký je. Víc než to: bylo-li dobrem zničení německého militarismu, třeba uznat, že dobrem byla i německá revoluce, to je dobrem byla katastrofa, jež rázem srazila to, co postupně vzniklo.

Mister Baldwin ovšem může namítnout, že to vše nemá přímého vztahu k Anglii, a že jenom v této vyvolené zemi princip postupnosti našel svůj závěrečný výraz. Kdyby ale tomu tak bylo, tu by se mister Baldwin nadarmo odvolával na má slova, vztahující se k Rusku, dodávaje už tím principu postupnosti universální, všeobecný, absolutní charakter. Má politická zkušenost to nepotvrzuje. Po mé paměti vznikly v Rusku tři revoluce: v r. 1905, v únoru 1917 a v říjnu 1917.

Co se týče únorové revoluce, vykázal jí určité skromné působení Buchanan, ne zcela neznámý misteru Baldwinovi, jenž očividně v tu dobu, ne bez vědomí své vlády, měl za to, že malinká revoluční katastrofa v Petrohradě bude pro velkobritskou věc prospěšnější, než rasputinský vývoj.

Ale je to koncem konců pravda, že „charakter a historie anglického národa“ jsou tak rozhodně a bezpodmínečně proniknuty konservativnějšími tradicemi postupnosti? Je pravda, že anglický národ je tak nepřátelský „násilným změnám“?

Především celá anglická historie je historií násilných změn, jež prováděly britské vládnoucí třídy v životě... jiných národů. Tak na příklad by bylo zajímavo poznat, je-li možno zábor Indie nebo Egypta vyložit pomocí principu postupnosti? Politika britských majetných tříd je nade vše otevřeně vyjádřena slovy lorda Salisburyho: „Indii se musí pustit žilou!“ („India must be bled“).

Není zbytečné připomenout, že Salisbury byl vůdcem téže strany, již nyní vede mister Baldwin. K tomu ještě nutno v závorkách dodat, že následkem výborně organisovaného spiknutí buržoasního tisku anglický národ fakticky neví, co se děje v Indii (notabene: i to se jmenuje demokracií). Snad připomenout historii nešťastného Irska, zvláště bohatou projevů mírných, evolučních metod působnosti britských vládnoucích tříd? Pokud si vzpomínáme, podrobení Jižní Ameriky [zjevný překlep, patří "Afriky"]¹³⁾ nenarazilo na protesty mistera Baldwina, ale když vojska generála Robertse zlomila obrannou frontu burských kolonistů, viděli v tom tito sotva zvláště přesvědčivý projev postupnosti.

To vše, se pravda vztahuje k vnější historii Anglie. Ale je přec divné, že princip evoluční postupnosti, jenž se nám odporučuje jako všeobecné pravidlo, ztrácí svou působnost za hranicemi Anglie — na hranicích Číny — když je ji třeba válkou donutit, aby kupovala opium; na hranicích Turecka, když je mu nutno vzít Mosul; na hranicích Persie a Afganistanu, když je potřeba vynutit na nich úctu k Anglii...

Nelze-li z toho vyvozovat, že Anglii se podařilo udržovat tím víc „postupnost“ ve vlastních hranicích, s čím větším úspěchem užívala násilí proti jiným národům? Ba právě! Po tři století vedla Anglie nepřetržitou řadu válek, směřujících k tomu, aby pirátstvím a násilím na jiných národech rozšířila arénu svého vykořisťování, brala cizí bohatství, ubíjela obchodní konkurenci, ničila cizí námořní síly a tím obohacovala britské vládnoucí třídy.

Vážné zkoumání fakt a jejich vnitřní spojitosti nevyhnutelně vede k závěru, že vládnoucím třídám Anglie tím spíše se podařilo vyhnout revolučním otřesům uvnitř země, čím úspěšněji pomoci válek a vůbec všelikých otřesů v cizích zemích zvětšovaly svou materiální moc, nabývajíce tím možnosti prostřednictvím ústupků včasné povolovaných, ale vždy velmi ubohých, zadržovat revoluční hnutí mas. Ale takový závěr, sám o sobě nevyvratitelný, dokazuje přímo opak toho, co chtěl dokázat Baldwin, neboť ve skutečnosti, jak historie Anglie svědčí, je možno zabezpečit „pokojný rozvoj“ jenom pomocí řady válek, koloniálních násilí a krvavých otřesů. To se „postupnému vývoji“ nepodobá!

Dostí známý popularisátor anglických dějin pro lidové vrstvy Gibbins píše v přehledu současných anglických dějin: „Všeobecně — ač ovšem jsou i z tohoto pravidla výjimky — podpora politické svobody a konstituční vlády je vedoucím principem anglické zahraniční politiky“. Tato fráze je vskutku pozoruhodná; jsouc hluboce oficiosní, „národní“, tradiční, nenechává jediného zdravého místa v licoměrné doktríně nevměšování ve věci cizích národů; zároveň svědčí, že Anglie podporovala konstituční hnutí v jiných zemích jenom potud, pokud se to hodilo jejím obchodním a jiným zájmům; v opačném případě, jak praví nenapodobitelný Gibbins „bývají z tohoto pravidla výjimky“.

Pro poučení vlastního národa se celá minulá historie Anglie, proti doktríně nevměšování, líčí jako slavný boj britské vlády za svobodu po celém světě. Každý pak nový akt lsti a násilí — válka s Čínou pro opium, zotročení Egypta, válka s Búry, intervence ve prospěch carských generálů — se vykládá jako náhodná výjimka z pravidla. A tak se ukazuje v „postupnosti“ vůbec nemálo úchylek a to jak směrem „svobody“, tak ve směru despotismu.

Možno ovšem jít dále a říci, že násilí ve vztazích mezinárodních je přípustné a dokonce nevyhnutelné, ale v mezitřídních je škodlivé. Ale pak se nesmí mluvit o přirozeném zákoně postupnosti, jakoby vládli vším rozvojem přírody a společnosti. Tu třeba prostě říci: utlačovaná třída je povinna podporovat utlačující třídu svého národa, když tato užívá násilí, aby si zabezpečila lepší postavení ve společnosti založené na útlaku. To ale nebude „zákon přírody“, ale zákon buržoasního trestního zákoníku.

Ale ani v mezích vnitřní historie Velké Britanie není princip postupného a pokojného rozvoje vůbec tak vládnoucím, jak to líčí konservativní filosofové. Koncem konců celá dnešní Anglie vyšla z revoluce XVII. století. V mohutné občanské válce této doby vzali svůj počátek toryové i whigové¹⁴⁾, vtiskující střídavě svou pečeť dějinám Anglie téměř po tři staletí. Když se mister Baldwin odvolává na konservativní tradice anglické historie, dovolíme si připomenout, že tradice samé konservativní strany opírají se o revoluci polovice XVII. století.

Rovněž poukaz na „charakter anglického národa“ nás nutí připomenout, že tento charakter byl ukován kladivem občanské vojny mezi kulatohlavými a kavalíry¹⁵⁾ Charakter independentů¹⁶⁾: malých měšťanů, obchodníků, řemeslníků, svobodníků, malostatkářských hospodářů — šlechticů, počestných,

zbožných, hospodárných, pracovitých, podnikavých — nepřátelsky se srazil s charakterem líných, hýřivých a nadutých vládnoucích tříd staré Anglie: dvorské šlechty, opredikátovaného úřednictva a arcibiskupství.

Ale vždyť ti i oni byli Angličané! Těžkým vojenským kladivem na kovadlině občanské války vykoval Oliwier Cromwell týž národní charakter, jenž za dvě a půl století zabezpečil gigantické výhody anglické buržoasii v světovém zápase, aby pak na počátku XIX. století se odhalil jako tuze konzervativní dokonce i s hlediska kapitalistického rozvoje. Přirozeně boj Dlouhého parlamentu se samovládou Karla I.¹⁷⁾ a tvrdá diktatura Cromwellova byly připraveny předchozí anglickou historií.

To ale jenom znamená, že revoluce se nedělají podle libovůle, ale vznikají organicky z podmínek společenského rozvoje a jsou aspoň tak nevyhnutelnými etapami v rozvoji vztahů mezi třídami jednoho a téhož národa, jako války v rozvoji vztahů mezi organisovanými národy. Snad v této postupnosti průpravy může mister Baldwin najít pramen teoretické útěchy.

Staré konservativní ladies, mezi nimi mistress Snowdenová¹⁸⁾, objevivší nedávno, že královské rodiny jsou nejpracovitější třídou společnosti, věrojatně se za nocí třesou při vzpomínce na trest smrti Karla I. Ale, až dost reakční Macaulay přiblížil se k pochopení této události:

„Lidé mající ho v rukou — praví — nebyli nočními vrahy. To, co dělali, bylo uděláno za tím cílem, aby to mohlo být podívanou nebi i zemi, aby to mohlo být uchováno u věkověčné paměti. Hladově chutnali samo pohoršení, jež způsobili. Dřívější konstituce a veřejné mínění přímo se protivily královraždě; proto se taky zdála královražda tak přitažlivou straně snažící se provést úplnou politickou a společenskou revoluci. Aby toto rozhodnutí mohlo být vyplněno, bylo nezbytno rozbít předem na padrt' všechny součástky vládního stroje; a tato nezbytnost byla jim spíše příjemná než obtížná...

Byl zřízen revoluční soud. Tento soud uznal Karla tyranem, zrádcem, vrahem a nepřítelem společnosti; a královská hlava se skutálela s ramen před tisíci diváků proti vstupní komnatě jeho vlastního paláce.“ (Macaulay, úplné vydání sebraných spisů, sv. VI., str. 126. Vyd. 1861).

S hlediska snahy puritánů rozbít na padrt' všechny součástky vládního stroje byla zcela podřadnou ta okolnost, že Karel Stuart byl bláznivým, lhavým a zbabělým ničemou. Ne jenom Karlu I., ale i královskému absolutismu zasadili puritáni smrtelnou ránu, jejichž plodů kazatelé parlamentní postupnosti užívají podnes.

Ale úloha revoluce v politickém a vůbec společenském rozvoji Anglie není vyčerpána stoletím XVII. Možno říci — nechť to zní i paradoxně — že celý nejnovější vývoj Anglie se dál za pomoci evropských revolucí. Podáme zde toliko přehled nejdůležitějších momentů, který se může hodit nejenom misteru Baldwinovi.

Velká francouzská revoluce dala mocný popud k vývoji demokratických tendencí v Anglii a především k dělnickému hnutí zahnanému výjimečnými zákony r. 1799 v podzemí. Válka proti revoluční Francii byla populární jenom u vládnoucích tříd; lidové masy cítily s francouzskou revolucí a nevražily na vládu Pittovu.¹⁹⁾ Utvoření anglických tradeunionů bylo do značné míry vyvoláno vlivem francouzské revoluce na pracující masy Anglie.

Vítězství reakce na pevnině zesílil význam landlordů vedlo r. 1815 k restauraci Bourbonů ve Francii a k zavedení obilních cel v Anglii.

Červencová revoluce ve Francii r. 1830 dala popud k prvnímu návrhu zákona o volební reformě v Anglii r. 1831: buržoasní revoluce na pevnině vyvolala na britském ostrově buržoasní reformu.

Radikální reorganizace kanadské správy směrem k široké autonomii byla provedena po povstání v Kanadě v letech 1837—1838.

Revoluční hnutí chartismu vedlo v 1844—1847 k zavedení desetihodinového pracovního dne a v roce 1846 k zrušení obilních cel. Zlomení revolučního hnutí v roce 1848 na pevnině značilo nejenom úpadek chartistického hnutí, ale zabrzdlilo i na dlouho demokratisaci anglického parlamentu.

Volební reformě r. 1868 předcházela občanská válka ve Spojených státech.²⁰⁾ Když v roce 1861 vypukla v Americe válka mezi Severem a Jihem, angličtí dělníci demonstrativně projevovali sympatie pro severní státy, zatímco sympatie vládnoucích tříd byly celkem na straně otrokářů. Je poučné, že liberál Palmerston,²¹⁾ tak zvaný lord-“štváč“, a mnozí jeho kolegové, mezi nimi přeslavný Gladston sympatisovali s Jihem a spěšně uznali jižní státy, ne za vzbouřence, ale válčící stranu. V anglických docích stavěly se pro Jižany válečné lodi. Zvítězil však přece Sever, a toto revoluční vítězství na území americkém pomohlo části anglické dělnické třídy k volebnímu právu (zákon z r. 1876). V Anglii samé byla volební reforma provázena, abychom nezapomněli, bouřlivým hnutím, dospěvším k „červencovým dnům“ roku 1868, kdy velké zmatky trvaly dvakrát čtyřicet hodin.

Porážka revoluce v r. 1848 zeslabil dělníky anglické, ruská revoluce r. 1905 je rázem posílila. Na základě všeobecných voleb r. 1906 dělnická třída poprvé utvořila v parlamentě velkou frakci o 42 členech. V tom se jevil nepochybně vliv revoluce r. 1905!

V roce 1918, ještě před ukončením války, byla v Anglii provedena nová volební reforma, značně rozšiřující kádry voličů-dělníků a připouštějící po prvé k účasti na volbách ženy. Pravděpodobně ani mister Baldwin nepopře, že ruská revoluce r. 1917 byla hlavní pobídkou k této reformě. Anglická buržoasie měla za to, že takovým způsobem se vyhne revoluci. Tudíž ani na provedení reformy nestačí sám princip postupnosti, ale je třeba reálné hrozby revolucí.

Rozhlédneme-li se takovým způsobem po historii Anglie za posledního půldruhého století v rámci všeevropského a všesvětového vývoje, objeví se, že Anglie nevykořisťovala jiné země jenom hospodářsky, ale i politicky, zmenšujíc svá politická „vydání“ na účet občanské války národů Evropy a Ameriky.

Jaký smysl mají ty dva výroky, jež mister Baldwin vytáhl z mé knihy, aby je postavil proti politice revolučních představitelů anglického proletariátu? Není těžko dokázat, že přímý a jasný smysl mých slov je přímo opačný než ten, jež potřebuje mister Baldwin. Čím snáze se ruský proletariát zmocnil vlády, tím více překážek potkal na cestě své sociální výstavby. Ano, to jsem řekl a opakuji. Naše staré vládnoucí třídy nestály hospodářsky a politicky za nic.

Naše parlamentní a demokratické tradice téměř neexistovaly. Nám bylo snáze vyrvat masu z vlivu buržoasie a svrhnout její vládu. Zvláště proto, že naše buržoasie se objevila pozdě a udělala málo, dostali jsme chudé dědictví. Musíme dnes razit cesty, stavět mosty, školy, učit dorostlé číst a psát aj.,

to je vyplňovat hlavní díl té hospodářské a kulturní práce, již v starších politických zemích vyplnil režim buržoasní. Právě v tom smyslu jsem řekl, že čím snáze nám bylo spravit se s buržoasií, tím obtížněji se nám vede v socialistické výstavbě samé.

Ale tato správná politická poučka předpokládá i opačnou: čím bohatší a kulturnější je země, čím starší její parlamentárně-demokratické tradice, tím obtížnější je komunistické straně zmocnit se vlády; ale tím rychleji a úspěšněji půjde práce socialistické výstavby po osvojení vlády. Ještě konkrétněji: svrhnout panství anglické buržoasie není lehká úloha; potřebuje nevyhnutelně „postupnosti“, to je vážné přípravy; za to však anglický proletariát zmocniv se vlády, půdy, aparátu průmyslového, obchodního a bankovního, může s mnohem menšími obětmi, s mnohem větším úspěchem, s mnohem rychlejším tempem provést reorganizaci kapitalistického hospodářství na socialistické. To je opačná poučka, již se mi nejednou naskytlo vykládat a odůvodňovat, a jež má nejpřímější vztah k otázce, zajímající mistera Baldwina.

Ale to není vše. Když jsem hovořil o obtížnosti socialistické výstavby, měl jsem na zřeteli netoliko zaostalost naší země, ale i gigantský odpor zvenčí. Misteru Baldwinovi je pravděpodobně známo, že velkobritské vlády, do nichž vstupoval, vydaly kolem sta milionů liber šterlinků na vojenské intervence a na blokádu sovětského Ruska.

Cílem těchto drahých opatření bylo, připomínáme při této příležitosti, svržení Sovětské vlády: angličtí konservativci, právě tak jako angličtí liberálové — aspoň v této době — rozhodně se zříkali principu „postupnosti“ ve vztahu k Dělnicko-rolnické vládě a snažili se rozřešit historickou otázku cestou katastrofy. Ve skutečnosti stačí uvést jediný tento doklad, aby se celá filosofie postupnosti ukázala neobyčejně podobnou morálce těch heinovských mnichů, kteří pijí sami víno, ale stádu doporučují vodu.

Tak neb onak, ruský dělník zmocniv se vlády měl proti sobě nejprve Německo a pak všechny země Dohody, vedené Anglií a Francií. Anglický proletariát zmocníc se vlády, nebude mít proti sobě ani ruského cara, ani ruskou buržoasii. Naopak může se opřít o gigantské materiální a lidské prameny našeho Sovětského svazu, neboť — neskrýváme to před mistrem Baldwinem — věc anglického proletariátu je aspoň do té míry naší, jakou byla, a ve skutečnosti je, věc ruské buržoasie věcí anglických konzervativců.

Má slova o obtížích naší socialistické výstavby vykládá britský předseda, jako bych chtěl říci: hra se nevyplatila. Ale má myšlenka měla přímo opačný charakter: naše obtíže vyplývají z nepříznivého nám, jako socialistickým pionýrům, mezinárodního seskupení; přemáhajíce tyto obtíže, měníme seskupení ve prospěch proletariátu jiných zemí; tak v mezinárodní rovnováze sil ani jedno z našich revolučních úsilí se zbytečně neztratilo a neztratí.

Není pochybnosti, že se staráme, jak ukazuje Baldwin, o větší produktivnost práce. Bez toho by byl nemyslitelný vzrůst blahobytu a kultury lidu, a to je přece základní úkol komunismu. Ale ruský dělník pracuje dnes pro sebe. Vzavše do svých rukou hospodářství rozvrácené zprvu imperialistickou, pak občanskou válkou, která byla živena intervencí a blokádou, uměli dělníci Ruska dnes dovést průmysl, téměř zahynuvší v letech 1920—1921, průměrně na 60% jeho doválečné produktivity.

Tento výsledek, byť i skrovný ve srovnání s našimi cíly, je nepochybným a vážným úspěchem. Kdyby bylo sto milionů liber šterlinků, vydaných Anglií na pokusy katastrofálního převratu, vloženo

pod formou půjčky nebo koncesního kapitálu, do sovětského hospodářství k jeho postupnému vývoji, nepochybně bychom dnes už překročili doválečnou úroveň, platili bychom anglickému kapitálu vysoké úroky a hlavně byli bychom mu širokým a stále rostoucím trhem.

Není naší vinou, jestliže mister Baldwin porušil princip postupnosti právě tam, kde toho nebylo potřeba dělat. Ale i při nynější ještě hodně nízké úrovni našeho průmyslu postavení dělníků se značně zlepšilo ve srovnání s nedávnými lety. Až dosihneme doválečné úrovně — a to je věcí nejbližších dvou, tří let — postavení našich dělníků bude neporovnatelně lepší, než bylo do války.

Zvláště proto a toliko proto pokládáme za své právo vyzvat dělníky Ruska k zvýšení produktivnosti práce. Jiné je pracovat v podnicích, továrnách, loděnicích a dolech náležejících kapitalistům a jiné — na svých vlastních. To je velký rozdíl, mister Baldwine!

A až angličtí dělníci ovládnou mohutné výrobní prostředky, jež vybudovali oni a jejich předkové, postarají se ze všech sil o zvýšení produktivity práce. Anglický průmysl to tuze potřebuje, neboť bez ohledu na svůj vysoký stupeň je cele zamotán sítěmi své vlastní minulosti. Baldwin, jakoby to věděl, v téže své řeči praví:

„Za svou posici, své místo ve světě jsme zavázáni velkou měrou tomu faktu, že jsme byli prvním národem, jenž na se vzal trampoty, způsobené průmyslovou epochou; ale platíme také vysokou cenu za toto privilegované prvenství a částí této ceny jsou naše špatně zplánovaná, nakažená města s jejich stlačenými domy, naše šeredné továrny a naše ovzduší otrávené kouřem.“

Sem dlužno přidat rozdrobenost anglického průmyslu, jako technický konservatismus, jeho nedostatečnou organizační pružnost. Právě proto ustupuje dneska anglický průmysl před německým a americkým. Anglický průmysl k své záchraně potřebuje široké a smělé reorganisace. Dlužno se dívat na zemi i na podzemí Anglie jako na základnu jednoho hospodářství. Jen takovou cestou lze přestavět na zdravých základech uhelnou záležitost.

Elektrické hospodářství Anglie vyniká krajní rozdrobeností a zaostalostí; pokusy o jeho zracionalisování setkávají se na každém kroku s odporem soukromých zájmů. Nejenom anglická města pro svůj historický původ jsou špatně zplánovaná, celý anglický průmysl „postupně“ nahromaděný, je bez systému a bez plánu. Vlít v něj nový život je možno jenom tenkrát, když se k němu přistoupí jako k jednomu celku. Ale na to nelze pomyslet při zachování soukromého vlastnictví výrobních prostředků.

Hlavním cílem socialismu je zdvihnout hospodářskou moc lidu. Jenom na této základně je myslitelná výstavba kulturnější, harmoničtější, šťastnější lidské společnosti. Je-li mister Baldwin při všech svých sympatiích k starému anglickému průmyslu nucen přiznat, že nové kapitalistické formy — trusty a syndikáty — znamenají krok vpřed, domníváme se my, že jedině socialistický kombinát průmyslu znamená gigantský krok vpřed u srovnání s kapitalistickými trusty.

Ale ten program nemůže být uskutečněn bez převzetí všech výrobních prostředků dělnickou třídou, to je bez expropriace buržoasie. Baldwin sám připomíná „titánské síly, jež byly osvobozeny průmyslovou revolucí XVIII. století a které změnily povrch země a všechny rysy jejího národního života“. Proč v tomto případě Baldwin nemluví o postupném rozvoji?

Protože koncem XVIII. století zběhly se v krátké lhůtě radikální změny, vedoucí speciálně k vyvlastnění malých průmyslníků. Všem, kdo se zamyslí nad logikou historického procesu, musí být jasno, že průmyslová revoluce XVIII. století, přerodivši Anglii od hlavy až do paty, nebyla by možná bez politické revoluce XVII. století.

Bez revoluce ve jménu buržoasních práv a buržoasní pracovitosti — proti aristokratickým privilegiím a šlechtické lenosti — by se neprobudil velký duch technických vynálezů, a nebylo by nikoho, kdo by je přizpůsoboval hospodářským účelům. Politická revoluce XVII. století vyrostší z celého předcházejícího vývoje připravila průmyslovou revoluci XVIII. století. Dnes potřebuje Anglie, jako všechny kapitalistické země, revoluce hospodářské, převyšující svým historickým významem daleko průmyslovou revoluci XVIII. století.

Ale tato nová hospodářská revoluce — přestavba celého hospodářství podle jednoho socialistického plánu — nemůže být vyřešena bez předchozí revoluce politické. Soukromé vlastnictví výrobních prostředků je dnes mnohem větší překážkou na cestě hospodářského vývoje, než byla svého času cechovní privilegia, jež byla formou maloburžoasního vlastnictví. Poněvadž buržoasie v žádném případě se nevzdá dobrovolně svých vlastnických práv, je nezbytno uvést v pohyb směle revoluční násilí. Podnes nevymyslila historie jiné metody. Ani pro Anglii nebude výjimky.

Co se tkne druhého citátu připisovaného mně misterem Baldwinem, jsem v největších rozpacích. Rozhodně popírám, že bych kdy a kde mohl říci, že existuje nějaká neměnná povaha ruského člověka, proti níž se ukázala revoluce bezmocnou. Odkud je ten citát? Z dlouhé zkušenosti vím, že ne všichni lidé, dokonce ani ne všichni ministerští předsedové, citují přesně. Zcela náhodně narazil jsem na jedno místo ve své knize „Otázky kulturní práce“, které se plně celkem vztahuje k otázce, která nás zajímá. Uvedu celé to místo.

„Jak jsou odůvodněny naše naděje ve vítězství? Prvním podkladem je to, že v lidových masách se probudila kritika a aktivnost. Revolucí otevřel si náš národ okno do Evropy — rozumíme „Evropou“ kulturu — jako před více než 200 lety petrovské Rusko otevřelo ne okno, ale okénko do Evropy pro špičky šlechticko-úřednického panstva. Ty pasivní vlastnosti mírnosti a pokory, které erárními nebo dobrovolně pošetilými ideology byly vykládány jako specifické, neměnné a posvěcené vlastnosti ruského lidu, ale ve skutečnosti byly jenom výrazem jeho otrockého útisku a kulturní odloučenosti — tyto žalostné, hanebné vlastnosti dostaly smrtelnou ránu v říjnu r. 1917. To ovšem neznamená, že neneseme v sobě následky minulosti. Neseme a ještě dlouho budeme nést. Ale velký přelom, nejen materiální, ale i psychický se udal. Nikdo už nebude smět odporučovat ruskému lidu založit svůj osud na základech mírnosti, pokory a shovívavosti. Ne, od nynějška přednostmi, jež vcházejí stále hlouběji do lidového vědomí, jsou: kritika, aktivnost, kolektivní tvorba. A na tento největší výboj národního charakteru opírá se především naše naděje na úspěch celé naší práce.“

To je, jak vidíme, velmi málo podobno tomu, co mi připisuje mister Baldwin. K jeho ospravedlnění dlužno říci, že britská konstituce neukládá předsedovi vlády povinnost správně citovat. Co pak se týče předchozích případů hrajících v britském životě tuze velkou roli, není jich nijak nedostatek: co znamená v oboru falešných citátů samotný William Pitt!

Je možno namítnout: má to smysl přít se o revoluci s vůdcem toryů? Jaký význam může mít pro dělnickou třídu historická filosofie konservativního ministerského předsedy? Ale tu se ukazuje jádro otázky: filosofie Macdonaldova, Snowdenova, Webbova a ostatních vůdců dělnické strany je toliko

přezpíváním historické teorie Baldwinovy. Ukážeme to v dalším se vším nezbytným — postupným vývojem.

III. Několik „zvláštností“ anglických dělnických vůdců

Po smrti Curzonově pronesli vůdcové strany i dobrovolníci pochvalné řeči. Socialista Macdonald v dolní sněmovně ukončil těmito slovy: „Byl velký sluha společnosti, výborný kolega s vysokými ideály a vzor těm, kdo mají přijít po něm“. To o Curzonovi! Když dělníci protestovali proti této řeči, „Daily Herald“, deník dělnické strany, tiskl protesty pod skromným názvem „Druhé hledisko“. Moudrá redakce chtěla tím zřejmě říci, že vedle dvořanského, byzantského, chámského, lokajského hlediska je také ještě dělnické.

Na počátku dubna dosti známý dělnický vůdce Thomas, sekretář svazu železničářů, bývalý ministr kolonií, přijal spolu s ministerským předsedou Baldwinem účast na banketu, uspořádaném správou společnosti západních drah. Baldwin byl kdysi ředitelem této společnosti, a Thomas pracoval u něho jako topič. Baldwin s největší blahovůlí mluvil o svém „druhu“ Jimu Thomasovi a Thomas pronesl zdravici na ředitele „velké západní“ a na jejich předsedu lorda Churchilla.²²⁾

Thomas mluvil s velkým pohnutím o misteru Baldwinovi, jenž — pomyslete jen! — šel celý život ve stopách svého úctyhodného otce. Jeho (Thomase) — pravil tento neporovnatelný lokaj — budou ovšem obviňovat pro účast na banketu i pro styk s Baldwinem jako zrádce jeho třídy, ale on, Thomas, nepatří k žádné třídě, neboť pravda není majetkem třídy.

U příležitosti debat vyvolaných „levými“ dělnickými poslanci o povolení peněz princů Waleskému na cestu za hranice týž „Daily Herald“ vyrazil s principiální statí o poměru ke královské moci. Kdo by z debat uzavíral — praví list — na přání dělnické strany zničit královskou moc, upadl by v omyl.

Ale s druhé strany nelze nepřipomenout, že královská rodina nezlepšuje svého postavení ve veřejném mínění rozumných lidí: příliš mnoho pompy a ceremonií snad vnuknutých „nerozumnými rádci“; příliš mnoho pozornosti ke koňským závodům s nevyhnutelným totalisátorem; k tomu vévoda a vévodkyně z Yorku honili ve východní Africe nosorožce a jinou zvěř, zaslouživší si lepší osud.

Ovšem — uvažuje list — nelze vinit jenom královskou rodinu; tradice ji velmi silně poutá s životem a návyky jen jedné třídy. Ale třeba usilovat o přerování té tradice. Toho si není jen přát, ale to je přímo nevyhnutelné. Pro následníka trůnu bylo by třeba najít zaměstnání, jež by ho změnilo v část vládního stroje atd., atd., v témž nezvykle starém, nezvykle hloupém, nezvykle lokajském duchu. Tak by mohl psát u nás v minulosti, na příklad v letech 1905—6, orgán samarské strany pokroku v mezích zákona.

Do věci o královské rodině se vpletla zcela nevyhnutelná mistres Snowdenová a v krátkém dopise prohlásila, že jenom chraptiví řečníci pouličních nároží mohou neznat a nechápat, že královské rodiny patří k nejtížší pracujícím elementům Evropy. A poněvadž už bible říká: „Nezavazuj tlamu mlátícímu volu“, je mistres Snowdenová přirozeně pro povolení peněz na cestu Waleského prince.

„Jsem socialistka, demokratka a křesťanka,“ psala kdysi tatáž osoba, objasňujíc, proč je proti bolševictví. To ovšem není plný výčet vlastností mistres Snowdenové. Ze zdvořilosti nejmenujeme ostatní.

Ctihodný mister Sheels, dělnický poslanec za východní Edinburg vyložil v deníku, že cesta prince Waleského je prospěšná obchodu a tudíž i pracující třídě. Proto je pro povolení peněz.

Vezměme nyní někoho z „levých“ nebo pololevých dělnických poslanců. V parlamentě se posuzuje otázka o nějakých majetkových právech skotské církve. Skotský dělnický poslanec Johnston, odvolává se na „akt bezpečnosti“ z roku 1707,²³⁾ popírá právo britského parlamentu mísit se v slavnostně uznaná práva skotské církve.

Předseda sněmovny nechce vzít otázku s denního pořadu. Tu jiný skotský poslanec Maclean prohlašuje, že, jestli zákon projde, vrátí se on i jeho druhové do Skotska a budou vyzývat k tomu, aby smlouva mezi Anglií a Skotskem byla pokládána za zrušenou, a aby skotský parlament byl znovu zřízen (smích u konservativců, souhlas u zástupců skotské dělnické strany). Tu všechno poučuje.

Skotská skupina, stojící na levém křídle dělnické frakce parlamentu, protestuje proti církevnímu zákonodárství, vycházejíc ne z principu oddělení církve od státu, nebo z nějakých reálných úvah, ale opírajíc se o posvátná práva skotské církve, zabezpečená jí smlouvou, starší dvou set let. Za porušení práv skotské církve hrozí titíž dělničtí poslanci požadavkem znovuzřízení skotského parlamentu, jehož sama o sobě jim naprosto není třeba.

George Lansbury, levý pacifista, v úvodním článku deníku dělnické strany vykládá, jak na jedné schůzi v Monmouthshire dělníci a dělnice s největším nadšením zpívali náboženskou hymnu, a jak tato hymna „pomohla“ jemu, Lansburymu. Jednotlivé osoby mohou, praví, zavrhnout náboženství, ale dělnické hnutí, jako hnutí, nemůže se s tím smířit. Náš boj potřebuje nadšení, víry a věrnosti a toho nelze dosáhnout, obrácíme-li se jenom k osobním zájmům. A tak tedy, potřebuje-li naše hnutí nadšení, neumí je podle Lansburyho vyvolat a musí si je vypůjčit u popů.

John Wheatley, bývalý ministr zdravotnictví v kabinetě Macdonaldově, bývá pokládán téměř za levého. Ale Wheatley je nejenom socialista, ale i katolík. Správněji řečeno: je v prvé řadě katolík a potom také socialista. Když římský papež vyzval k boji proti komunismu a socialismu, obrátila se redakce „Daily Herald“ nejménoujíc ze zdvořilosti nejsvětějšího otce, k Wheatleymu s prosbou, aby vyložil, jak to je s vzájemným poměrem katolicismu a socialismu.

Třeba podotknout, že list se neptal, může-li socialista být katolíkem anebo vůbec věřícím; ne, otázka byla, je-li přípustné, aby katolík se stal socialistou. Povinnost člověka být věřícím zůstává mimo pochybnost; v pochybnost se dostává jen právo věřícího být socialistou, zůstáváje při tom dobrým katolíkem. Na téže základně stojí ve své odpovědi „levý“ Wheatley.

Domnívá se, že katolicismus nemíchaje se do politiky, určuje „pouze“ mravní pravidla chování a zavazuje socialistu, aby srovnal své politické principy s „povinnou pozorností k mravním právům druhých“. Wheatley pokládá v této otázce za jediné správnou politiku britské strany, která na rozdíl od pevninského socialismu nenabyla „protikřesťanského“ směru.

Podle tohoto „levičáka“ řídí se socialistická politika osobní morálkou, a osobní morálka náboženstvím. To se nijak neliší od filosofie Lloyda George, jenž pokládá církev za centrální elektrickou stanici všech stran. Dohodářství tu dostává náboženského posvěcení.

O poslanci Kirkwoodovi, jenž se odvážil na cestovní peníze Waleského prince, napsal jeden socialista, že má v žilách kapku krve Cromwellovy, zřejmě ve smyslu revoluční rozhodnosti. Je-li tomu tak,

prozatím nevíme. Rozhodně ale je po Cromwellovi pobožný. Ve své parlamentní řeči vyložil, že nemá žádných osobních účtů s princem a že mu nezávidí.

„Princ mně nemůže nic dát. Jsem zcela zdrav, mám svou lidskou neodvislost a za své činy odpovídám jenom jednomu — svému stvořiteli.“ Tak se dovíme z jeho řeči nejenom o dobrém zdraví skotského poslance, ale i o tom, že sám jeho původ se vykládá ne zákony biologie a fyziologie, ale úmyslem nějakého tvůrce, ke kterému si mister Wheatley zachoval zcela určité vztahy, založené na osobní laskavosti s jedné strany, na vděčné závázanosti s druhé.

Počet takových příkladů bylo by možno mnohokrát zvětšit. Správněji řečeno, téměř celou politickou působnost špiček dělnické strany bylo by možno rozložit na epizody takového druhu, jež se zdají na první pohled směšnými nebo nepatřičnými kuriozitami, v nichž ale ve skutečnosti se ukládají zvláštnosti celé minulé historie, tak jak na příklad v kamínkách močového měchýře se ukládají složité procesy organismu. Tím chceme říci, že „organický“ charakter původu těch či oněch zvláštností nijak nevylučuje možnost chirurgického zásahu za účelem jejich odstranění.

Doktrínou hlav anglické dělnické třídy je jakási amalgáma konservatismu a liberalismu, přizpůsobená částečně potřebám tradeunionů, lépe jejich špiček. Všichni jsou zachvázeni náboženstvím „postupnosti“. Kromě toho uznávají náboženství Starého a Nového zákona. Všichni se pokládají za arcivilisované lidi a současně věří, že nebeský otec stvořil lidstvo proto, aby je pak z přebytku lásky proklel a aby se pak pokusil ukřižováním vlastního syna nějak opravit tuhle nanejvýš zamotanou věc. Z křesťanského ducha vyrostla taková národní zřízení jako byrokracie trade-unionů, první ministerstvo Macdonaldovo a mistress Snowdenová.

S náboženstvím postupného vývoje a s kalvínským náboženstvím předurčení²⁴⁾ je těsně spoutáno náboženství národní pýchy. Macdonald je přesvědčen, že tak jako jeho buržoasie byla dříve první buržoasií světa, tak on, Macdonald nemůže se ničemu naučit u barbarů a polobarbarů evropské pevniny. V tomto směru se Macdonald jako ve všech druhých jenom opičí po buržoasních vůdcích typu Cunningova, jenž prohlásil — ale s větším zdůvodněním — že parlamentní Anglii nesluší učít se politice u evropských národů. Odvolává se jednotvárně ke konservativním tradicím politického vývoje Anglie, odvolává se Baldwin nepochybně k mohutné opoře buržoasní vlády v minulosti. Buržoasie dovedla nakrmit špičky dělnické třídy konservatismem.

Není náhodné, že nejrozhodnější borci chartismu vyšli z řemeslnických vrstev proletarizovaných vůči tlakem kapitálu za jedno, dvě pokolení. Právě tak je pozoruhodné, že nejradikálnější elementy dnešního dělnického hnutí anglického jsou nejčastěji rodem z Irska nebo Skotska (pravidlo toto se ovšem netýká Skota Macdonalda). Spojení sociálního útisku s nacionálním v Irsku, při ostrém srážení agrární země s kapitalistickou, poskytuje všechny podmínky k ostrým přelomům ve vědomí. Skotsko vstoupilo později než Anglie na cestu kapitalismu: drsnější přelom v životě lidových mas plodí ostřejší politickou reakci. Kdyby britští páni „socialisté“ uměli promyslet svou vlastní historii, zvláště úlohu Irska a Skotska, snad by se jim podařilo pochopit, jakým způsobem a proč zaostalé Rusko s jeho příkrým přechodem ke kapitalismu poslalo do pole nejrozhodnější revoluční stranu a postavilo se první na cestu socialistického převratu.

Ale pilíře konservatismu anglického života jsou dnes nenávratně podkopány. Po celá desetiletí „vůdcové“ britské dělnické třídy se domnívali, že samostatná dělnická strana jest smutnou výsadou kontinentální Evropy. Po této naivní a hrubé domýšlivosti nezůstalo dnes ani stopy. Proletariát

přinutil trade-unions zbudovat samostatnou stranu. Na tom ovšem nezůstane. Liberální a pololiberální vůdcové dělnické třídy stále ještě si myslí, že sociální revoluce je smutnou výsadou evropského kontinentu. I tu obnažují události jejich zaostalost. K tomu převrátit dělnickou stranu v revoluční bude třeba mnoho méně času, než bylo třeba k tomu ji zbudovat.

Nejvýznamnějším prvkem konservatismu politického vývoje byla a do jisté míry zůstává náboženská anglického lidu na protestantském základě. Puritanismus byl školou přísné výchovy, sociální dresury středních tříd. Ale lidové masy byly vždy proti němu. Proletář se nepokládá za „vyvoleného“ — kalvinistické předurčení není zřejmě pro něho. Na podkladě independentismu byl zbudován anglický liberalismus, jehož hlavním posláním bylo podřídit dělnické třídy buržoasní společnosti. V jistých mezích a do určitého času vyplňoval liberalismus tuto úlohu, ale koncem konců se mu podařilo tak málo předělat dělnickou třídu, jako puritanismu. Liberály vystřídala dělnická strana s těmiž puritánskými a liberálními tradicemi.

Kdybychom brali dělnickou stranu jenom v průměru Macdonaldově, Hendersonově a soudruhů — bylo by nutno říci, že přišli ukončit neukončenou úlohu plného podčinění dělnické třídy buržoasní společnosti. Ale ve skutečnosti proti jejich vůli jde v masách jiný proces, jenž definitivně musí likvidovat puritánsko-liberální tradice, likvidovav cestou Macdonalda.

Pro anglické střední stavy byl katolicismus a anglikánství hotovou tradicí, spojenou s výsadami šlechty a duchovenstva. Proti katolicismu a anglikánství vytvořila mladá anglická buržoasie protestantismus jako svou formu víry a jako ospravedlnění svého místa ve společnosti.

Kalvinismus se svým železným předurčením byl mystickou formou chápání zákonitosti historického procesu. Vznikající buržoasie cítila, že zákony historie jsou pro ni, a toto své poznání oblékla ve formu učení o předurčení. Kalvínské zamítání svobodné vůle nijak neochromovalo revoluční hnutí independentů, naopak dalo mu mohutnou oporu. Independenti se cítili povolány vyplnit velké historické dílo.

Je možno s určitým oprávněním provést analogii mezi učením o předurčení v revoluci puritánů a rolí marxismu v revoluci proletariátu. I tu i tam největší aktivnost opírá se ne o subjektivní libovůli, ale o železnou zákonitost, v jednom případě mysticky překroucenou, v druhém vědecky poznanou.

Anglický proletariát přijal protestantismus jako hotovou tradici, to je tak, jako buržoasie do XVII. století katolicismus a anglikánství. Podobně jako probuzená buržoasie postavila proti katolicismu protestantismus, tak staví revoluční proletariát proti protestantismu materialismus a ateismus.

Byl-li Cromwellovi a jeho spolupracovníkům kalvinismus duchovou zbraní revoluční proměny společnosti, vnuká Macdonaldům jenom poklonkářský poměr k všemu tomu, co bylo „postupně“ vytvořeno. Macdonaldové zdědili z puritánství ne jeho revoluční síly, ale jeho náboženské předsudky. Po Owenistech ne jejich komunistické nadšení, ale jejich utopicko-reakční nenávisť k třídnímu boji. Z minulé politické historie Anglie si vypůjčili Fabianští²⁵⁾ jenom duchovní závislost proletariátu na buržoasii. Historie obrátila se k těmto gentlemanům svou zadní částí a ta písmena, která tam četli, se stala jejich programem.

Ostrovní poloha, bohatství, úspěchy světové politiky, to vše zcementováno puritanismem, náboženstvím „vyvoleného“ národa, se proměnilo v domýšlivé opovržení vůbec vším pevninským a neanglickým. Britské střední třídy byly dlouho přesvědčeny, že jazyk,

věda, technika, kultura ostatních národů nezaslouží, aby se jim učily. To vše celkem od nich převzali filistéři, vedoucí nyní dělnickou stranu.

Je zajímavé, že už Hyndman²⁶⁾, jenž vydal ještě za Marxova života knížku „Anglie pro všechny“, odvolává se v ní na autora „Kapitálu“, nejmenuje ani jej ani jeho dílo: příčina tohoto podivného umlčování byla ta, že Hyndman nechtěl, aby Angličané se polekali při myšlence, že by se mohl Brit naučit něčemu u Němce!

Historická dialektika provedla Anglii v tomto směru zlý žert a převrátila přednosti jejího prvního vývoje v příčiny zaostalosti. Vidíme to v oboru průmyslu, ve vědě, ve vládním stroji, v politické ideologii. Anglie se rozvíjela, nemajíc precedentů. Nemohla v zemích, jež by kráčely před ní, hledat a nalézt obraz své budoucnosti. Kráčela vpřed tápavě, empiricky, zevšeobecňujíc svou dráhu a dívajíc se vpřed jenom v nejnevyhnutelnějších případech. Tradiční myšlení Angličanovo, to je především myšlení anglického buržoazie je poznamenáno pečeti empirismu a táž duchovní tradice přešla do špiček dělnické třídy. Empirismus se stal tradicí a heslem, to je byl spojován s přezíravostí k „abstraktnímu“ myšlení pevninskému.

Německo dlouho filosofovalo o pravé povaze státu, tehdy, kdy britská buržoazie vybudovala svého druhu nejdokonalejší stát podle potřeb svého panství. Ale časem se ukázalo, že německá buržoazie prakticky zaostalá a tím náchylná k teoretickým spekulacím, udělala ze své zaostalosti přednost a vybudovala průmysl mnohem lépe vědecky organizovaný a přizpůsobený boji na světovém trhu. Angličtí socialističtí filistéři převzali od své buržoazie domyšlivý poměr ke kontinentu v době, kdy bývalé přednosti Anglie se obrátily v pravý opak.

Macdonald odůvodňuje „vrozené“ zvláštnosti britského socialismu, prohlašuje, že při hledání jeho ideových kořenů „bude nám jít mimo Marxe ke Godwinovi“²⁷⁾. Godwin byl na svou dobu nemalou osobností. Ale vrací-li se Angličan k němu, je to, jakoby se Němec vracel k Weitlingovi nebo Rus k Černyševskému. Tím ale vůbec nechceme říci, že anglické dělnické hnutí nemá „zvláštností“.

Právě marxistická škola sledovala vždy s velkou pozorností osobitost anglického vývoje. Ale tuto osobitost vykládáme z objektivních podmínek, ze struktury společnosti a změn této struktury. Pomocí toho my, marxisté, chápeme mnohem lépe chod vývoje britského dělnického hnutí a předvídáme jeho zítřek, než dnešní „teoretikové“ dělnické strany. Výzva staré filosofie „poznej sebe sama“ pro ně neplatila. Domnívají se, že jsou předurčeni nanovo přestavět zestárlý už společenský stroj, ale zůstanou zároveň celí zaražení před čarou namalovanou křídou na podlaze. Jak sáhnou na buržoazní vlastnictví, když nesmějí odřeknout kapesné Waleskému princovi?

Královláda, prohlašují, „nepřekáží“ pokroku strany a přijde levněji, než prezident, počítáme-li všechny výdaje na volby aj. Takové řeči dělnických vůdců charakterisují onu stránku „osobitostí“, kterou nelze pojmenovat jinak, než konservativní tupostí. Královláda je slába, pokud je zbrání buržoazního panství parlament, a pokud buržoazie nepotřebuje pracovat mimoparlamentárními prostředky. Ale v případě potřeby může buržoazie použít s velkým úspěchem královské moci, jako střediska všech mimoparlamentních, to je reálných sil namířených proti dělnické třídě.

Anglická buržoazie velmi dobře pochopila v podobných případech nebezpečí i fiktivní monarchie. Tak v roce 1873 anglická vláda zničila v Indii název Velkého Mogula a odstranila jeho nositele z posvátného města Dillí, ač v té době se tento název stal jenom pouhým příznakem: anglická buržoazie

pochopila, že za určitých podmínek by se Veliký Mogul mohl stát střediskem boje indických vyšších vrstev proti anglické vládě.

Hlásat socialistický program a současně prohlašovat, že královláda „nepřekáží“ a přijde levněji, je asi to, jako uznávat na příklad materialistickou vědu a užívat zařikadla kořenářčina proti bolení zubů — z toho důvodu, že kořenářka přijde laciněji. V takové „malichernosti“ se ukazuje celý člověk, celá fiktivnost jeho uznávání materialistické vědy a celá faleš jeho ideového systému. Socialista neřeší otázku monarchie s hlediska dnešního účetnictví, k tomu ještě falešného. Jde o úplný převrat ve společnosti, o očistění její od všech prvků otroctví. Tato práce politicky i psychologicky vylučuje příměří s monarchií.

Pp. Macdonald, Thomas a jiní se rozhořčují nad těmi dělníky, kteří protestovali, když jejich ministři se navlékli do bláznovských dvorských šatů. To ovšem není hlavní ze zločinů Macdonaldových, ale velmi pěkně symbolisuje všechny ostatní. Když mladá buržoasie se rvala se šlechtou, odmítla prstence ve vlasech a hedvábné kaftany. Buržoasní revolucionáři nosili černé šaty puritánů. V pravý opak ke kavalírům dostali přezdívkou ostříhaných hlav. Nový obsah hledá pro sebe i novou formu.

Ovšem forma obleku je jenom konvence, ale masa nechce chápat a má pravdu, proč představitelé dělnické třídy mají se podřizovat bláznovským konvencím monarchistické maškarády? I masa čím dále, tím lépe se učí chápat, že nevěrný v malém i ve velkém nevěrným bude.

Rysy konservatismu, religiosnosti, národní domýšlivosti vidíme v různém stupni a různém spojení u všech dnešních oficiálních vůdců od prapravého Thomase až do levého Keerwooda. Bylo by největší chybou nedoceňovat úpornost a šplhavost těchto konservativních zvláštností špiček anglické dělnické třídy. Tím nechceme přirozeně říci, že v masách nejsou vůbec žádné církevní a konservativně-nacionální tendence.

Zatím co ale u vůdců a vyučenců liberální strany buržoasně-nacionální rysy vešly do masa a do krve, mají u dělnické masy neporovnatelně méně hluboký a méně stálý charakter. Připomněli jsme již, že puritanismu, tomuto náboženství obohacujících se tříd, nepodařilo se nikdy proniknout hluboko do vědomí dělnických mas. Totéž platí i o liberalismu.

Dělníci hlasovali pro liberály, ale ve svém celku zůstali dělníky, liberálům bylo vždy být v pohotovosti. Samo vytlačení liberální strany dělnickou bylo výsledkem tlaku proletářských mas. Za jiných podmínek, to je kdyby Anglie hospodářsky sílila a rostla, mohla by dělnická strana nynějšího typu pokračovat a prohlubovat „výchovnou“ práci protestantismu a liberalismu, to je svázat pevněji vědomí širokých vrstev dělnické třídy konservativně-nacionálními tradicemi a disciplínou buržoasního řádu. Za nynějších podmínek však, za zřejmého hospodářského úpadku Anglie a nedostatku vyhlídek do budoucnosti, nutno čekat vývoj ve směru právě opačném.

Už válka zasadila mohutnou ránu tradiční religiosnosti anglických mas. Ne nadarmo se dal mister Wells²⁸⁾ do výstavby nového náboženství, pokoušeje se na cestách mezi Zemí a Martem o kariéru fabiánského Kalvína. Velmi pěkně tu ryje krtek revoluce! Dělnické masy budou se bouřlivě osvobozovat od nacionálně-konservativní disciplíny, budovat si svou vlastní disciplínu revoluční práce. Pod tímto nápořem zdola budou brzy špičky dělnické strany pelichat. Tím nechceme nijak říci, že Macdonald se vypelichá na revolucionáře.

Nikoli, bude odhozen. Ale je nutno odhalit ty, kteří budou podle vší pravděpodobnosti tvořit první výměnu stráží, lidi typu Lansburyho, Wheatleyho, Keerkwooda, že to jsou jenom levá varianta téhož základního fabiánského typu.

Jejich radikalismus je omezen demokracií, náboženstvím a otráven nacionální domýšlivostí, jež je duchovně podřizuje britské buržoasii. Dělnická třída bude musit pravděpodobně několikrát vyměnit svůj vůdcovský sbor, než se zbuduje strana skutečně odpovídající historickému uspořádání a úlohám britského proletariátu.

IV. Fabiánská „teorie“ socialismu

Učiníme si nezbytné násilí a přečteme článek Ramsaye Macdonalda, v němž vyložil své názory krátce před tím, než odešel z vlády[‡]. Napřed upozorňujeme, že bude nám vstoupit do ideového krámku vetešníka, kde dusivý zápach naftalínu nepřekáží úspěšné práci molů.

„V oblasti citu a svědomí — začíná Macdonald — v oblasti duchovní znamená socialismus náboženství služby lidu“. Hned v těchto slovech se ukazuje dobročinný buržoa, levý liberál, jenž slouží lidu, přicházejí k němu se strany, lépe shora. Takový postup koření celkem v dávné minulosti, kdy radikální inteligenti se usazovali v dělnických čtvrtích za cílem kulturně-osvětové práce. Jak nestvůrným anachronismem zní tato slova u porovnání s dnešní dělnickou stranou, opírající se bezprostředně o trade-uniony!

Slovo „náboženství“ nutno tu chápat ne prostě v patetickém duchu. Mluví se tu o křesťanství v jeho anglosaském výkladu. „Socialismus je založen na evangeliu — káže Macdonald — znamená dobře promyšlený (to tak!) a rozhodný pokus pokřesťanštit vládu a společnost“.

Na té cestě se ovšem potkáme, podle našeho názoru, s některými obtížemi.

Za prvé: Národy, které se pokládají podle statistiky za křesťanské, tvoří přibližně 87% lidstva. Co bude s nekřesťanským světem?

Za druhé: Ateismus má u křesťanských národů nemalé úspěchy, zejména mezi proletariátem. V anglosaských zemích je to posud ještě méně pozorovat. Ale lidstvo, ani křesťanské, neskládá se jenom z Anglosasů. V Sovětském Svazu, čítajícím 130 milionů lidí, je to oficiálně hlásaná státní doktrína.

Za třetí: Anglie už celá století vládne nad Indií. Evropští národové, s Anglií v čele, už dávno si proklestili cestu do Číny. Nicméně počet ateistů v Evropě roste rychleji než počet křesťanů v Indii a Číně. Proč? Protože křesťanství se jeví Číňanům a Indům jako náboženství utiskovatelů, násilníků, otrokářů, mocných lupičů, dobývajících se násilím do cizího domu. Číňané vědí, že křesťanští misionáři jsou posíláni proto, aby razili cestu křižníkům. Hle, co je reální, historické, skutečné křesťanství! A toto křesťanství je základ socialismu? Pro Čínu a pro Indii?

Za čtvrté: Křesťanství podle oficiálního počítání existuje 1925 roků. Dříve než se stalo náboženstvím Macdonaldovým, bylo náboženstvím římských otroků, v Evropě usedlých kočovných barbarů, náboženstvím korunovaných i nekorunovaných despotů, feudálů, náboženstvím Karla Stuarta, a pod obrácenou podobou náboženstvím Cromwellovým, jenž srazil hlavu Karlu Stuartu. Nakonec dnes je

[‡] Používáme ruského překladu tohoto článku, otištěného v pražské eserské revue „Volja naroda“. Pozn. autora.

náboženstvím Lloyda George, Churchilla, „Timesů“ a nutno předpokládat, i onoho zbožného křesťana, jenž padělal „Zinověvův list“ ke slávě nejkřesťanštější ze všech demokracií. Jakým ale způsobem křesťanství, které se za dvě tisíciletí pomocí kázání, školního násilí, zastrasování záhrobními mukami, pekelného ohně a policejního meče zachytilo ve vědomí evropských národů a změnilo v jejich oficiální náboženství, jakým způsobem přivedlo ve dvacátém století své existence k nejkrvavější a nejhorší z válek, potom ostatně, když i ostatních devatenáct století křesťanstva byla stoletími zvěrstev a zločinů?

A kde vlastně jsou rozumné důvody pro naději, že „boží učení“ v XX., XXI. nebo XXV. staletí své historie nutně zavede rovnost a bratrství tam, kde posvěcovalo násilí a otročení? Marné by bylo čekat od Macdonalda odpověď na tyto školní otázky. Náš mudrc je evolucionista, to je věří, že všechno se „postupně“ mění a, s boží pomocí, k lepšímu.

Macdonald je evolucionista, nevěří v zázraky, nevěří ve skoky kromě jednoho jediného, který se stal před 1925 lety: tehdy do organické evoluce vřezal se jako klín nikdo jiný, než syn boží a přivedl do oběhu určité množství nebeských pravd, které nesou duchovenstvu bohatou pozemskou rentu.

Křesťanský základ socialismu je dán dvěma rozhodujícími větami jeho článku: „Kdo může popřít, že chudoba je zlem, nejen osobním, ale i společenským? Kdo nemá soucit s chudobou?“ Tu se vydává za teorii socialismu filosofie sociálně naladěného, filantropického buržuje, který cítí „soucit“ s chudobou a z tohoto soucitu dělá „náboženství svého svědomí“, nerušící ostatně jeho hlavních návyků.

Kdo necítí soucit s chudobou? Celá historie Anglie je, jak známo, historií soucitu jejích majetných tříd s chudobou pracujících mas. Abychom nechodili daleko do minulosti, stačí propátrat tuto historii třeba, řekněme, od XVI. století, od doby ohrazování selských pozemků, to je přeměny většiny sedláků v tuláky bez domova, kdy soucit s chudobou se vyjadřoval galejemi, šibenicemi, uřezáváním uší a jinými opatřeními křesťanského soucítění. Vévodkyně Southerlandská zakončovala ohrazování na severu Skotska počátkem předešlého století a ohromující vypravování o tomto katovství podal Marx v nesmrtelných řádcích, v nichž se ovšem nepotkáváme s uslintaným „soucitem“, ale s vášní revolučního rozhořčení²⁹⁾.

Kdo necítí soucit s chudobou? Přečtěte si historii průmyslového vývoje Anglie a speciálně vykořisťování dětské práce. Soucit bohatých s chudobou nikdy nechránil chudých před ponižením a žebrotou. V Anglii, právě tak jako všude jinde, chudoba si něčeho dobývala jenom v těch případech, kdy se jí podařilo chytit bohatství za krk. Což je nutno dokazovat to v zemi se staletou historií třídního boje, jež byla zároveň historií škaredých ústupků a nemilosrdného vypořádávání?

„Socialismus nevěří v násilí — praví Macdonald. — Socialismus je zdraví, a ne nemoc rozumu... A proto už podle své povahy musí s hrůzou zavrhnout násilí... Bojuje toliko rozumovými zbraněmi“.

To je velmi pěkné, ač ne tak docela nové; v kázání na hoře byly vyloženy tytéž myšlenky a při tom mnohem lepším stylem. Už nahoře jsme připomněli, k čemu to dovedlo. Není nám jasno, proč netalentované Macdonaldovo znovuvypravování kázání na hoře mělo by dát lepší výsledky. Tolstému, kterému byly k dispozici trochu mohutnější prostředky ideového přesvědčování, se nepodařilo přivést k zákonům evangelia ani členy jeho vlastní statkářské rodiny. O nepřípustnosti násilí vykládal Macdonald v té době, kdy byl u vlády.

Připomínáme, že policie v tu dobu nebyla rozpuštěna, soudy nebyly zrušeny, věznice nebyly vyklíženy, válečné lodi nebyly potopeny, naopak byly stavěny nové. A pokud můžeme soudit, jsou policie, soudy, věznice, armáda a loďstvo orgány násilí. Uznání té pravdy, že „socialismus je zdravím, a nikoli nemocí rozumu“, nijak nepřekáželo Macdonaldovi kráčet v posvěcených stopách velkého křesťana Curzona. Jako křesťan odmítá Macdonald „s hrůzou“ násilí; jako ministerský předseda užívá všech metod kapitalistického útisku a odevzdává nástroje násilí beze změny svému nástupci. Co znamená koncem konců prakticky zamítnutí násilí?

Jenom to, že utištění nemají používat násilí proti kapitalistické vládě: dělníci proti buržoasii, sedláci proti lordům, Indové proti britské administraci a anglickému kapitálu. Vláda, vzniklá násilím monarchie proti lidu, buržoasie proti dělníkům, landlordů proti sedlákům, důstojníků proti vojákům, anglosaských otrokářů proti koloniálním národům, „křesťanů“ proti pohanům, tento krví napitý aparát staletého násilí vnuká Macdonaldovi zbožné pohnutí. „Hrůzu“ cítí jenom k osvobozujícímu násilí. V tom záleží i posvátná podstata jeho „náboženství služby lidu“.

„V socialismu existuje nová a existuje stará škola — hovoří Macdonald. — My náležíme k nové“. Macdonaldův „ideál“ (on má „ideál“) je společný se starou školou, za to však nová má „lepší plán“ na uskutečnění tohoto ideálu. V čem záleží tento plán? Macdonald nenechává nás bez odpovědi: „Nemáme třídního vědomí... Naši protivníci jsou právě lidé s třídním vědomím... My pak místo třídního vědomí chceme vyzdvihnout vědomí společenské solidarity“.

Mlátí i dál prázdnou slámu a uzavírá: „Třídní boj není dílem našich rukou. Je vytvořen a vždy bude vytvářen kapitalismem jako ďábel vždy bude plozen ďáblem“. Že Macdonald nemá třídního vědomí, a vůdcové buržoasie je mají — to je naprosto nesporné a znamená ve skutečnosti, že anglická dělnická strana chodí prozatím bez hlavy na plecích, zatím co strana anglické buržoasie takovou hlavu má a to hlavu s velmi silným čelem a neméně silným týlem.

A kdyby se Macdonald omezil na přiznání toho, že to v jeho hlavě co do „vědomí“ vypadá slabě, nebylo by důvodu k rozepři. Ale Macdonald z hlavy se slabým „vědomím“ chce vybudovat program. A s tím nelze nijak souhlasit.

„Třídní boj je vytvořen kapitalismem“ — praví Macdonald. — To přece není pravda. Třídní boj existoval i před kapitalismem. Ale přirozeně dnešní třídní boj — mezi proletariátem a buržoasií — je vytvořen kapitalismem. Je také pravda, že „vždy bude jím vytvářen“, to je bude existovat do těch dob, pokud existuje kapitalismus. Ale v boji máme očividně dvě bojující strany. Jednu z nich tvoří naši nepřátelé, již podle Macdonalda „jsou pro privilegovanou třídu a chtějí ji zachovat“.

Zdalo by se, že my jsme zase pro zničení privilegované třídy, která nechce opustit scénu a že právě v tom je hlavní obsah třídního boje. Ale ne, Macdonald chce „vyzdvihnout“ vědomí společenské solidarity. S kým? Solidarita dělnické třídy je výraz jejího vnitřního slití v boji s buržoasií. Společenská solidarita, kterou káže Macdonald, jest solidaritou vykořisťovaných s vykořisťovateli, to je podpora vykořisťování. Macdonald se při tom holedbá, že jeho idey jsou jiné než idey našich dědečků: má na zřeteli Karla Marxe. Opravdu se liší Macdonald od „dědečka“ tím, že se vrací k pradědečkovi. Ta ideová kaše, kterou Macdonald vydává za novou školu, znamená — na zcela nové historické základně — návrat k maloměšťáckému, sentimentálnímu socialismu, který Marx podrobil zničující kritice už v roce 1847 a dříve.

Proti třídnímu boji staví Macdonald ideu solidarity všech těch dobrotivých občanů, již se snaží demokratickými reformami přestavět společnost. V této představě je zaměňován boj třídy s „konstruktivní“ činností politické strany, jež je vystavěna, ne na třídním boji, ale na základně společenské solidarity. Tyto velkolepé ideje našich pradědečků — Roberta Owena, Weitlinga a ostatních — definitivně dopěstované a přizpůsobené k parlamentnímu upotřebení, zvláště nepěkně zní v dnešní Anglii s početně mohutnou dělnickou třídou, opírající se o trade-uniony. Není na světě druhé strany, kde by třídní ráz socialismu byl historií odkryt tak objektivně, zřetelně, nesporně, empiricky, jako v Anglii, neboť tam dělnická strana vyrostla z parlamentního představitelstva trade-unions, to je z čistě třídních organizací námezdné práce.

Když konservativci, tak jako ostatně i liberálové, se snaží zabránit trade-unions ve vybírání politických příspěvků, tu už tím, ne bez úspěchu, staví Macdonaldovo idealistické pojetí strany proti empiricky třídnímu charakteru, jež strana v Anglii přijala.

Ovšem mezi špičkami dělnické třídy je určitý počet fabiánských inteligentů a v zoufalství dospěvších liberálů, ale za prvé je třeba pevně doufat, že dělníci dřív nebo později vymetou tuto strusku koštětem, a za druhé dnes už jsou ty 4,5 milionu hlasů odevzdaných pro dělnickou stranu, až na malé výjimky, hlasy anglických dělníků. Ještě daleko ne všichni dělníci hlasují pro svou stranu, ale pro dělnickou stranu hlasují takměř jenom dělníci.

Tím nijak nechceme říci, že fabiánští socialisté neodvislí a odpadlíci liberalismu jsou bez vlivu na politiku dělnické třídy. Naopak jejich vliv je velmi velký, ale nemá samostatného charakteru. Reformisté, bojující proti třídnímu vědomí jsou, na konec, zbraní vládnoucí třídy.

Celou historií anglického dělnického hnutí se táhne tlak buržoasie na proletariát prostřednictvím radikálů, inteligentů, salonních a církevních socialistů, owenistů, kteří zavrhují třídní boj, vytyčují princip společenské solidarity, hlásají spolupráci s buržoasií, uzdí, oslabují a politicky ponižují proletariát. Program nezávislé dělnické strany, odpovídaje plně této tradici, ukazuje, že strana se snaží o „sjednocení organisovaných dělníků spolu se všemi lidmi všech tříd, věřícími v socialismus“.

Tato zřejmě rozplzlá formule má za účel smazat třídní charakter socialismu. Nikdo přirozeně nežádá, aby dveře strany byly před vyzkoušenými příchozími z jiných tříd zcela zavřeny. Jejich počet je dnes i stejně svrchovaně nepatrný, neomezujeme-li se na statistiku komandujících špiček, ale vezmeme-li stranu v celku; v budoucnu pak, až strana vstoupí na cestu revoluce, bude ještě menší.

Ale nezávislým je jejich formule o „lidech všech tříd“ nutná k tomu, aby oklamali dělníky samy o skutečném, třídním zřídle jejich síly podvrženou fikcí mimotřídní solidarity.

Připomněli jsme, že mnozí dělníci ještě hlasují pro buržoasní kandidáty. Macdonald vykládá chytrácky i tento fakt v politickém zájmu buržoasie. „Nutno se dívat na dělníka ne jako na dělníka, ale jako na člověka — poučuje a dodává: — i torysmus se do jisté míry naučil... jednat s lidmi jako s lidmi. Proto hlasovalo mnoho dělníků pro torysmus“. Jinými slovy, ježto konservativci postrašení tlakem dělníků se naučili přizpůsobovat se k těm nejzaostalejším z nich, rozkládat je, klamat, hrát na jejich nejtemnějších předsudcích a strašit je podvrženými dokumenty, dokazují toryové právě tím, že umějí jednat s lidmi jako s lidmi!

Anglické dělnické organisace, podle složení nejnesmíšenější, totiž trade-uniony, vztyčily bezprostředně na svých plecích dělnickou stranu. V tom našly své vyjádření hluboké změny v

postavení Anglie — její oslabení na světovém trhu, změna její hospodářské struktury, vypadnutí středních tříd, ústup liberalismu. Proletariátu je třeba třídní strany, snaží se všemožně ji vytvořit, tlačí na tradeunions, platí politické příspěvky. Ale proti tomuto vzrůstajícímu tlaku zdola, ze závodů a továren, z doků a šachet, staví se odpor shora, z oblasti oficiální anglické politiky s jejími nacionálními tradicemi „svobodomyšlnosti“ světové nadvlády, kulturního prvorozenství, demokracie a protestantské zbožnosti. Kdyby se ze všech těch složek připravila politická mixtura (k oslabení třídního vědomí anglického proletariátu), dostali bychom program fabianismu.

Když se Macdonald pokouší dokonce dělnickou stranu, opírající se otevřeně o trade-unions prohlásit za organizaci mimotřídní, má u něho „demokratická“ vláda anglického kapitálu tím více mimotřídní charakter. Ovšem nynější stát, vedený statkáři, bankéři, rejdaři a uhlobarony, není „plnou“ demokracií. Zůstávají v něm ještě některé nedostatky: „Demokracie a na příklad (!) průmyslová soustava, neřízená lidem, jsou pojmy neslučitelné“. Jinými slovy, demokracie s nevelkou chybičkou znamená: bohatství, vytvořené národem nenáleží národu, ale jeho nepatrné menšině. Může to být nahodilé? Ne, buržoasní demokracie jest taková soustava zařízení a opatření, prostřednictvím jejichž potřeby a žádosti pracujících mas, prodávající se na povrch, jsou neutralisovány, překrucovány, zneškodňovány, nebo prostě obráceny v nic.

Kdo říká, že v Anglii, Francii, Spojených státech a jiných demokraciích je soukromé vlastnictví udržováno vůlí lidu, lže. Lidu se na to nikdo neptal. Pracující se rodí a jsou vychováni za podmínek, jež nebyly jimi vytvořeny. Státní škola, státní církve očkují jim pojmy, směřující výhradně k tomu, udržet existující pořádek. Parlamentní demokracie jenom resumuje tento stav věcí. Strana Macdonaldova je v této soustavě nevyhnutelnou složkou.

Když běh událostí — obyčejně katastrofálního charakteru jako velké hospodářské otřesy, krise, války udělaly pracujícím lidem společenský systém nesnesitelným, tu nemají ani možnost ani přání svést své revoluční roztrpčení do trativodů kapitalistické demokracie. Jinými slovy: když masy postřehnou, jak dlouho je klamali, udělají revoluci, úspěšná revoluce dá jim moc, a správa moci dovolí jim vytvořit státní aparát, odpovídající jejich zájmům.

Ale to právě nepřipouští Macdonald. „Revoluce v Rusku — praví — dala nám velké poučení. Ukázala, že revoluce je zničení a bída a nic víc“. Zde reakční fabiánec vystupuje před námi v celé své odporové nahotě. Revoluce vede jenom k bédám! Ale vždyť anglická demokracie přivedla k imperialistické válce, a to nejenom ve smyslu všeobecné zodpovědnosti za válku, jakou mají všechny kapitalistické státy — ne, ale ve smyslu přímé a bezprostřední zodpovědnosti anglické diplomacie, ženoucí vědomě a vypočítavě Evropu do války.

Kdyby anglická „demokracie“ prohlásila, že vstoupí do války na straně Dohody, Německo a Rakousko-Uhersko by pravděpodobně ustoupily. Kdyby Anglie prohlásila, že zůstane neutrální, ustoupila by pravděpodobně Francie a Rusko. Ale britská vláda postupovala jinak: ujišťovala tajně Dohodu svou podporou a vypočítavě klamala Německo možností své neutrality. Tak anglická „demokracie“ s předem pojatým úmyslem to přivedla k válce, s jejímiž zkázami bědy revoluce ovšem nemohou být ani zdaleka porovnávány.

Ale kromě toho, jaké nutno mít uši a jakou lebku, aby bylo možno tváří v tvář revoluci, svrhnuvší carismus, šlechtu, buržoasii, otřásší církvi, probudivší k novému životu národ, čítající půldruhého sta milionů lidí, celou rodinu národů, aby bylo možno tvrdit, že revoluce znamená bídu a nic víc.

Macdonald i tu jenom opakuje Baldwina. Nezná a nechápe nejenom ruskou revoluci, ale ani anglickou historii. Musíme mu připomenout, co jsme připomněli konservativnímu ministerskému předsedovi. Jestliže v hospodářské oblasti iniciativa do poslední čtvrti předešlého století náležela Anglii, tu v oblasti politické Anglie za posledních půldruhého sta let se vyvíjela v značné míře za pomoci evropských a amerických revolucí.

I velká francouzská revoluce i červencová revoluce r. 1830 i revoluce r. 1848 i severoamerická občanská válka šedesátých let i ruská revoluce roku 1905 i ruská revoluce roku 1917 hnaly vpřed společenský vývoj Anglie a zapsaly se do jejích dějin značkami nejvýznamnějších zákonodárných reforem.

Bez ruské revoluce roku 1917 by nebyl Macdonald ministerským předsedou v roce 1924. Přirozeně tím nechceme říci, že ministerstvo Macdonaldovo bylo největším výbojem Října. Ale bylo každým způsobem jeho vedlejším produktem. A už dětské knížky nás učí, že není zdrávo podryvat dub, užíváme-li žaludů.

A zatím jaká nesmyslná fabiánská pýcha; poněvadž „nám“ (komu?) dala ruská revoluce poučení, „my“ (kdo?) se obejdeme bez revoluce. Proč pak tedy „vám“ poučení všech předchozích válek nedovolilo obejít se bez imperialistické války? Právě tak jako buržoasie každou válku, tak jak v řadě za sebou postupují, nazývá poslední válkou, tak chce Macdonald nazvat ruskou revoluci poslední revolucí.

Ale proč má, všeobecně mluveno, anglická buržoasie dělat ústupky anglickému proletariátu i mírně bez boje, vzdávat se svého majetku, když dostala předem pevné Macdonaldovo ujištění, že po pokusu ruské revoluce angličtí socialisté nikdy nevstoupí na cestu násilí? Kde a kdy vládnoucí třída postoupila moc a majetek cestou mírného hlasování, a k tomu ještě taková třída jako anglická buržoasie, která má za sebou staletí světového loupežení?

Macdonald je proti revoluci, ale pro organickou evoluci; přenáší na společnost špatně převařené biologické pojmy. Revoluce je mu úhrnem částečných přeměn, podobá se vývoji živých organismů, proměně kukly v motýla apod., při čemž ignoruje v tomto posledním procesu právě rozhodující kritické momenty, když nový tvor revolučně ruší starý obal.

Tu zároveň se objevuje, že Macdonald je „pro revoluci podobnou té, která vyšla z klína feudalismu, když dozrávala průmyslová revoluce“. Jak patrně, Macdonald ve své křiklavé nevědomosti si představuje, že průmyslová revoluce vznikla molekulárně, bez otřesů, bez běd a bez zpusťování. Nezná prostě anglické dějiny (o dějinách jiných zemí ani nehovoře) a především nechápe, že průmyslová revoluce, dozravší v podobě obchodního kapitálu už v klíně feudalismu, přivedla k reformám, svrhla Stuardy a parlament, porodila občanskou válku, rozryla a zpusťovala Anglii, aby ji pak obohatila.

Bylo by únavné, zabývat se tu výkladem proměny kukly v motýla za tím účelem, abychom dostali nezbytné společenské analogie. Prostší a kratší je doporučit Macdonaldovi, aby si promyslel staré přirovnání revoluce s porodem.

Nelze-li i tu jako z ruské revoluce odnést si naučení: poněvadž porod nedává „nic“ kromě bolestí a muk (dítě nepřichází v úvahu!), doporučuje se příštímu lidstvu rozmnožovat se bezbolestnými, fabiánskými způsoby při použití schopností mistres Snowdenové jako porodní babičky.

Předesíláme však, že to není tak jednoduché. Už kuře ve vajíčku musí použít násilí proti uzavírajícímu je vápennému vězení: kdyby nějaké fabiánské kuře podle křesťanských nebo jiných úvah se rozhodlo zdržet se násilných činů, vápenný obal by je nevyhnutelně zadusil. Angličtí pěstitelé holubů umělým výběrem dospívají k zvláštnímu druhu se zobákem stále kratším a kratším. Přichází však okamžik, kdy zobák nové odnože se ukáže tak krátkým, že ubožka už nemůže probít vaječnou skořepinu: mladý holub chcípne jako oběť vynuceného zdržování od násilných činů, a další pokrok krátkozobých je zastaven. Nemýlí-li nás paměť, může se Macdonald o tom dočíst u Darwina.

Vejdeme-li na cestu analogií s organickým světem, Macdonaldem tak milovanou, můžeme říci, že politické umění anglické buržoasie spočívá v tom, že zkracuje revoluční zobák proletariátu a nedovoluje mu tak rozbít obal kapitalistického státu. Zobák proletariátu, to je jeho strana. Podíváme-li se na Macdonalda, Thomase, pána a paní Snowdenovy, jistě uznáme, že práce buržoasie na výběru krátkozobých a měkkozobých je korunována velkým úspěchem, neboť tito pánové nejenom že se nehodí k tomu, aby rozbili kapitalistickou skořápku, ale nehodí se vůbec k ničemu.

Ale tu analogie přestává, obnažujíc celou konvenčnost tohoto druhu zběžných poznatků z učebnic biologie. Lidská společnost, byť i vyrostla z podmínek organického a neorganického světa, je tak složitým a koncentrovaným jejich spojením, že potřebuje samostatného poznání. Společenský organismus liší se od biologického mezi jiným mnohem větší ohebností, způsobilostí k přeskupování prvků, k vědomému (do určité míry) výběru svých zbraní a způsobů, k vědomému (v určitých mezích) používání zkušenosti minulosti apod. Holoubě ve vejci nemůže vyměnit svůj příliš krátký zobák a hyne. Dělnická třída, postavená před otázkou být či nebýt, může vyhnat Macdonalda a paní Snowdenovou a ozbrojit se zobákem revoluční strany ke zničení kapitalistického systému.

Zvláště zajímavě vypadá u Macdonalda spojení hrubě-biologických teorií s idealisticko-křesťanskou nenávistí k materialismu. — Vy mluvíte o revoluci, o katastrofálním skoku, ale podívejte se na přírodu, jak rozumně si vede housenka, když se má přeměnit v kuklu, pohleďte na tu ctihodnou želvu a najdete u ní v jejím pohybu skutečný rytmus proměny společnosti! Učte se u přírody! — V téměř duchu Macdonald vypaluje znamením žehem na materialismu — „minulost, nesmyslné tvrzení, není v něm jemnosti duchovní ani rozumové“... Macdonald a jemnost!

Není-li už v tom podivuhodná jemnost: hledat pro kolektivní společenskou lidskou činnost vnuknutí u housenky a současně potřebovat pro svou osobní potřebu nesmrtelnou duši s komfortní záhrobní existencí?

„Socialisty obviňují z toho, že jsou poety. To je správné — vysvětluje Macdonald. — Jsme básníci, žádná dobrá politika se neobejde bez poesie. Vůbec bez poesie není nic dobrého“. A tak dále v téměř stylu. A nakonec: „Víc než co jiného svět potřebuje jakéhosi politického a sociálního Shakespeara“.

Toto žvanění o poesii nemusí být politicky tak rozkladné jako rozhovory o nepřipustnosti násilí. Ale plná duchová netalentovanost Macdonaldova je zde vyjádřena, možno-li, ještě přesvědčivěji. Střízlivý a zbabělý pedant, v němž je tolik poesie jako v metru čtverečním plsti, pokouší se porazit svět shakespearovskými grimasami. Tu už opravdu začínají „opičí kousky“, které Macdonald nějak připisoval bolševikům.

Macdonald jako básník fabiánstva! Politika Sidneje Webba jako umělecká tvorba! Ministerstvo Thomasovo jako koloniální poesie! A nakonec rozpočet mistera Snowdena jako oslavná píseň na lásky londýnské City!

Žvaně o sociálním Shakespearu Macdonald přehlédli Lenina. Jak je dobře — pro Macdonalda, ne pro Shakespeara — že největší anglický básník tvořil před třemi stoletími: Macdonald měl dost času, aby uviděl Shakespeara v Shakespearovi. Nikdy by ho nepoznal, kdyby byl jeho vrstevníkem. Vždyť Macdonald přehlédli — úplně a docela přehlédli — Lenina. Filistrovská slepota nalézá dvojí výraz v bezpředmětném vzdychání po Shakespearovi i v ignorování největšího vrstevníka.

„Socialismus zajímá se o umění a klasiky“. Podivno, jak tento básník umí zhanobit myšlenky, v nichž samo o sobě není nic hanebného.

Abychom se o tom přesvědčili, stačí si přečíst vývod: „Ani tam, kde existuje velká bída a velká nezaměstnanost, jako bohužel v naší zemi, občané (?) neměli by lakotit při získávání obrazů a vůbec všeho, co vzbuzuje nadšení a povznáší ducha u mladých i starých“.

Z předchozí rady není však docela jasno, radí-li se samotným nezaměstnaným získávat obrazy a předpokládá-li se příslušný doplňovací poukaz peněz na jejich potřeby, nebo zda Macdonald radí blahorodým gentlemanům a ladies kupovat obrazy „bez ohledu na nezaměstnanost“ a „povznášet tak ducha“.

Je nám předpokládat, že druhý výklad je bližší pravdě. Nemáme však v tomto případě před sebou salonně-liberálního pastora, který napřed napovídá spoustu slzavých slov o bídě a náboženství svědomí“ a pak vyzve své světské stádo, aby se příliš neoddávalo sklíčenosti a pokračovalo v bývalém způsobu života?

Ať potom věří, kdo chce, že materialismus je minulost a Macdonald sociální básník, tesknící po Shakespearovi. Co nás se týká, myslíme, že, existuje-li ve fyzickém světě stupeň absolutního chladu, tu v duchovním nutně existuje stupeň absolutní ubohosti — a to že jest ideová temperatura Macdonaldova.

Sidney a Beatrice Webbovi jsou jiným druhem fabiánstva. Přivykli sedavé práci, přiznávají cenu faktům a cifrám, a to dává určitou hranici jejich rozplývavé myšlence. Jsou právě tak nudní jako Macdonald, ale bývají poučnější, když nepřekročí hranice faktických šetření. V oblasti zevšeobecnování jsou trochu výše než Macdonald.

Na sjezdu dělnické strany v roce 1923 Sidney Webb připomněl, že zakladatelem britského socialismu nebyl Karel Marx, ale Robert Owen, hlásající ne třídní boj, ale časem posvěcenou doktrínu bratrství celého lidstva. Sidney Webb dodneška pokládá Johna Stuarta Milla³⁰⁾ za klasika národního hospodářství a v souhlasu s tím poučuje, že boj má být veden nikoli mezi kapitálem a prací, ale mezi zdrcující většinou národa a vlastníky rent. Už to dostatečně charakterizuje teoretickou úroveň hlavního národohospodáře dělnické strany! Historický proces, jak známo, ani v Anglii nejde podle Webba. Trade-unions jsou organizací námezdné práce proti kapitálu. Na základě trade-unions vyrostla dělnická strana a udělala dokonce Webba ministrem. Vyplnil svůj program jenom v tom smyslu, že nevedl boj s vykořisťovateli nadhodnoty. Ale on jej nevedl ani s vlastníky rent.

V roce 1923 byla manželé Webbovi vydána kniha „Západ kapitalismu“. Kniha je v základě částečně rozředeným, částečně obnoveným opakováním starých poznámek Kautského k Erfurtskému programu. Za to však v „Západě kapitalismu“ je vyjádřena politická tendence fabiánství v celé své beznadějnosti, tentokrát napolo přiznané, že kapitalistický systém má být změněn, o tom není pochybností (pro koho?). Ale celá otázka je v tom, jak bude změněn. „Je možno cestou opatrného, vmýšlivého přizpůsobování jej postupně zastavit a přejít mírně v jinou formu“.

K tomu není třeba mnoho: dobré vůle s obou stran. „Na neštěstí — vyprávějí vážení autoři — o tom, jak změnit kapitalistickou soustavu, nelze docílit jednomyslnosti, neboť mnozí se domnívají, že zničení soukromého majetku je rovno porušení otáčení země kolem její osy.

„Ale oni špatně chápou podstatu situace“. Hle, jak se to pěkně skládá. Všechno by se mohlo uspořádat k všeobecné spokojenosti cestou „vmýšlivého přizpůsobování“ kdyby dělníci a kapitalisté chápali jedno, co a jak se má dělat. Poněvadž však „prozatím“ se toho nedosáhlo, hlasují kapitalisté pro konservativce. A důsledek? V něm se naši ubozí fabiánští pomatou úplně a tu „Západ kapitalismu“ obrací se v „Západ fabianismu“.

„Do světové války — povídá knížka — bylo, jak se zdálo, téměř všeobecně uznaným míněním, že dnešní společenský systém musí být postupně přeměněn“ ve smyslu větší rovnosti atd. Kým to bylo uznáno? Kde to bylo uznáno? Ti lidé poskládali své malinké fabiánské mraveniště za svět.

„Myslili jsme, snad mylně (!), že toto pro Brity (!) charakteristické uznání se strany úzké vládnoucí třídy, uznání oprávněnosti (!) rostoucích požadavků „lidových mas“ bude pokračovat a povede k mírné přeměně společnosti. Ale po válce vše se zvrátilo: životní podmínky dělnických mas se zhoršily, hrozí se znovuzavedením veta silné druhé sněmovny (sněmovny lordů), speciálně za účelem boje s dalšími ústupky dělníkům“ a pod. Jaký důsledek z toho plyne? V beznadějném hledání důsledků napsali manželé Webbovi svou knížku. Konečná věta zní:

„Pokoušejte se, možná marně, povzbudit obě nepřátelské strany, aby lépe pochopily svůj problém, právě tak jako sebe navzájem... předkládáme tuto nevelkou knihu“. Není to velkolepé?: „nevelká kniha“ jako prostředek smířit proletariát s buržoasií!

Shrnujeme: do války, „jak se zdálo“, bylo všeobecně uznáno, že nynější systém musí být změněn k lepšímu; ale o rázu změny nebylo docíleno plného souhlasu: kapitalisté byli pro soukromé vlastnictví, dělníci proti němu; po válce objektivní postavení se zhoršilo, a politické rozdíly ještě víc zaostřily; proto manželé Webbovi píšou knížku v naději, že obě strany nakloní k smíření; ale ta naděje je „možná marná“. Ano, možná, docela možná. Tihle vážení manželé Webbovi, již tak věří v sílu přesvědčování, měli by podle našeho mínění v zájmu „postupnosti“ vzít si s počátku prostší úlohu: přesvědčit na příklad, několik vysoko postavených křesťanských ničemů, aby se vzdali monopolu obchodu opiem a otravování milionů lidí na Východě.

Ubohé, smutné, slabomyslné, ohavné ve své umělé zkormoucenosti fabiánství!

Pokoušet se přehlédnout jiné filosofické druhy fabiánství bylo by prací svrchovaně beznadějnou, poněvadž u těch lidí „svoboda mínění“ vládne v tom smyslu, že každý z vůdců má svou vlastní filosofii, sestavenou koncem konců z týchž reakčních prvků konservatismu, liberalismu, protestantismu, ale v trochu jiné kombinaci. Nedávno jsme se velmi podivili, když Bernard Shaw³¹⁾,

tak duchaplný, jak by se zdálo, a tak kritický spisovatel, nám sdělil, že Marx už je dávno překonán velkou prací Wellsovou o všeobecné historii⁵.

Objevy tak celým lidstvem neočekávané je si vysvětlit tím, že fabiánci jsou v teoretickém smyslu velmi uzavřeným malinkým světem, velmi provinciálním, třebaže žijí v Londýně. Jejich filosofické výmysly nejsou přirozeně potřebny ani konzervativcům, ani liberálům. Ještě méně jsou potřebné dělnické třídě, již nic nedají a nic nevyloží. Jejich práce jsou koncem konců jenom k tomu, aby vysvětlily samotným fabiáncům, proč je na světě fabiánství. Spolu s bohosloveckou literaturou je to bohužel nejnepotřebnější a jistě nejnudnější druh slovesné tvorby.

V Anglii dnes v různých oblastech života se s určitou nevážností hovoří o lidech „viktoriánské éry“, to je o činitelích doby královny Viktorie³²). Všechno pokročilo od té doby v Anglii, ale nejvíc se bohužel zachoval typ fabiánce. Cynicky optimistická viktoriánská epocha, kdy se zdálo, že zítra bude trochu líp než dnes a pozítří ještě lépe než zítra, našla naposled svůj závěrný výraz ve Webbových, Snowdenovi, Macdonaldovi a ostatních fabiáncích. Proto se zdají takovým nemotorným a nepotřebným přežitkem epochy definitivně a nenávratně zřícené.

Možno bez přehánění říci, že fabiánská společnost, zřízená v roce 1884 s cílem „probudit společenské svědomí“, je dnes nejreakčnější skupinou Velké Británie. Ani konservativní kluby, ani Oxfordská universita, ani anglické biskupství, ani ostatní kněžská zařízení nemohou se s fabiánci ani porovnat. To všechno jsou zařízení nepřátelských tříd, a revoluční hnutí proletariátu nevyhnutelně jejich hráz protrhne.

Ale zdržován je proletariát právě svou vedoucí špičkou, to je fabiánskými politiky a jejich papoušky. Ty nafouklé autority, pedanti, domýšliví a nadutí zbabělci systematicky otravují dělnické hnutí, kalí vědomí proletariátu, ochromují jeho vůli. Jenom jejich pomocí torysmus, liberalismus, církve, monarchie, aristokracie, buržoasie se drží dále, ano cítí se pevně v sedle. Fabiánci, neodvislí, konservativní byrokraté trade-unionů jsou dnes nejkonztrarevolučnější silou Velké Británie a bohužel celého světového vývoje.

Svrhnout fabiánce znamená osvobodit revoluční energii velkobritského proletariátu, znamená dobýt britskou pevnost reakce, znamená osvobodit Indii, Egypt a dát mohutný popud hnutí a vývoji národů Východu. Odmítajíce násilí, věří fabiánci jenom v moc „idejí“.

Lze-li vybrat z této ploché a licoměrné filosofie zdravé jádro, přivede nás k tomu, že žádný režim nemůže se držet toliko násilím. To se týká také režimu britského imperialismu. V zemi, kde zdrcující množství obyvatelstva se skládá z proletariátu, nemohla by se vládnoucí konservativně-liberální klika udržet ani den, kdyby násilné prostředky, jež má v rukou, nebyly posilovány, doplňovány, natírány lžisocialistickými ideami, matoucími a rozkládajícími proletariát.

Francouzští osvícenci XVIII. století viděli v katolicismu, klerikalismu, kněžství hlavního nepřítele a domnívali se, že nutno napřed „zabít nestvůru“, aby se mohlo vpřed. Měli pravdu v tom smyslu, že

⁵ *Kaji se, až do listu Bernarda Shawa jsem nevěděl ani o existenci této knihy. Potom jsem se s ní seznámil, nemohu říci, s dobrým svědomím: přečetl, poněvadž mi seznámení s dvěma, třemi hlavami svrchovaně stačilo, abych zamezil další ztrátu času. Představte si úplný nedostatek metody, historické perspektivy, pochopení vzájemné závislosti rozličných stránek společenského života, vůbec jakékoli vědecké disciplíny a přimyslete si dále, že „historik“, zatížený těmito vlastnostmi se toulá s bezstarostným vzezřením člověka, který koná svou nedělní procházku, po historii několika tisíciletí. A budete mít Wellsovu knihu, která má zaměnit marxistickou školu.*

právě kněžstvo, organisovaný režim pověr, katolická duchovní policejština zdržovala rozvoj vědy, umění, politických idejí, národního hospodářství.

Fabiánství, macdonaldovština, pacifismus hrají dnes touž úlohu v poměru k historickému hnutí proletariátu. To je hlavní opora britského imperialismu a evropské, ne-li světové buržoasie. Je třeba stůj co stůj, ukázat dělníkům v pravé podobě tyto sebou spokojené pedanty, žvanivé eklektiky, sentimentální kariéristy, livrejované lokaje buržoasie. Ukázat je, jak jsou, znamená je provždy diskreditovat. Diskreditovat je, znamená prokázat největší službu historickému pokroku. V ten den, kdy se anglický proletariát očistí od duchovní mrzkosti fabianismu, vyroste lidstvo, především evropské, rázem o celou hlavu.

V. Otázka revolučního násilí

Populárně vyložená otázka, aby ji mohli pochopit nejenom nejzaostalejší dělníci, ale i někteří méně beznadějní vůdcové.

Seznámili jsme se s Macdonaldovými názory na revoluční násilí. Ukázaly se rozvitím konservativní teorie postupného vývoje mistera Baldwina. Zajímavější, ač upřímnější charakter má odmítat násilí „levého“ Lansburyho. Ten krátce a dobře „nevěří“ v násilí. „Ne-věří“ ani v kapitalistická vojska, ani v ozbrojená povstání. Kdyby věřil v násilí, nehlasoval by, jak říká, pro britské loďstvo, ale přimknul by se ke komunistům. Ten má kuráž!

To, že Lansbury nevěře v násilí, věří v záhrobní svět, dělá ovšem pochybnou čest jeho realistické podnikavosti. Nicméně s dovolením pana Lansburyho jakési fakty na zemi vznikly pomocí násilí. Ať už Lansbury věří, nebo nevěří v britské válečné loďstvo, Indové vědí, že to loďstvo existuje. V dubnu roku 1919 dal anglický generál Dyer v Amritsaru bez předběžného varování střílet na neozbrojené indické shromáždění, následkem čehož bylo zabito 450 lidí, raněno 1500. Kdybychom i nechali na pokoji mrtvé, nutno rozhodně o raněných říci, že nemohli „nevěřit“ v násilí.

Ale i jako věřící křesťan by si měl Lansbury představit, že, kdyby svého času prohnané bestie židovského duchovenstva spolu se zbabělým římským prokonsulem Pilátem, politickým předkem Macdonaldovým, neužili proti Kristu násilí, nebylo by ani mučnického věnce, ani vzkříšení, ani nanebevstoupení, ani pan Lansbury by neměl příležitost narodit se zbožným křesťanem a stát se špatným socialistou. Nevěřit v násilí je totéž, jako nevěřit v tíhu. Celý život je založen na rozličných formách násilí, na protivení jednoho násilí druhému, a odmítat osvobozující násilí znamená podporovat utiskující násilí, které řídí svět.

Ale cítíme, že zběžnými poznámkami se tu ničeho nedoděláme. Otázka násilí a „odmítání“ násilí od pánů pacifistů, křesťanských socialistů a jiných fňukálek zaujímá tak velké místo v anglické politice, že vyžaduje zde zvláštního detailního zkoumání úměrně k politické úrovni nynějších „vůdců“ britské dělnické třídy, při čemž se ostatním čtenářům předem pro tuto úroveň omlouváme.

Co vlastně znamená odmítat násilí? Jestli, řekněme, do bytu mistera Lansburyho se vloupá zloděj, tuze se bojíme, že tento nábožný gentleman (mluvíme o pánu bytu) použije násilí, aneb k němu vyzve nejbližšího policajta. I když Lansbury ve své křesťanském milosrdenství zloděje v pokoji pustí — čemuž nevěříme — pustí ho jenom pod samo sebou se rozumějící podmínkou, že opustí byt.

Při tom si může počestný gentleman dovolit rozkoš takového křesťanského gesta jenom proto, že jeho byt stojí pod ochranou britských zákonů o vlastnictví a jejich početných hlídačů, takže všeobecně noční návštěvy jsou spíše výjimkou než pravidlem. Pokusí-li se Lansbury nám odpovědět, že vniknutí do počestného, soukromého, křesťanského příbytku je násilí a tím vyvolává nutnost odporu, řekneme mu, že takové usuzování znamená odříkat se odmítání násilí vůbec, naopak je zásadním a praktickým uznáním násilí a může být celkem přeneseno na třídní boj, kde každodenní vlupování zloděje kapitálu do života a práce proletariátu a kradení nadhodnoty odpor zcela ospravedlňují.

Lansbury nám snad odpoví, že pod násilím rozumí ne všechny míry donucení, bez nichž náš velkolepý společenský život se neobejde, ale toliko porušení šestého přikázání, které stanovilo: „nezabiješ“. Takové formulování otázky možno zdůvodnit mnohými nafouklými frázemi o svatosti lidského života. Ale i tu je nám tázat se jazykem evangelických alegorií, nejpřístupnějším vůdcům britského socialismu, jak si bude počínat mister Lansbury, jestliže před jeho očima vagabund napřáhne klacek na děti, a nebude-li k jich záchraně jiného prostředku, než okamžitý a jistý výstřel z revolveru.

Nepustí-li se náš předpokládaný besedník do svrchovaně podřadných sofismat, odpoví, aby si pěkně pomohl, že naše přirovnání je velmi výjimečného charakteru. Na tuto odpověď zbude jen zas naznačit, že své právo na použití násilí v příslušných okolnostech Lansbury svěřil své policii, té speciální organizaci násilí, jež ho také ve většině případů zbavuje nutnosti užívat revolveru, ano přemýšlet dokonce o jeho praktickém účelu.

Ale co, ptáme se, jestli ozbrojení stávkokazi rozhánějí nebo ubíjejí stávkující? Takové případy jsou v Americe docela obyčejné a ani v jiných zemích nejsou výjimkou. Dělníci nemohou svěřit své právo na odpor proti stávkokazům policii, protože policie ve všech zemích ochraňuje právo stávkokazů rozhánět a ubíjet stávkující, na něž zákon o svatosti lidského života, jak známo, se nevztahuje. Ptáme se: mají stávkující právo dát mluvit holím, kamenům, revolverům, bombám proti fašistům, bandám Ku-Klux-Klanu a podobným nájemným ničemům kapitálu?

Hle, to je maličká otázka, na kterou bychom prosili jasnou a přesnou, ne ohebně pokryteckou odpověď. Řekne-li Lansbury, že úlohou socialismu je dát lidovým masám takovou výchovu, aby fašisté nebyli fašisty, ničemové ničemy, bude to nejryzejší pokrytectví, že cílem socialismu je odstranění násilí nejprve v jeho nejhrubších a nejkrvavějších formách, a pak v jiných skrytějších, je naprosto nesporné.

Ale nemluvíme tu o mravech a morálce budoucí komunistické společnosti, ale o konkrétních cestách a způsobech boje s kapitalistickým násilím. Když fašisté desorganizují stávku, zabírají redakci novin, pokladnu, bijí nebo zabíjejí dělnické poslance a policie obkličuje násilníky kruhem nedotknutelnosti, tu jen nejzkaženější licoměrník by mohl radit dělníkům, aby neodpovídali ranou na ránu pod záminkou, že v komunistickém systému nebude místa pro násilí. Ovšem v každém daném případě je nutno řešit při uvážení celé situace, jak odpovídat na násilí a až po jakou linii jít ve svém odporu.

To však je otázka taktické účelnosti, jež nemá nic společného se zásadním uznáním nebo odmítnutím násilí.

Co je to vlastně násilí? Kde začíná? Kde přípustné a cílevědomé činy mas přecházejí v násilí? Pochybujeme velmi, že by Lansbury nebo některý jiný z pacifistů uměl odpovědět na tuto otázku, kdyby se neomezil na prosté odvolání na trestní zákoník, kde stojí, co je dovoleno.

Třídní boj je stálý řetěz otevřených nebo zakrytých násilí, které jsou „regulovány“ v tom neb onom stupni vládou, jež je opět se své strany organisovaným aparátem násilí silnějšího z protivníků, to je vládnoucí třída. Je stávka násilím? Byla doba, kdy stávky byly zakázány, a každá stávka téměř nevyhnutelně byla spojena s fyzickou srážkou. Pak následkem vývoje stávkového boje, to je následkem násilí mas nad zákonem nebo přesněji následkem neustálých ran masy do zákonného násilí byly stávky legalisovány. Znamená to, že Lansbury pokládá jenom mírné, „legální“, to je buržoasí rozřešené stávky za přípustný prostředek boje?

Kdyby však dělníci nepořádali stávky na počátku XIX. století, anglická buržoasie by je v roce 1824 nelegalisovala. Připustíme-li stávkovou formu použití síly nebo násilí, je nutno přijati všechny důsledky, mezi nimi obranu stávek před stávkokazi za pomoci prostředků cílevědomého proti násilí.

Dále jsou-li přípustny stávky dělníků proti kapitalistům nebo určitým skupinám kapitalistickým, zdali pak se odváží Lansbury uznat za nepřípustnou generální stávku dělníků proti fašistické vládě, která drtí dělnictvo provokatéry a vrahy? A zase generální stávky nemůže být použito v kterýkoli den a hodinu, ale jenom za určitých konkrétních podmínek. Ale to je otázka strategického nacílení a ne všeobecného „mravního“ ocenění.

Co se týče generální stávky jako jednoho z nejrozhodnějších prostředků boje, tu stěžejí Lansbury i všichni ti, již jsou s ním jedné mysli, dohromady vymyslí jiný prostředek, jehož by proletariát mohl použít k dosažení rozhodného cíle. Nepadne snad Lansbury opravdu tak nízko, aby dělníkům odporučoval čekat, pokud duch bratrské lásky nebude vládnout v srdcích, řekněme italských fašistů, abychom nezapomněli, z velké části zbožných katolíků.

Uznáme-li, že proletariát má nejenom právo, ale je povinen připravovat se ke generální stávce proti fašistickému režimu, třeba z tohoto uznání vyvodit všechny další důsledky. Generální stávka, není-li pouhou demonstrací, znamená neobyčejný otřes společnosti a za všech okolností hraje o politický režim a reputaci síly revoluční třídy. Podniknout generální stávku možno jenom při hotovosti dělnické třídy a především její avantgardy dovést boj do konce.

Ale ani fašismus se nechystá vzdát před nějakou mírnou stávkovou demonstrací. V reálném a bezprostředním nebezpečí fašisté napnou všechny své síly, užijí provokace, vraždy, žhářství v nebývalém měřítku. Je otázka: je dovoleno vůdcům generální stávky utvořit své družiny na obranu stávkujících před násilím, k odzbrojení a rozeznání fašistických band?

A poněvadž ještě nikomu se nepodařilo, aspoň za naší paměti, odzbrojit zavilé nepřátele náboženskými hymnami, bude zřejmě nutno revoluční oddíly ozbrojit revolvery a ručními granáty — až do té chvíle, dokud nebudou mít ručnice, strojní pušky a děla. Či snad na tomto bodě se počíná oblast nepřípustného násilí?

Ale pak se zamotáme definitivně v nepěkných a hanebných protikladech. Generální stávka, která se nechrání před násilím a zničením, je demonstrace zbabělosti a předurčena k porážce. Jenom blázen nebo zrádce bude vyzývat k boji za takových podmínek.

„Neozbrojený“ stávkový boj logikou poměrů, které nejsou závislé na Lansbury, vyvolává ozbrojené konflikty. V hospodářských stávkách to bývá zhusta, v revolučně-politické stávce je to naprosto nevyhnutelné, pokud má stávka za úkol svržení dané vlády. Kdo odmítá násilí, musí odmítat vůbec

boj, to je musí opravdu se postavit do řad straníků triumfujícího násilí vládnoucích tříd. Ale na to se věc neomezuje.

Vždyť námi předpokládaná generální stávka má za cíl svrhnout fašistickou vládu. Toho může dosáhnout jen, udrží-li vrch nad jejími ozbrojenými silami. Tu si lze opět představit dvě cesty: přímé vojenské vítězství nad silami reakce nebo stržení těchto sil na stranu revoluce. V nesmíšené formě ani jedna z těchto cest není uskutečnitelná.

Revoluční povstání udrží vítězství v tom případě, když se mu podaří rozbít nejtvrdší, nejrozhodnější a nejspolehlivější oddíly reakce a přivést na svou stranu ostatní ozbrojené síly režimu. Dosáhnout je to možno opět jen za té podmínky, jestliže viklající se vládní vojska jsou přesvědčena, že dělnické masy nedemonstrují jen z nespokojenosti, ale rozhodli se tentokrát stůj co stůj svrhnout vládu a nezastavit se před nejbezohlednějšími bojovými opatřeními. Jenom takové dojmy viklajících se vojsk mohou je strhnout na stranu lidu.

Čím vyčkávavější, viklavější, poddanější bude politika vůdců generální stávky, tím silněji budou podporovat existující vládu, tím větší vyhlídky bude mít tato vláda na vítězné východisko z krise, aby pak poslala všechny škorpiony krvavých represálií proti dělnické třídě.

Jinými slovy, překročí-li kdy už dělnická třída za účelem svého osvobození ke všeobecné politické stávce, musí si uvědomit dříve sama, že stávka nevyhnutelně zrodí soukromé i společenské, ozbrojené i poloozbrojené konflikty; musí si dříve uvědomit, že stávka nebude zatlačena jenom v tom případě, když hned bude moci klást nezbytný odpor stávkokazům, provokátorům, fašistům apod.; musí předem předvídat, že vláda, o jejíž osud jde, vyvede v tom či onom stadiu boje na ulici svou ozbrojenou moc, a že na výsledku srážky revolučních mas s touto ozbrojenou mocí bude záviset osud režimu a následkem toho i osud proletariátu.

Dělníci musí předem užít všech opatření, aby předběžnou agitací přivedli na svou stranu vojáky; ale současně musí předvídat, že při vládě zůstane dostatečný počet spolehlivých nebo polospolehlivých vojáků, jež bude moci vyvést k potlačení povstání, a důsledně bude nutno nakonec otázku řešit ozbrojenou srážkou, k níž nutno se připravovat docela plánovitě, a již třeba provést s celou revoluční rozhodností.

Toliko největší rozhodnost v revolučním boji je s to vyrazit zbraně z rukou reakce, zkrátit periodu občanské vojny, zmenšit počet jejích obětí. Nebereme-li toto v potaz, není vůbec třeba chápat se zbraní; nechápeme-li se zbraní, nelze organisovat generální stávku; odmítáme-li generální stávku, nelze myslit na vážný boj.

Pak zbývá jenom vychovávat dělníky v duchu úplné malátnosti, čímž i bez toho se zabývá oficiální škola, vládnoucí strany, kněží všech církví a... socialističtí kazatelé nepřipustnosti násilí.

Pozoruhodné je to: právě jako filosofičtí idealisté se v praktickém životě živí chlebem, masem, vůbec opovrženou hmotou a nespolehající se na nesmrtelnou duši starají se, aby nepadli pod automobil, tak i páni pacifisté, nemohoucí protivníci násilí, mravní „idealisté“ ve všech těch případech, kde se to týká jejich bezprostředních zájmů, apelují na politické násilí a přímo nebo nepřímo ho používají. Ježto mister Lansbury není jak vidno, zcela prost temperamentu, přiházejí se mu takové případy častěji než jiným.

V parlamentních debatách o nezaměstnanosti (schůze dolní sněmovny 9. března) Lansbury připomněl, že zákon o pojištění proti nezaměstnanosti byl vydán v nynější své podobě v r. 1920 „ne tak proto, aby zabezpečil život dělníků a jejich rodin, jako proto, jak pověděl nedávno lord Derby, by předešel revoluci. V r. 1920 — pokračoval Lansbury — všichni dělníci, sloužící ve vojsku, byli pojeti do počtu pojištěných, protože vláda v tu dobu nebyla si zcela jista, zda neobrátil své zbraně takovým směrem, jenž by byl vládě docela nežádoucí. („Times“, 10. března 1925).

Po těchto slovech parlamentní protokol poznamenává: „souhlas na lavicích oposice“, t. j. dělnické strany a výkřiky „oho“ na ministerských křeslech. Lansbury nevěří v násilí. Nicméně však uznává po lordovi Derby, že strach před revolučním násilím zrodil zákon o státním pojištění nezaměstnaných. Lansbury vede boj proti odstranění tohoto zákona; tedy věří, že zákon, zrozený ze strachu před revolučním násilím přináší dělnické třídě jistý užitek. Ale tím je skoro matematicky dokázán užitek revolučního násilí. Neboť, s dovolením mistera Lansburyho, kdyby nebylo násilí, nebylo by ani strachu před ním. Kdyby nebylo skutečné možnosti (a nezbytnosti) v určitých případech obrátit zbraně proti vládě, neměla by vláda důvodu bát se toho.

Tedy: tak zvaná nevěra Lansburyho v násilí je nejčistší nedorozumění. Ve skutečnosti toho násilí používá, aspoň jako argumentu každý den. Ještě více používá prakticky výbojů revolučního násilí minulých desetiletí a staletí. Nechce jenom spojit ve svých myšlenkách závěr se závěrem. Odmítá revoluční násilí při zabrání vlády, to je plného osvobození proletariátu. Ale velmi pěkně užívá násilí a upotřebuje ho v tom boji, který nepřekročuje rámec buržoasní společnosti. Mister Lansbury je pro násilí v malém, proti násilí ve velkém. Podobá se vegetariánu, který by se klidně smířil s masem kachen a králíků, ale s posvátným rozhořčením by odmítal porážet velká zvířata. Vidíme však předem, že mister Lansbury nebo jeho diplomatičtější a licoměrnější přívrženci nám namítnou: ano, proti fašistickému režimu, vůbec proti despotické vládě může násilí být, koncem konců, nehádáme se, bohužel, do určité míry, i přípustné; ale je svrchovaně nepřípustné v režimu demokracie. Poznamenáme si se své strany tuto námitku jako vzdání zásadní posice, neboť s počátku se mluvilo, ne za jakých politických podmínek je násilí přípustné nebo účelné, ale o tom, je-li vůbec násilí přípustné s nějakého abstraktního humanitářsko-křesťanského socialistického hlediska.

Praví-li nám, že revoluční násilí je nepřípustné právě v režimu politické demokracie, přenáší se tím celá otázka na jinou plochu. To však neznamená, že demokratičtí protivníci násilí jsou hlubší a chytřejší než křesťansky-humanitární. Přesvědčíme se bez námahy, že tomu tak není.

Vskutku: je pravda, že otázka účelnosti a přípustnosti revolučního násilí se řeší závisle na větší nebo menší demokratičnosti formy vlády buržoasie? Proti takovému formulování mluví historická zkušenost. Boj mezi směrem revolučním a mírným, legálním, reformním uvnitř dělnického hnutí vůbec nezačíná od chvíle zřízení republiky nebo zavedení všeobecného volebního práva.

V době chartismu a těsně po rok 1868 byli dělníci v Anglii docela zbaveni hlasovacího práva, to jest základní zbraně „mírného“ vývoje. Ale chartistické hnutí bylo přece rozekláno na straníky fyzické síly, za nimiž šla masa, a straníky morální síly, hlavně z maloburžoasních inteligentů a dělnické aristokracie. V hohenzollernském Německu při nesilném parlamentě byl v sociální demokracii veden boj mezi straníky parlamentárních reforem a kazateli revoluční generální stávk. Konečně i v carském Rusku, při režimu 8. června, menševici likvidovali revoluční metody boje pod heslem boje za legálnost. Tak odvolávání na buržoasní republiku nebo všeobecné volební právo, jako na základní

reformistický a legalistický důvod, je plodem teoretické omezenosti, krátké paměti nebo přímé licoměrnosti.

Ve skutečnosti znamená legalistický reformismus sklonění otroků před zřízeními a zákony otrokářů. Je-li v počtu těchto zařízení všeobecné volební právo nebo ne, jsou-li korunovány králem nebo prezidentem — to už je pro oportunistu otázka druhořadá. Je pořád na kolenou před idolem buržoasního pořádku a připraven dostat se k svému „ideálu“ ne jinak, než skrze buržoasií pro něho postavená oslí vrata. Vrata jsou však tak postavena, že není možno jimi projít.

Co je to vlastně politická demokracie a kde začíná? Jinými slovy, kde, kterými zeměmi je vedena čára zakázaná násilí? Možná na příklad nazvat demokracií stát, v němž je monarcha a aristokratická sněmovna? Je přípustné užívat revolučních metod k svržení těchto řádů? Na to, prosím, odpoví, že anglická dolní sněmovna je dost silná, aby, bude-li to pokládat za nutné, odstranila královskou vládu a sněmovnu lordů, takže dělnická třída má mírnou cestu k uskutečnění demokratického režimu ve své zemi. Připustíme to na chvíli. Ale jak je to se samotnou dolní sněmovnou? Může toto zřízení vsutku být nazváno demokratickým, byť i s formálního hlediska? Docela ne.

Velké skupiny obyvatelstva jsou fakticky zbaveny volebního práva, ženy mají hlas toliko od 30 let, muži toliko od 21 let. Snížení věkového cenzu je s hlediska dělnické třídy, v níž se pracovní život začíná časně, elementárním požadavkem demokracie. Ale nad to volební okresy v Anglii jsou rozděleny tak zrádně, že na jednoho dělnického poslance, připadá dvakrát tolik hlasů, než na konservativního. Zvyšuje věkový cenzus, vyhání anglický parlament aktivní mládež oběho pohlaví a vkládá osud země do rukou hlavně starším pokolením, životem unavenějším, jež hledí spíše pod nohy než vpřed.

V tom je smysl vysokého věkového cenzu. Cynická volební geometrie okresů dává konservativnímu hlasu tak velkou váhu, jako mají dva dělnické. Tak znamená dnešní parlament nejkřiklavější výsměch lidové vůli, i když ji chápeme se stanoviska buržoasně-demokratického.

Má dělnická třída právo, ostávajíc dokonce na půdě principů demokracie, mocně žádat od nynější privilegované a ve skutečnosti usurpátorské dolní sněmovny, aby neprodleně zavedla demokratické volební právo? A odmítne-li to parlament, což, jak předpokládáme, je nevyhnutelné, neboť před několika dny Baldwinova vláda zamítla vyrovnat ženský věkový cenzus s mužským, bude mít v takovém případě proletariát „právo“ dobývat si prostředkem, řekněme, všeobecné stávky od usurpátorského parlamentu uskutečnění demokratického volebního práva?

Připustíme-li dále, že dolní sněmovna, nynější, usurpátorská, nebo demokratičtější rozhodla by se odstranit královskou moc a sněmovnu lordů — na což není naděje — to by vůbec ještě neznamenal, že reakční třídy, octnuvše se v parlamentě v menšině, by se podrobily bez obrany takovému rozhodnutí. Viděli jsme nedávno, jak ulsterští reakcionáři pod vedením lorda Curzona dali se cestou otevřené občanské vojny, když se rozešli ve svých názorech v otázce státní výstavby Irska s britským parlamentem, při čemž angličtí konservativci otevřeně podporovali ulsterské buřiče³³.

Řeknou nám však, v takovém případě to bude se strany privilegovaných tříd otevřeně povstání proti demokratickému parlamentu a přirozeně takové vzbouření musí být uklizeno státním násilím. Zapisujeme si i toto přiznání, ale zde potřebujeme vyvodit z něho některé praktické vývody.

Připusťme na okamžik, že z nejbližších voleb přijde do parlamentu dělnická většina, která nejlegálnějším způsobem rozhodne pro začátek dát bez náhrady zem landlordů sedlákům a chronicky nezaměstnaným — uložit vysokou daň na kapitál, odstranit královskou moc, sněmovnu lordů a některá jiná nepřístojná zřízení. Nemůže být ani nejmenší pochybnosti o tom, že majetné třídy se nevzdají bez boje, tím spíše, že celý policejní, soudní a vojenský aparát je celkem v jejich rukou. V dějinách Anglie byl už případ občanské války, kdy král se opíral o menšinu v dolní a většinu v horní sněmovně proti většině dolní sněmovny a menšině lordů.

Bylo to v osudových letech XVII. století. Toliko idiot — opakujeme — toliko politováníhodný idiot může vážně namítat, že opakování občanské války toho druhu (na nových třídních základech) je nemožné v XX. století (následkem očividných úspěchů křesťanského světového názoru za poslední tři staletí, úspěchů humanitních citů, demokratických směrů a všech ostatních velkolepých věcí.

Týž příklad Ulsteru ukazuje, že majetné třídy nežertují, je-li parlament, jejich vlastní, nucen, třeba částečně, stlačit jejich privilegované postavení. Příprava k ovládnutí moci znamená tedy nutně i přípravu ke všem následkům, vyplývajícím z nevyhnutelného odporu majetných tříd. Nutno pevně pochopit: kdyby v Anglii přišla k moci třeba arcidemokratickou cestou, skutečná dělnická vláda, ukázala by se občanská válka nevyhnutelnou. Dělnická vláda musila by potlačit odpor privilegovaných tříd.

Udělat to pomocí starého státního aparátu, staré policie, starých soudů, staré milice, bylo by nemožno. Dělnická vláda zbudovaná parlamentní cestou byla by nucena vytvořit si nové revoluční orgány, opírajíc se o odborové svazy a vůbec o dělnické organizace. To by vedlo k neobyčejnému vzrůstu aktivity a samostatné činnosti dělnických mas.

Na půdě bezprostředního boje s vykořisťovatelskými třídami by se trade-unionsy aktivně sblížily mezi sebou, nejen ve svých špičkách, ale i dole, a došly by k nutnosti vytvořit místní schůze delegátů, to je sověty dělnických zástupců. Opravdová dělnická vláda, to je vláda až po sám konec oddaná zájmům proletariátu, byla by takovým způsobem nucena rozbít starý vládní stroj jako zbraň majetných tříd a postavit proti ní aparát dělnických sovětů.

To znamená, že demokratický původ dělnické vlády — kdyby vůbec se ukázal možným — přivedl by k nutnosti postavit revoluční třídní moc proti reakční. Ukázali jsme výše, že nynější anglický parlament je nestvůrné zkroucení zásad buržoasní demokracie, a že bez použití revolučního násilí je sotva možno dosáhnout v Anglii třeba jen poctivého rozdělení volebních okresů, odstranění monarchy a sněmovny lordů. Ale připusťme na okamžik, že tyto požadavky jsou tak či onak vyplněny.

Znamená to, že budeme mít v Londýně skutečně demokratický parlament? Docela ne. Londýnský parlament je parlament otrokářů. Zatím co představuje třeba nejideálnějším formálně-demokratickým způsobem, čtyřicetimilionový národ, vydává anglický parlament zákony pro třístamilionové obyvatelstvo Indie a užívá peněžních prostředků, získávaných anglickým panstvím nad koloniemi. Obyvatelstvo Indie neúčastní se vydávání zákonů, jež určují jeho osud.

Anglická demokracie je podobna athénské v tom smyslu, že rovnost demokratických práv (ve skutečnosti neexistující) se týká toliko „svobodně narozených“ a opírá se o bezpráví „nižších“ národů. Na každého obyvatele britských ostrovů připadá kolem devíti koloniálních otroků.

I když předpokládáme, že revoluční násilí je nepřípustné v demokracii, nevztahuje se tento princip žádným způsobem na národy Indie, které se bouří ne proti demokracii, ale proti utiskující je despotii. Ale v takovém případě ani Angličan, je-li opravdu demokrat, nemůže přiznat závaznou demokratickou moc britským zákonům, týkajícím se Indie, Egypta a ost. Ježto však o tyto zákony se opírá celý společenský život samé Anglie, jako koloniálního státu, je zřejmé, že vůbec celá činnost Westminsterského parlamentu³⁴⁾, jako střediska loupežného státu, je antidemokratická v samých svých základech.

S důsledně demokratického hlediska mělo by se říci: do těch dob, pokud Indům, Egyptanům a ost. nebude dána plná svoboda sebeurčení, to je svoboda oddělení, nebo pokud do parlamentu celého impéria nevyšlou Indové, Egyptané a ostatní svých zástupců s právy stejnými jako Angličané, mají netoliko Indové a Egyptané, ale i angličtí demokraté právo na povstání proti loupežné vládě, sestavené parlamentem, představujícím nepatrnou menšinu obyvatelstva britského impéria. Tak tady se mají věci pro Angličana, přistupuje-li se k otázce o užívání násilí toliko s demokratickým sudidlem, ale dovedeným až do konce.

Odmítání práva uhnětených mas na násilí, hlásané anglickými sociálními reformisty, je hanebné zřeknutí demokracie, je opovržením hodná podpora imperialistické diktatury nepatrné menšiny nad sty miliony porobených. Spíše než poučovat komunisty o svatosti demokracie a přesvědčovat sovětskou vládu, měl by pan Macdonald přivést do čistého stavu svůj vlastní nos!

*

Rozebrali jsme nejprve otázku o násilí s „humanitního“ křesťanského, kněžského hlediska a přesvědčili se, že sociální pacifisté, hledající východisko z bezvýchodných protikladů jsou fakticky nuceni vzdát se svého stanoviska a uznat, že za prahem demokracie je revoluční násilí přípustné. Ukázali jsme dále, že těm, již odmítají násilí, je těžko opírat se o demokratické hledisko právě tak, jako o křesťanské. Jinými slovy, odkryli jsme celou neudržitelnost, lživost, pokrytectví sociálního pacifismu, stavějící se na jeho vlastní základ.

To však nijak neznamená, že jsme ochotni tuto základnu uznat. Při řešení otázky po revolučním násilí nejví se nám parlamentně demokratický princip vůbec nejvyšší instancí. Není lidstvo pro demokracii, ale demokracie je jednou z pomocných zbraní na cestách lidského vývoje.

Tam, kde buržoasní demokracie se stává překážkou, podléhá zničení. Přejít od kapitalismu k socialismu neplyne vůbec z formálních demokratických principů, ale z materiálních podmínek vývoje samé společnosti; ze vzrůstu výrobních sil, z bezvýchodných kapitalistických protikladů, vnitřních i mezinárodních, ze zostření boje mezi proletariátem a buržoasií. Vědecký rozbor celého historického procesu a vlastní politická zkušenost našeho pokolení, uzavírající v sebe imperialistickou válku, svědčí stejně, že bez přechodu k socialismu hrozí celé naší kultuře hnutí a rozklad. Provést přechod k socialismu může jenom proletariát vedený svou revoluční avantgardou a vedoucí za sebou všechny pracující a uhnětené jak metropolí tak kolonií.

Nejvyšším naším sudidlem v celé naší činnosti, ve všech našich politických rozhodnutích jsou zájmy revolučního boje proletariátu za dobytí moci a přestavbu společnosti. Pokládáme za reakční a pedantské soudit hnutí proletariátu s hlediska abstraktních principů a juristických paragrafů demokracie.

Pokládáme jedině za správné soudit demokracii s hlediska historických zájmů proletariátu. Nejde tu o ořechovou skořápku, ale o jádro ořechu. Nejčistší tupostí zvučí hovory pánů fabiánců o nepřipustnosti „úzce třídního“ hlediska. Kořenné úkoly společenského vývoje uskutečňované proletariátem chtějí podříditi školnímu pedantskému ukazovátku. Pod jménem všelidské solidarity rozumějí eklektickou míchanici odpovídající úzce třídnímu obzoru malého buržoazie. Mezi své vlastnictví a revoluční proletariát staví buržoazie chránitka demokracie.

Socialističtí pedanti říkají dělníkům: je třeba vládnout výrobními prostředky, ale předběžně je třeba se snažit, aby v mezích těchto chránitek byly proraženy nezbytné cesty a průtoky. Ale nelze odhodit tuto chránitka? Žádným způsobem. Proč? Poněvadž, kdybychom i tím zachránili společnost, porušili bychom za to složitý systém vládního násilí a klamu, který nás buržoazie naučila považovat za posvátnou demokracii.

Vytlačeni jsou z dvou prvních posic, mohou protivníci násilí zaujat třetí linii zákopů. Mohou souhlasit s odvržením křesťanské mystiky a demokratické metafysiky a pokusit se obhajovat reformně-demokratickou, mírnou, parlamentní cestu úvahami holé politické účelnosti. Někteří mohou říci na příklad toto: Kristovo učení ovšem nepředvídá, jak vyjít z rozporů britského kapitalismu; právě tak není ani demokracie posvěceným zařízením, ale jenom dočasným a pomocným produktem historického vývoje; proč však by neměla dělnická třída používat demokratického parlamentu, jeho metod, jeho předpokladů, zákonodárského aparátu ke skutečnému dobytí moci a k přestavbě společnosti? Vždyť je to svrchovaně přirozené a podle všech dokladů hospodárnější cesta k dosažení socialistické revoluce.

My, komunisté, nejsme nijak ochotni radit anglickému proletariátu, aby se obrátil zády k parlamentu. Naopak, když někteří angličtí komunisté ukazovali takovou tendenci, setkávali se na mezinárodních sjezdech s naším odporem. A tak v otázce nejde o to, je-li vůbec nutno užívat parlamentní cesty, ale o to, jaké místo má parlament v společenském vývoji společnosti: o to, kde jsou síly tříd, v parlamentě nebo mimo parlament; o to, v jaké formě nebo na jakém poli se ty síly srazí; o to, možno-li z parlamentu, vybudovaného kapitalismem a v zájmu jeho rozvoje a ochrany, udělat páku k jeho svržení.

Abychom mohli odpovědět na tuto otázku, je třeba pokusit se aspoň s určitou dávkou konkrétnosti představit si, jakou cestou půjde další politický rozvoj Anglie. Všechny pokusy takového druhu podívat se vpřed mohou mít ovšem toliko podmíněný, orientační ráz. Ale bez takových pokusů byli bychom odsouzeni bloudit v tmách.

Nynější vláda má v parlamentě pevnou většinu. Není tedy vyloučeno, že se udrží při moci tři, čtyři roky, třebas i lhůta jejího života se může ukázat kratší. V této periodě konservativní vláda, počavši „dohodářskými“ řečmi Baldwinovými, bude odkrývat, že koncem konců přiznaně konservuje všechny rozpory a rány poválečné Anglie. O nejhroznější z těchto ran, chronické nezaměstnanosti, ani konservativní strana si nedělá žádné iluze. Na velký rozvoj vývozu naděje není. Konkurence Ameriky a Japonska vzrůstá, německý průmysl ožívá. Francie exportuje za pomoci upadající valuty. Baldwin prohlašuje, že politikové nemohou přinést průmyslu úlevu; musí si ji najít sám v sobě. Nová úsilí po znovu zavedení zlaté měny vyžádají si od obyvatelstva, a tedy průmyslu, nových obětí, což věští další vzrůst nespokojenosti a nepokoje. Radikalizace anglické dělnické třídy půjde plnou parou.

To vše bude podporovat příchod dělnické strany k vládě. Ale máme všechny důvody obávat se, nebo lépe nadát se, že tento proces způsobí mnoho nepříjemností nejenom Baldwinovi, ale i Macdonaldovi. Především možno očekávat vzrůst počtu průmyslových konfliktů a současně s tím zvýšení tlaku dělnických mas na jejich parlamentní představitele. Ani to ani ono nemůže být vhod vůdcům, kteří tleskají dohodářským řečem Baldwinovým a vyslovují svůj zármutek nad úmrtím Curzonovým. Vnitřní život parlamentní frakce, jakož i její postavení v parlamentě bude se při tom stále zhoršovat. S druhé strany není pochybnosti, že kapitalistický tygr brzy přestane mručet o postupném vývoji a začne ukazovat drápy.

Podaří se za těch podmínek Macdonaldovi zachovat si vůdcovství do nových voleb? Jinými slovy možno očekávat zlevnění vedení strany už teď v době opozičního chování strany? Otázka tato ovšem nemá rozhodujícího významu, a odpověď na ni má jen věštecký ráz. Každou měrou možno a třeba očekávat další zostření poměru mezi pravým a tak zvaným „levým“ křídlem dělnické strany, a co je mnohem důležitějšího, zesílení revolučních směrů v masách.

Majetné třídy začnou se vzrůstajícím nepokojem slídit za tím, co se děje v řadách dělnické třídy, a začnou se za nedlouho připravovat k volbám. Volební kampaň nabude za takových podmínek neobyčejně napjatého charakteru. Poslední volby, v nichž figuroval padělaný dokument, puštěný, jak se zdá, z centra celým buržoasním tiskem a všemi schůzemi, byly jenom slabou předzvěstí budoucích voleb.

Výsledek voleb, nepředpokládáme-li, že se rozvinou bezprostředně v občanskou válku (a to, mluvíme-li všeobecně, není vyloučeno) může být trojí: buď se k moci vrátí konservativci, ale se silně přistřiženou většinou; nebo ani jedna ze stran nebude mít absolutní většinu a obnoví se parlamentní situace předešlého roku, jenom za politických podmínek mnohem méně příhodných pro dohodářství; nebo nakonec absolutní většina přejde k dělnické straně.

V případě vítězství konservativců zneklidnění a netrpělivost dělníků se nevyhnutelně přiostrí. Otázka volební mechaniky s její taškářskou geometrií volebních okresů vstane s celou ostroostí. Požadavek nového demokratického parlamentu nutně zazní s větší silou. To může na čas zadržet do určité míry vnitřní boj v dělnické straně, tvoříc přece příznivější podmínky pro revoluční elementy. Přistoupí konservativci na mírný ústupek v otázce, která může být pro ně otázkou osudovou? Málo pravděpodobné.

Naopak, vystoupí-li otázka o moci příkře, konservativci pokusí se dělníky rozdělit opírajíce se o Thomasy nahoře a na ty trade-unionisty dole, kteří odmítají placení politických příspěvků. Nijak není vyloučen pokus konservativní vlády vyvolat oddělené srážky, aby je silou zdolala, zastrašila liberální filistry vedoucí dělnickou stranu a vrhla hnutí zpět. Může se tento plán podařit? Taková možnost není vyloučena.

Pokud vůdcové dělnické strany ji vedou se zavázanýma očima, bez perspektiv, bez chápání všeobecných faktů, ulehčují konservativcům možnost zasadit hnutí ránu v následující, vyšší etapě. Taková variace by byla dočasnou, více či méně vážnou porážkou dělnické třídy, ale neměla by ovšem nic společného s mírnou parlamentní cestou, o níž se dohodářům zdá. Naopak porážka takového druhu připravila by obnovení třídního boje v následující etapě, v rozhodnějších revolučních formách a tudíž pod novým vedením.

Kdyby po nejbližších volbách ani jedna ze stran neměla většiny, parlament by zmalátněl. Dělnicko-liberální koalice by se sotva mohla opakovat po provedeném pokusu a k tomu v nových, zostřenějších, mezitřídních a mezistranických poměrech.

Pravděpodobnější by byla konservativně-liberální vláda. Ale ta by se ve skutečnosti rovnala právě právě probrané variantě konservativní většiny. V případě, že by nebyla sjednána dohoda, jediným parlamentním východiskem by byla revise volebního řádu. Otázka volebních okresů, skrutinií apod. by se stala otázkou bezprostředního boje dvou hlavních stran o moc. Byl by způsobilý parlament, rozdělený v strany, z nichž ani jedna není s to převzít vládu, provést nový volební zákon? Víc než pochybné. K tomu by každou měrou bylo třeba mohutného tlaku zvenčí. Slabost parlamentu bez zabezpečené většiny by tvořila příznivou situaci pro takový tlak. Ale to zase odhaluje revoluční perspektivu.

Tato zatímni variace nemá však pro nás samostatného významu, ježto je zřejmé, že neustálená parlamentní situace musí být rozřešena tím či oním směrem, to jest dospět buď ke konservativní či dělnické vládě. První případ jsme probrali. Co se týká druhého, máme oň zvlášť s hlediska tématu, jímž se zabýváme, zásadní zájem. Otázka tedy je dána tak: můžeme připustit, že dělnická strana zabezpečí si při volbách parlamentní většinu a zřídí vládu, provede mírnou cestou nacionalisací nejdůležitějších odvětví průmyslu v rámci a metodami nynější parlamentní soustavy?

Abychom otázku nedělali hned příliš složitou, připuštěme, že liberálně-dohodářská skupina Macdonaldova udrží ještě i v době nejbližších voleb oficiální vedení strany ve svých rukou, takže vítězství dělnické třídy povede k utvoření vlády Macdonaldovy. Ta však už přece nebude prostým opakováním prvního pokusu: za první, protože, podle našeho předpokladu bude mít za sebou samostatnou většinu; za druhé, mezistranické poměry se nutně v nejbližší době zaostří zvlášť v případě vítězství dělnické třídy.

Dnes, kdy konzervativci mají ve svých rukou pevnou většinu, jsou ochotni s blahosklonností příznivce zacházet s Macdonaldem, Thomase a jejich společností. Ale, ježto konzervativci jsou uděláni z lepšího materiálu než hoření socialisté, octnouce se v menšině neprodleně ukáží zuby a drápy. Proto není třeba pochybovat, že kdyby konzervativcům se nepovedlo těmi či oněmi parlamentními a mimoparlamentními metodami zamezit dělnické třídě utvoření samostatné vlády, tu i v tomto, jak by se zdálo, s hlediska mírného vývoje nejpříznivějším případě konzervativci octnouce se v menšině, udělají vše, co mohou, aby za pomoci úřednictva, soudů, vojenské soustavy, sněmovny lordů a dvora sabotovali všechna opatření dělnické vlády.

Před konzervativci a před zbytky liberálů bude stát úloha skompromitovat stůj co stůj první samostatnou vládu dělnické třídy. Vždyť tu je otázka o životě a smrti. To vůbec není to, čím byl starý boj liberálů a konzervativců, kdy různost nepřecházela rámeček „rodiny“ majetných tříd. Jen trochu vážné reformy dělnické vlády v oboru daní, nacionalisace a opravdové demokratisace správy by vyvolaly ohromný příliv nadšení pracujících mas a — poněvadž s jídlem roste chuť — úspěšné umírněné reformy by nevyhnutelně tlačily na cestu stále radikálnějších reforem. Jinými slovy, každý ztracený den by oddaloval možnost konzervativců vrátit se k moci.

Konzervativci nemohli by si nevydat počet o tom, že tu nejde o jednu z řady výměn vlád, ale o počátek socialistické revoluce parlamentní cestou. Prostředky státní obstrukce, zákonodárné a administrativní sabotáže v rukou majetných tříd jsou velmi velké, neboť ať je parlamentní většina

jakákoli, celý státní aparát, shora dolů, je nedílně spoután s buržoasií. Náleží jí: celý tisk, nejdůležitější orgány místní samosprávy, university, školy, církve, nesčíslné kluby a vůbec dobrovolné svazy. V jejich rukou jsou banky a celý systém společenského kreditu, nakonec aparát dopravnictví a obchodu, takže na velkých kapitalistických svazech závisí každodenní výživa Londýna včetně dělnické vlády.

Je naprosto zřejmé, že všechny tyto gigantské prostředky budou uvedeny v pohyb se zuřivým úsilím, aby zabrzdlily činnost dělnické vlády, ochromily její úsilí, zmátly ji, přinesly rozkol v její parlamentní většinu, nakonec vyvolaly finanční paniku, zásobovací obtíže, zmatky, terorisovaly špičky dělnických organizací a zeslabily proletariát. Jen nejposlednější hlupák může nechápat, že buržoasie uvede do pohybu nebe, peklo i zem v případě skutečného příchodu dělnické vlády k moci.

Nynější tak zvaný anglický fašismus zajímá posud spíše a víc jako zvláštnost, ale tato zvláštnost je symptomatická. Konservativci sedí dnes ještě příliš pevně v sedle, než aby potřebovali pomoci fašistů. Ale zostření mezistranických poměrů, vzrůst vytrvalosti a útočnosti dělnických mas a perspektiva vítězství dělnické strany vyvolají nevyhnutelně rozvoj fašistických tendencí na pravém křídle konservativců. V zemi, která za tato léta zchudla, kde postavení malé a střední buržoasie se krajně zhoršilo, a kde je chronická nezaměstnanost, nebude nedostatek materiálu k vytvoření fašistických oddílů. Netřeba tedy pochybovat, že ve chvíli volebního vítězství dělnické strany konservativci budou mít za sebou nejen oficiální státní aparát, ale i neoficiální bandy fašismu.

Ty začnou svou provokační a krvavou práci dříve, než parlament dospěje k tomu, aby přistoupil k prvnímu čtení zákona o nacionalisaci uhelných dolů. Co bude zbývat dělnické vládě? Buď hanebně kapitulovat nebo odpor zdolat. Toto druhé řešení se však neukáže tak docela jednoduchým. Zkušenost Irska ukazuje, že ke zkrocení odporu takového druhu je nutná značná materiální síla a pevný státní aparát.

Dělnická vláda bude postrádat toho i onoho. Policie, soudy, armáda, milice budou na straně rozvratníků, sabotážníků, fašistů, Bude nutno lámat úřednický aparát a zaměňovat reakčníky členy dělnické strany. Jiné cesty nebude. Ale je zcela zřejmé, že taková přísná, byť i zcela „zákonná“ státní opatření neobyčejně zostří legální i nelegální odpor spojené buržoasní reakce. Jinými slovy: i to jest cesta občanské války.

Ale možná, že dělnická strana přijdouc k moci přistoupí k dílu tak opatrně, tak takticky, tak rozumně, že buržoasie — jak to říci? — nepocítí potřebu aktivního odporu? Takový předpoklad ovšem sám o sobě je směšný.

Nicméně nutno uznat, že to je právě zásadní naděje Macdonalda a společníků. Když dnešní vrchní vůdce nezávislých praví, že dělnická strana bude provádět jenom takové reformy, jejichž uskutečnitelnost je „vědecky“ dokázaná (Macdonaldovu „vědu“ už známe), chce říci, že dělnická vláda bude tázavě hledět do očí buržoasie před každým svým reformátorským krokem. Ovšem, kdyby všechno záviselo na dobré vůli Macdonaldově a jeho „vědecky“ podložených reform, nikdy by k občanské vojně nepřišlo — poněvadž by buržoasie k tomu neměla žádných důvodů.

Kdyby druhá vláda Macdonaldova byla jako první, nebylo by proč ani dát samu otázku o proveditelnosti socialismu parlamentní cestou, neboť rozpočet City nemá nic společného s rozpočtem socialismu. Avšak politika dělnické vlády, i když zachová předešlé složení, musí projít nějakou změnou. Je směšné si myslit, že ta mohutná vlna, která vynesla Macdonalda k moci, hned po

tom citelně odpadne. Ne, požadavky dělnické třídy neobyčejně vzrostou. Poukazy na závislost na liberálních hlasech budou teď už bezdůvodné.

Odpor konservativců, sněmovny lordů, byrokracie, monarchie bude jen zdvojnásobovat energii, netrpělivost, pobouření dělníků. Klevety a štvání kapitalistického tisku budou je hnát vpřed. I kdyby jejich vláda ukázala nejčistší energii, přec by se zdála dělnickým masám příliš ospalou. Ale čekat od Macdonalda, Clynesa³⁵⁾ a Snowdena revoluční energii, lze s takovým právem, jako na příklad čekat vůni od červené řepy.

Mezi revolučním tlakem mas a zuřivým odporem buržoasie bude se vláda Macdonaldova házet se strany na stranu, dráždíc tyto, neuspokojujíc ony, provokujíc buržoasii svou chabostí, zvětšujíc revoluční netrpělivost dělníků, rozžehajíc občanskou válku a snažíc se zároveň zbavit ji vůdců, na straně proletariátu. Tou dobou bude nutně sílit revoluční křídlo, budou se zdvihát nejdále vidoucí, nejrozhodnější a nejrevolučnější elementy dělnické třídy.

Na této cestě bude vláda Macdonaldova musit dříve nebo později podle vzájemného poměru sil mimo parlament postoupit své místo buď konzervativní vládě s fašistickými, a ne dohodářskými tendencemi, nebo revoluční vládě skutečně způsobilé dovést věc do konce. V tom i onom případě je nevyhnutelná nová vlna občanské války, ostrá srážka tříd na celé linii. V případě vítězství buržoasie — nemilosrdné rozbití dělnických organizací, v případě vítězství proletariátu — zkrušení odporu vykořisťovatelů opatřeními revoluční diktatury. To se vám nelíbí, milordí? Nemůžeme nic dělat. Základní pružiny hnutí závisí na nás právě tak málo jako na vás. My nic „nedekretujeme“. My jen analyzujeme.

Mezi „levými“ polostraníky, poloprotivníky Macdonaldovými, stojícími jako on na demokratické posici, budou tací, již pravděpodobně řeknou: přirozeně, jestliže buržoasní třídy se pokusí ukázat odpor demokraticky zvolené vládě, nezastaví se tato před metodami nejpřísnějšího donucení, ale to nebude třídní diktatura, ale vláda demokratického státu, jenž... apod., apod. Přít se na tomto základu je téměř zbytečné.

Myslit skutečně, že osud společnosti může být určován tím, zvoleno-li do parlamentu 307 dělnických poslanců, to je menšina, nebo 308 — to je většina, a ne faktickým poměrem sil v okamžik ostré srážky tříd o zásadní otázky jejich existence — myslet tak, bylo by být v úplném zajetí parlamentní aritmetiky. A co bude — ptáme se — jestliže konservativci vidouce rostoucí revoluční příliv a nebezpečí dělnické vlády, nejen odmítnou demokratisovat volební řád, ale naopak vnesou do něho nová omezení? Nepravděpodobné! — vyrazí jiný honzíček, nechápající, že tam, kde jde o život a smrt tříd, je všechno pravděpodobné.

Ano, dokonce dnes už jde v Anglii po vrcholcích velký křik po zesílení a reorganizování sněmovny lordů. Z toho důvodu nedávno prohlásil Macdonald, že může pochopit starosti mnohých konservativních lordů, ale „proč mají o totéž usilovat liberálové, pochopit nemohu“.

Mudrc nemůže pochopit, proč liberálové zesilují druhou linii okopů proti útoku dělnické třídy. Nechápe toho, protože je sám liberál, ale jen hluboce provinciální, malinký, omezený.

Nechápe, že buržoasie má velké záměry, že se hotoví k smrtelnému boji, že v tomto boji zaujmou zřetelné místo i koruna i sněmovna lordů. Omezí práva dolní sněmovny, to je provedouce legální státní převrat octnou se konservativci, bez ohledu na všechny obtíže tohoto podniku, přece ve

výhodnějším postavení, než kdyby jim bylo organisovati odpor proti dělnické vládě, již se už podařilo zesílit. — Nu, přirozeně, v takovém případě — vzkřikne jiný „levý“ krasořečník — vyzveme k odporu masu. To jest k revolučnímu násilí? Vyplývá z toho, že revoluční násilí není jenom přípustné, ale nevyhnutelné, když konservativci provádějí nejlegálnější parlamentní cestou preventivní státní převrat? Není-li v takovém případě prostší říci, že revoluční násilí je účelné tam a tehdy, kde a kdy zesiluje posici proletariátu, zeslabuje nebo zahání nepřítele, uspišuje socialistický vývoj společnosti.

Než, hrdinské sliby ukázat bleskonosný odpor, když se konservativci „osmělí“ a pod., nestojí ani za snědené vejce. Nelze kolébat masu ze dne na den žvaněním o mírném, bezbolestném, legálním, parlamentním, demokratickém přechodu k socialismu, pak při prvním velkém štipci do nosu vyzývat masu k ozbrojenému odporu. To je nejsprávnější cesta ulehčit reakci rozbití proletariátu.

Aby se ukázaly schopny revolučního odporu, musí být masu ideově, organizačně a materiálně k němu připraveny. Musí chápat nevyhnutelnost zostření třídního boje a jeho obrácení v určité etapě v občanskou válku. K této perspektivě musí přistoupit politická výchova dělnické třídy a výběr vedoucího personálu. Nutno den za dnem bojovat proti dohodářské ilusi, to jest vyhlásit mocdonaldovštině válku nikoli na život, ale na smrt. O to a jen o to dnes jde.

Nehledíme-li k řadě konkrétních podmínek, možno je říci, že Macdonald měl v minulosti čáku neobyčejně ulehčit přechod k socialismu, uváděje na minimum otřesy občanské války. Bylo to v době prvního příchodu dělnické strany k moci. Kdyby Macdonald rázem postavil parlament tváří v tvář rozhodnému programu (likvidace monarchie a sněmovny lordů, vysoká daň na kapitál, nacionalisace nejdůležitějších výrobních prostředků a pod.) a po rozpuštění parlamentu odvolal se s revoluční rozhodností k zemi, mohl by se nadat, že zastihne majetné třídy do určité míry nepřipraveny, silou nedat jim se sebrat, zkrusit je útokem dělnických mas, uchvátit a obnovit státní aparát dříve, než by se mohl sestavit britský fašismus, a tak provést revoluci vraty parlamentu, „legalisovat“ ji a tvrdou rukou dovést k úplnému vítězství.

Avšak je zcela jasno, že taková možnost je ryze teoretickou. K tomu bylo by třeba jiné strany s jinými vůdci, a to by zase předpokládalo nějakou jinou situaci. Předpokládáme-li tuto teoretickou možnost v minulosti, je to jen proto, aby se tím silněji odhalila její nemožnost v budoucnu.

První pokus dělnické vlády byl při vši své zbabělé netaalentovanosti přece vážným historickým varováním vládnoucích tříd. Už nebude lze zastihnout je nepřipraveny, budou teď s desateronásobným bystrozrakem slídit po životě dělnické třídy, po všech procesech, jež se v ní odehrávají. „My v žádném případě nebudeme střílet první,“ prohlásil tak nějak docela nenadále nejhumánnější, nejpobožnější, nejkřesťanštější Baldwin ve své parlamentní řeči 5. března.

A na lavicích dělnické frakce našli se hlupci, kteří těm slovům tleskali. Baldwin nepochybuje ani na minutu, že bude nutno střílet. Chce jenom v nastávající občanské válce svalit zodpovědnost včas, aspoň v očích mezitříd, na nepřítele, tj. na dělníky. Právě tak diplomacie každé země se včas snaží pro případ budoucí války přenést zodpovědnost na protivnou stranu. Konečně i proletářská strana má zájem na tom, aby svrhla zodpovědnost za občanskou válku na kapitalistické špičky, a koncem konci dělnická třída má a bude mít pro to mnohem víc politických a morálních důvodů.

Můžeme připustit, že atentát konservativců na dolní sněmovnu by byl jedním z „ušlechtilých“ motivů k agitaci, ale to je koncem konců okolnost třetího a pátého řádu. Neprobíráme zde otázku o

důvodech k revoluční srážce, ale otázku o opatřeních k ovládnutí státu za cílem přechodu k socialismu. Parlament nezabezpečuje ani v nejmenším mírný přechod: revoluční třídní násilí je nevyhnutelné a nutné. K němu je třeba se připravovat a připravovat. Je třeba revolučně vychovávat masy a zocelovat je. První podmínkou k tomu je nesmiřitelný boj s rozkladným duchem macdonaldovštiny.

25. března komise sněmovny lordů slavnostní formou rozhodla, že titul vévody Sommersetského má přejít na jakéhosi mistera Seymoura, který tím dostává právo být od nynějška zákonodárcem ve sněmovně lordů, při čemž toto rozhodnutí ve prospěch Seymourův záviselo na rozřešení jiné předběžné okolnosti: zda, když v roce 1787 nějaký plukovník Seymour se ženil, aby dal za několik pokolení Britanii nového lorda, byl v ten čas v Kalkatě živ nebo mrtev první muž jeho ženy?

Otázka, jak vidíme, výjimečně důležitá pro osudy anglické demokracie. V témž čísle „Daily Herald“, kde se vykládá tato poučná epizoda o prvním muži ženy prapraděda zákonodárce Seymoura, redakce se brání proti obvinění, že chce zavést Anglii sovětský pořádek: nikoli, my jsme jenom pro obchod se Sověty, ale nijak ne pro sovětský režim v Anglii.

Ale co by bylo špatného — dovolujeme si se zeptat v sovětských řádech přizpůsobených k anglické technice, k anglickému průmyslu, ke kulturním návykům anglické dělnické třídy? Ať „Daily Herald“ si promyslí, jaké následky by vyplynuly z uvedení sovětského režimu do Velké Británie.

Za první, byla by odstraněna královská vláda, a mistress Snowdenová byla by zbavena nutnosti truchlet nad nadměrnou prací členů královské rodiny.

Za druhé byla by odstraněna sněmovna lordů, v níž vydávají zákony pánové Seymourové na základě mandátu daného jim svého času v Kalkatě umřevším prvním mužem jejich praprababičky.

Za třetí, byl by likvidován nynější parlament, o jehož lživosti a slabosti píše i „Daily Herald“ div ne každý den. Pozemkové příživnictví landlordů by bylo navždy zničeno. Základní obory průmyslu by přešly do rukou dělnické třídy, představující v Anglii zdrcující většinu národa. Mohutné aparáty konservativních a liberálních deníků a vydavatelstev mohly by být využity ke vzdělání dělnické třídy. „Dejte mi diktaturu nad Fleet Streetem (časopisecká ulice v Londýně) jen na měsíc, a já zničím hypnosu!“ vzkřikl v roce 1920 Robert Williams.³⁶⁾

Williams sám přeběhl, ale Fleet Street jako dříve čeká na proletářskou ruku... Dělníci by volili své představitele ne v rámci těch šalebných volebních okresů, na něž je Anglie nyní rozbita, ale po závodech a továrnách. Sověty dělnických poslanců by obnovili správní aparát zdola nahoru.

Privilegia rodu a bohatství by zmizela spolu s padělanou demokracií, spočívající na vydržování bankami. Nastoupila by skutečná dělnická demokracie, spojující správu hospodářskou s politickou správou země. Taková vláda opírající se poprvé v dějinách Anglie skutečně o lid, zařídila by svobodný, rovnoprávný a bratrský poměr k Indii, Egyptu a ostatním nynějším koloniím. Uzavřela by neprodleně mohutný politický a vojenský spolek s dělnickým a selským Ruskem.

Takový spolek by byl rozpočten na mnoho let napřed. Hospodářské plány obou zemí byly by v odpovídajících si částech uvedeny v souhlas na řadu let. Výměna statků, výrobků a služeb mezi těmito dvěma navzájem se doplňujícími zeměmi zdvihla by neobyčejně vysoko materiální a duchovní blahobyť pracujících mas jak v Anglii, tak v Rusku. Což by to bylo tak špatné? Buržoasie terorisujíc

veřejné mínění dělníků chce jim vnuknout spásitelný strach před útokem na dnešní britský režim, a dělnický tisk místo toho, aby nemilosrdně odkrýval politiku reakční hypnosy, ladí zbaběle podle ní a tím ji podporuje. A to je macdonaldovština.

Angličtí a kontinentální oportunisté nejednou řekli, že bolševici přišli k diktatuře jen logikou svého postavení a proti svým zásadám. S této strany bylo by nanejvýš poučné, probrat vývoj marxistické a vůbec revoluční myšlenky v otázce o demokracii. Tu jsme nuceni omezit se toliko na dvě zběžná svědectví. Už v roce 1887 Lafargue,³⁷⁾ nejbližší učeník Marxův, spojený s ním těsnými osobními pouty, takovými rysy črtal všeobecný chod revoluce ve Francii:

„Dělnická třída bude vládnout — psal — v průmyslových městech, jež všechna se stanou revolučními centry a utvoří federaci, aby přivedla vesnici na stranu revoluce a zdolala odpor, který bude organisován v takových obchodních a přímořských městech jako je Le Havre, Bordeaux, Marseille atd. V průmyslových městech budou musit socialisté uchvátit moc v místních zařízeních, ozbrojit dělníky a organisovat je vojensky: kdo má zbraň, má chléb — pravil Blanqui. Otevřou dveře vězení, aby vypustili malé zlodějčky a drželi pod zámkem takové velké zloděje jako bankéře, kapitalisty, velké průmyslníky, velké vlastníky atd. Neudělají jim nic zlého, ale budou je považovat za rukojmí odpovídající za dobré chování jejich třídy. Revoluční moc se zformuje cestou prostého uchvácení a jen tehdy, až nová vláda bude plně ovládat situaci, obrátí se socialisté pro potvrzení svých činů k hlasování, které se nazývá všeobecným. Buržoové tak dlouho nepouštěli k volebním urnám nemajetné třídy, že se nesmějí příliš divit, když bývalí kapitalisté budou zbaveni volebních práv do těch čas, dokud si neodnese revoluční strana vítězství.“ (Lafargue, Spisy, sv. I.; str. 330.)

Osud revoluce se řeší podle Lafargua nikoli odvoláním k nějakému zákonodárnému shromáždění, ale revoluční organisací mas v procesu boje s nepřítelem:

„Až budou ustavena místní revoluční zařízení, budou musit ona sama organisovat cestou delegací nebo jinak centrální vládu, na niž bude vložena povinnost přijímat všeobecná opatření v zájmu revoluce a zamezovat formování reakční strany.“ (P. Lafargue, Spisy, sv. I, str. 330.)

Přirozeně není v těchto řádcích ještě žádná vyjádřená charakteristika sovětského systému, jenž vůbec není apriorním principem, ale vývodem z revoluční zkušenosti. Přece však zbudování centrální revoluční vlády pomocí delegátů místních revolučních orgánů, vedoucích boj s reakcí, se ideově neobyčejně přibližuje sovětskému systému. A každou měrou už, co se týká formální demokracie, Lafargův poměr k ní je charakterisován s vynikající jasností. Dělnická třída může dosáhnout moci jenom cestou revolučního uchvácení.

„Hlasování, které bývá nazýváno všeobecným — ironicky se vyjadřuje Lafargue — může být zavedeno toliko potom, až proletariát ovládne státní aparát.“ Ale i pak buržoové mají být zbaveni volebních práv, a velcí kapitalisté mají být vedeni jako rukojmí. Kdo si představí trochu jasně charakter poměru Lafarguova k Marxovi, pro toho není žádné pochybnosti, že Lafargue rozvíjel své úvahy o diktatuře proletariátu na podkladě nejedné besedy s Marxem.

Nezastavil-li se Marx sám podrobně při objasnění těchto otázek, to jenom přirozeně proto, že charakter revoluční diktatury třídy pokládal za samo sebou se rozumějící. Každou měrou to, co o tomto předmětu je řečeno u Marxe nejenom v roce 1848-1849, ale i v roce 1871 při příležitosti pařížské komuny, nepřipouští žádné pochybnosti, že Lafargue jenom rozvíjel myšlenky Marxovy.

Než nejenom Lafargue byl pro třídní diktaturu proti demokracii. Tato myšlenka byla vynesena s dostatečnou určitostí už v době chartismu. V orgánu „Poor Man's Guardian“ při příležitosti chystaného rozšíření volebního práva, byla zdvižena tato jediná správná reforma: „toliko lidé vyrábějící hospodářské statky mají mít právo vydávat zákony“ (uvedeno v knize Beerově „Historie socialismu v Anglii“, str. 324). V tom je i význam chartismu, že celá následující historie třídního boje je jakoby v jednom pohledu předjata v tomto desetiletí. Po něm hnutí v mnohém směru vrátilo se zpět. Rozšiřovalo základnu, nabíralo zkušeností. Na novém, vyšším základě vrátí se nutně k mnohým ideám a metodám chartismu.

VI. Dvě tradice: revoluce XVII. století a chartismus

Redaktor „Daily Herald“ vyslovoval nedávno své pochybnosti o tom, může-li Oliwier Cromwell, být nazván „pionýrem dělnického hnutí“. Jeden ze spolupracovníků listu, podpíraje redaktorovu pochybnost, odvolal se na přísný soud Cromwellův nad „levellers“, tehdejší sektou „rovnostářů“ (komunistů). Tyto úvahy a doklady jsou velmi charakteristické pro historické myšlení vůdců dělnické strany, že Oliwier Cromwell byl pionýrem buržoasní společnosti, ale nikoli socialistické — na dokázání toho, zdálo by se, není třeba tratit ani dvou slov. Tento veliký revoluční buržoa byl proti všeobecnému volebnímu právu, neboť v něm viděl nebezpečí pro soukromé vlastnictví.

Odtud páni Webbové vyvozují „neslučitelnost“ demokracie a kapitalismu, zakryvše oči před tím, že kapitalismus se naučil velmi dobře používat demokracie a ovládat nástroj všeobecného volebního práva jako nástroj bursy^{**}. Nicméně angličtí dělníci mohou se od Cromwella naučit neporovnatelně víc než od Macdonalda, Snowdena, Webba a ostatních dohodářských bratří. Cromwell byl největším revolucionářem své doby a uměl, před ničím se nezastavuje, hájit až do konce zájmy nové buržoasní společenské stavby proti staré, aristokratické. Tomu se nutno od něho naučit, a v tomto smyslu mrtvý lev XVII. století stojí nekonečně výš než mnoho živých psů.

Hned za těmito živými ne-lvy, již píše úvodní články v „Manchester Guardianu“ a jiných liberálních orgánech, vůdcové dělnické strany obyčejně stavějí demokracii proti všem despotickým vládám, ať už je to „diktatura Leninova“ nebo „diktatura Mussoliniho“. V ničem se historická nesmyslnost těchto pánů neobráží jasněji, než v této sestavě. Ne proto, že bychom chtěli popírat „diktaturu Leninovu“ — podle faktického vlivu na celý chod věcí v ohromném státě jeho moc byla výlučná. Což však možno hovořit o diktatuře a pominout její společensko-historický obsah?

Historie znala diktaturu Cromwellovu, diktaturu Robespierrovu, diktaturu Arakčejevovu, diktaturu Napoleona I., diktaturu Mussoliniho. Se špalkem, který staví Robespiera a Arakčejeva na týž stupeň, není vůbec o čem hovořit. Různé třídy, za různých podmínek a za různými účely bývají nuceny v určitých, a při tom nejvypjatějších a nejodpovědnějších, periodách své historie vložit výlučnou sílu a moc do rukou takových svých vůdců, kteří v dané epoše nejjasněji a nejplněji uskutečňují jejich zásadní zájmy. Když se mluví o diktatuře, nutno nejprve objasnit, jaké zájmy jakých právě tříd nacházejí v této diktatuře svůj historický výraz.

Oliwier Cromwell v jedné epoše, Robespierre v druhé, vyjadřovali historicky pokrokové tendence vývoje buržoasní společnosti. William Pitt, také zcela blízký osobní diktatuře, hájil zájmy monarchie,

^{**} Je zajímavé, že po dvou stoletích, totiž v roce 1842, historik Macaulay jako člen parlamentu z týchž příčin jako Cromwell protestoval proti všeobecnému přidělení hlasů.

privilegovaných tříd, buržoasních špiček proti revoluční malé buržoasii, našedší svůj nejvyšší výraz v diktatuře Robespierrově.

Liberální cynikové obyčejně říkají, že jsou proti diktatuře zprava i zleva, ač v praxi nevynechají jedné příležitosti, aby podporovali diktaturu zprava. Pro nás se otázka řeší tím, že jedna diktatura zdvíhá společnost vpřed a druhá ji strhuje nazpět. Diktatura Mussoliniho je diktatura předčasně shnilé, malátné, nákazou naskrz prolezlé italské buržoasie, je to diktatura s provalivším se nosem.

„Leninova diktatura“ vyjadřuje mohutný útok nové historické třídy a její nadlidský boj se všemi silami staré společnosti. Bylo-li by Lenina s kým srovnávat, tedy ne s Bonapartem a tím méně s Mussolinim, ale s Cromwellem a Robespierrem. Možno s jistým oprávněním říci, že Lenin je proletářský Cromwell XX. století. To je zároveň největší apologií maloměšťáckého Cromwella XVII. stol. Francouzská buržoasie, zpadělala velkou francouzskou revoluci, adoptovala ji a rozměnivši ji na drobné mince, dala je do denního oběhu. Anglická buržoasie setřela i památku o revoluci XVII. století a rozpustila celou svou minulost v „postupnosti“.

Přední angličtí dělníci musí odkrýt britskou revoluci a najít v ní pod církevní skořápkou mohutný boj společenských sil. Cromwell žádnou měrou nebyl „pionýrem práce“. Ale v dramatu XVII. století může anglický proletariát najít veliké precedenty revolučního díla. To je taky národní tradice, ale zcela zákonná a vhodná pro arsenál dělnické třídy. Druhou velkou tradici má proletářské hnutí v chartismu. Znalost obou těchto epoch je nezbytná pro každého uvědomělého dělníka. Objasnění historického smyslu revoluce XVII. století a revolučního obsahu chartismu je jedinou z nejdůležitějších povinností anglických marxistů.

*

Prostudovat revoluční epochu ve vývoji Anglie, trvající přibližně od vynuceného svolání parlamentu Karlem I. do smrti Cromwellovy, je nutno především proto, abychom pochopili místo parlamentarismu a vůbec „práva“ v živé, a nevymyšlené historii. „Veliký“ národní historik Macaulay potvoří sociální drama XVII. století přikrýváje vnitřní zápas sil floskulemi, někdy zajímavými, ale vždy povrchními. Hluběji přistupuje k událostem francouzský konservativce Guizot. Každou měrou, ať vezme číkoli výklad, člověk, který umí číst a je s to odkrývat pod historickými stíny živá, reálná těla, třídy, frakce, přesvědčí se právě na zkušenosti anglické revoluce o tom, jak úslušnou, podřízenou a konvenční úlohu hraje právo v revoluční době, to je tehdy, kdy na první místo vystupují základní zájmy základních tříd společnosti.

Vidíme v Anglii ve čtyřicátých letech XVII. století parlament, zbudovaný na nejpodivnějším volebním právu, pokládající se přes to za představitele národa.

Dolní sněmovna představovala národ, představovala buržoasii a právě tím — národní bohatství. Za vladaření Karla I. bylo ne bez překvapení zjištěno, že sněmovna poslanců je třikrát bohatší sněmovny lordů. Král hned rozežene ten parlament, hned jej zase svolá pod tlakem finanční nouze. Parlament zbuduje ke své ochraně armádu. Armáda postupně soustředí v sobě všechny neaktivnější, nejstatečnější, nejrozhodnější elementy. Právě následkem toho parlament kapituluje před armádou. Pravíme: následkem toho. Tím chceme říci, že parlament kapituluje ne prostě před ozbrojenou mocí (před královskou nekapituloval) — ale před puritánskou armádou Cromwellovou, jež směleji, než parlament, vyjadřovala požadavky revoluce.

Straníci episkopální neb anglikánské, polokatolické církve byli stranou dvora, šlechty a přirozeně vyššího duchovenstva. Presbyteriáni byli stranou buržoasie, stranou bohatství a osvěty. Independenti a zvláště puritáni byli stranou malé buržoasie a malých samostatných statkářů. „Rovnostáři“ (levellers) byli klíčoví stranou levého křídla buržoasie, zastupovali plebs. Pod povrchem církevních sporů, pod formou zápasu za náboženské zřízení církve šlo o společenské sebeurčení tříd, jejich přeskupení na nových, buržoasních základech. V politice byla presbyteriánská strana pro omezenou monarchii, independenti, již se nazývali reformátoři od kořene (root and branchmen) čili po našem radikály, byli pro republiku. Polovičitost presbyteriánů plně odpovídala odporujícím si zájmům buržoasie — mezi šlechtou a plebs. Strana independentů, která směla dovést myšlenky a hesla do konce, skutečně vytlačila presbyteriány ve středu probuzených maloburžoasních mas města i vesnice, jež tvořily hlavní sílu revoluce.

Události se vyvíjely empiricky. Bojujíc za moc a majetkové zájmy, skrývala se ta i ona strana pod ochranu zákonnosti. O tom docela ne špatně mluví Guizot ³⁸⁾:

„Tedy se začal za něho (Karla I.) boj s parlamentem, jaký do těch čas neměl v Evropě příkladu... Vyjednávání pokračovala, ale už ani ta ani ona strana nekladla v ně žádné naděje, ba bylo jim obtížné i předkládat nějaké podmínky. Ve svých posláních a deklaracích neobracely se už obě strany na sebe navzájem, ale na celý národ, na veřejné mínění; od této nové síly očekávaly obě, jak se zdálo, moc a úspěchy.

Původ a rozsah královské moci, privilegia sněmoven, hranice poddanských povinností, milice, petice, hierarchie hodností staly se předmětem oficiálního sporu, v němž hlavní základy společenského řádu, různý charakter vládní formy, prvotní práva svobody, historie, zákony, obyčeje Anglie — to vše bylo uváděno, objasňováno, vykládáno. Po několik měsíců stály, tak říkajíc, na hranici mezi přemi obou stran ve sněmovnách a mezi ozbrojeným povstáním na bitevním poli, zdržovaly tok událostí, vynakládaly veškeré úsilí na to, aby přidaly tomu neb onomu činu charakter zákonitosti a tak získali svobodnou součinnost lidu... Když přišla chvíle vytasit meč, všichni se polekali a zneklidnili...

Ted' teprve obviňovaly se obě strany navzájem z nezákonnosti a z novotaření a při tom se stejným právem, protože jedna rušila stará práva lidu a nechtěla se vzdát samovlády, druhá potřebovala pro nepoložené ještě základy úlev a moci dotud neznámé“ (Historie Karla I., vyd. 1859, str. 170—171).

Tou měrou, jak se občanská válka rozvíjela, neaktivnější royalisté opouštěli westminsterskou sněmovnu a přebíhali do Yorku, do hlavního stanu Karlova: parlament se drobil jako ve všech velkých revolučních dobách. Objevuje-li se v tom či onom případě „zákonná“ většina na straně revoluce neb na straně reakce, není v podobných situacích pro řešení otázky rozhodující.

V určitý okamžik politické historie osud „demokracie“ závisel nikoli na parlamentu, ale — ať je to pro krtičnaté pacifisty sebe hroznější! — na kavalerii. V první periodě boje královská kavalerie, v té době nejvýznamnější část vojska, vnášela hrůzu v jízdu parlamentu. Je pozoruhodné, že týž jev potkáváme i v pozdějších revolucích zvláště v době občanské války v Severo-amerických Spojených státech, kde jízda Jihu měla v první době nespornou převahu nad jízdou Severanů, a nakonec i v naší revoluci, v jejíž první době nám zasadili bělogvardějské kavaleristé řadu prudkých ran, dříve než se dělníci naučili pevně sedět v sedle. Podle svého původu je jízda nejušlechtilejší druh vojska. Královská jízda byla mnohem jednodušší a rozhodnější než parlamentní jezdců sebrání, kde se dalo. Jízda jihoamerických států byla, tak říkajíc, přirozeným druhem vojska stepních plantážníků, zatím co

obchodně-průmyslovému Severu bylo si na koně zvykat. Konečně u nás základním ohniskem jízdy byl stepnatý jihovýchod, kozácká Vendée. Cromwell velmi brzy pochopil, že osud jeho třídy se řeší jízdou. Privil Hampdenovi³⁹⁾:

„Najmu lidi, v nichž boží strach nebude vycházet z rozumu, již nebudou pracovat neuvědoměle, a ručím za to, že mi je nerozbijí.“ (Guizot, „Historie Karla I.“, vyd. 1859, str. 216.)

V nejvyšší míře zajímavá jsou slova, s nimiž se obracel k svobodným statkářům a řemeslníkům:

„Nechci vás klamat, nezačnu vás přesvědčovat, jak to mám přikázáno v instrukci, že se jdete bít za krále a parlament. Ať by přede mnou stál tvář v tvář jakýkoli nepřítel, ať by byl kýmkoli, vystřelím na něho z pistole jako na každého jiného nepřitele; brání-li vám svědomí udělat totéž, jděte sloužit jinému“ (tamtéž, str. 216— 217).

Tak Cromwell budoval nejen armádu, ale i stranu; jeho armáda byla do určité míry ozbrojenou stranou, a to právě tvořilo její sílu. V roce 44 „svaté“ škadrony Cromwellovy dobyly už skvělého vítězství nad královskými jezdci a dostalo se jim přezdívky železných žeber. V revoluci je vždy potřeba mít železná žebra! V tomto ohledu se mohou angličtí dělníci od Cromwella mnohému naučit.

Úvahy, které pronáší o armádě puritánů historik Macaulay, nejsou bez zajímavosti:

„Armáda tak zbudovaná mohla bez škody pro sebe samu užívat takových volností, které, kdyby se jich dostalo jiným vojskům, působily by rozvratně na celou disciplínu. Vůbec vojáci, kteří by se soustřeďovali v politické kluby, volili poslance a rozhodovali o řešení vážných státních otázek, zbavili by se brzy veškeré kontroly, přestali by tvořit armádu a stali by se nejbídnějším a nejnebezpečnějším sborem. Dnes by nebylo bezpečno trpět v jakémkoli pluku náboženské schůzky, v nichž byl kaprál písma znalý, vzdělával méně nadaného plukovníka a napomínal od víry odpadlého majora. Ale rozum, vážnost a sebeovládání vojáků byly takové..., že v jejich táboře mohla existovat organizace politická i náboženská, nerušice organizace vojenské. Titíž lidé, kteří mimo službu byli pověstní jako demagogové)^{††} a polní kazatelé, vyznamenávali se stálostí, duchem pořádku a neodmluvnou poslušností na stráži, při cvičení a na bitevním poli“. A dále: „Toliko v jeho táboře se potkávala nejpřísnější disciplína spolu s nejkrajnějším nadšením. Jeho vojska chodila v boj s přesností strojů planouce zároveň nejbezuzdnějším fanatismem křížáků“. (Macaulay: úplné vydání sebr. spisů, sv. VI, str. 120. Vyd. 1861.)*

Všechny historické analogie vyžadují největší opatrnosti, hlavně když jde o XVII. a XX. století; nicméně nelze se nezarazit nad některými jasnými rysy, sbližujícími podstatu a charakter armády Cromwellovy s charakterem Rudé Armády. Ovšem, tam bylo vše založeno na víře v předurčení a přísné náboženské morálce; zde u nás vládne bojovný ateismus. Ale pod náboženskou formou puritánstva bylo zvěstování o historickém poslání nové třídy, a učení o předurčení bylo náboženským přistoupením k historické zákonnosti. Bojovníci Cromwellovi cítili se v první řadě puritány a teprve v druhé řadě vojáky, jako naši bojovníci uvědomují si sebe především jako revolucionáře a komunisty a potom jako vojáky. Ale rysů rozdílných je víc než rysů podobných.

Rudá armáda, zbudovaná stranou proletariátu, zůstává jeho ozbrojeným orgánem. Armáda Cromwellova, pohltivší jeho stranu, stala se sama rozhodující silou. Vidíme, jak

^{††} Macaulay chce říci: revolucionáři-agitátoři. (Aut.)

puritánská armáda začíná přizpůsobovat parlament sobě a revoluci. Armáda vynucuje si vyloučení z parlamentu jedenácti presbyteriánů, to je představitelů pravého křídla. Presbyteriáni, girondisté anglické revoluce, pokoušejí se vznítit vzpouru proti parlamentu. Kusý parlament hledá spásu u armády a tím se jí stále víc podřizuje. Pod tlakem armády, zvláště jejího levého křídla, je Cromwell donucen popravit Karla I. Sekera revoluce se podivuhodně proplétá se žalmy. Ale sekera je přesvědčivější.

Zatím Cromwellův plukovník Pride obkličuje budovu parlamentu a mocí odtud vyhání osmdesát a jednoho presbyteriánského člena. Z parlamentu zůstává jenom ocásek. Skládá se z independentů, to je lidí souhlasících s Cromwellem a jeho armádou; ale právě proto parlament, provedší grandiosní boj s monarchií, přestává v okamžik vítězství být východiskem jakékoli samostatné myšlenky a síly.

Střediskem této i oné je Cromwell, opírající se bezprostředně o armádu, ale čerpající koncem konců sílu ze smělého rozřešení zásadních úloh revoluce. Hlupák, nevědomec, nebo fabiánec může vidět v Cromwellovi toliko osobní diktaturu. Ve skutečnosti zde za podmínek hlubokého společenského přelomu, přijímala formu osobní diktatury diktatura třídy, při tom té, která jediná byla s to, osvobodit jádro národa od starých pout. Anglická sociální krize XVII. století spojuje v sobě rysy německé reformace XVI. století⁴⁰⁾ s rysy francouzské revoluce XVIII. století. V samém Cromwellovi podává Luther ruku Robespierrovi. Puritáni nebyli proti tomu, nazývat své nepřátele filistínskými, ale běželo přes to o třídní boj. Úlohou Cromwellovou bylo zasadit co nejvíce zničující ránu absolutistické dvorské monarchii, společnosti a polokatolické církvi, přizpůsobivší se potřebám monarchie a této společnosti. K takové ráně bylo Cromwellovi, opravdovému představiteli nové třídy, třeba sil a vášní lidových mas.

Pod vedením Cromwellovým získává revoluce všechen nezbytný rozmach. Pokud vychází v podobě levellerů (rovnostářů) za meze potřeb obnovující se třídy, Cromwell se nemilosrdně vypořádává s „pošetilci“. Po vítězství počíná Cromwell sestavovat nové státní právo, spojuje biblické texty s píkami „svatých“ vojáků, při čemž rozhodující slovo vždy náleží píkám. 19. dubna 1653 rozešel Cromwell zbytek Dlouhého parlamentu. V poznání svého historického poslání, dal puritánský diktátor rozháněným na cestu biblické důvody:

„Pijáku!“ křičel na jednoho, „cizoložníku“ vyčítal druhému. Potom Cromwell vytvoří parlament z bohobojných lidí, to je ve skutečnosti třídní parlament: bohobojným byl střední stav, který za pomoci přísné mravnosti hrabal a s texty svatého písma na ústech přistupoval k vydrancování celého světa. Ale i tento nemotorný parlament „barebonský“^{††} tísnil diktátora zbavuje ho nezbytné manévrovací svobody v obtížné vnitřní i mezinárodní situaci.

Na konci roku 1653 Cromwell ještě jednou očisťuje dolní sněmovnu pomocí vojáků. Jestliže zbytek „Dlouhého“ parlamentu, rozešlý v dubnu, byl vinen tím, že se klonil na právo, na stranu vyrovnání s presbyteriány, měl „bareboneský“ parlament v některých otázkách sklon jít příliš přímočaře po cestě puritánské ctnosti a tím stěžoval Cromwellovi zřízení nové společenské rovnováhy.

Revoluční realista Cromwell budoval novou společnost. Parlament není cílem sám o sobě, právo není tím cílem, a jest-li sám Cromwell a jeho „svatí“ pokládali za takový cíl uskutečnění božích přikázání, tu ve skutečnosti byla tato přikázání jen ideovým materiálem k vytvoření buržoasní společnosti.

^{††} bare bone = holá kost; tak se nazýval posměšně parlament, vytvořený pouze z přívrženců Cromwellových. (P. p.).

Rozháněje parlament za parlamentem, odkryl Cromwell tak málo úcty k fetiši „národního“ zastupitelstva, jako popravou Karla I. ukázal nedostatek vážnosti k monarchii z boží milosti. Přes to právě Cromwell razil cestu parlamentarismu a demokracii posledních dvou století. Pomstou za to, že Cromwell popravil Karla I., pověsil Karel II. na šibenici Cromwellův trup. Obnovit však docromwellskou společnost nemohla už žádná restaurace. Díla Cromwellova nemohlo zlikvidovat ani zlodějské zákonodárství restaurace, poněvadž nelze zničit perem to, co je napsáno sekerou. V tomto obráceném smyslu je přísloví mnohem správnější, aspoň co se týče sekery revoluce.

Jako ilustrace vzájemného poměru „práva“ a „síly“ v dobách sociálních převratů zachová si provždy výjimečný zájem historie Dlouhého parlamentu, který v době dvaceti let zakusil všechny proměny chodu událostí, obrážel na sobě rány třídních sil, byl usekáván zprava i zleva, povstal nejprve proti králi, dostával štulce od svých vlastních ozbrojených sluhů, byl dvakrát rozehán a dvakrát obnoven, vládl a padal, než dospěl nakonec k možnosti vydat akt o svém rozpuštění.

Neznáme, bude-li mít proletářská revoluce svůj „dlouhý“ parlament. Je zcela pravděpodobné, že se omezí na krátký parlament. Ale dostihne toho tím spíše, čím více poučení se vezme z epochy Cromwellovy.

*

O druhé, opravdu proletářské revoluční tradici zde řekneme několik slov.

Epocha chartismu je nesmrtelná tím, že nám dává v průběhu jednoho desetiletí schematickým a sevřeným způsobem jako celou škálu proletářského boje od petic k parlamentu až po ozbrojené povstání. Všechny klasické otázky třídního hnutí proletariátu — vzájemný poměr parlamentní a mimoparlamentní činnosti, úloha všeobecného hlasovacího práva, trade-unions a družstva, význam generální stávky a její poměr k ozbrojenému povstání, ba i vzájemný poměr mezi proletariátem a sedlákem — nejenom se prakticky vykrystalisovaly v chodu chartistického masového hnutí, ale našly v něm i svou zásadní odpověď.

Ta odpověď není vždy postavena na základě, proti kterému by nebylo námitek, závěry se vždy nekryjí, vůbec v celém hnutí i v jeho teoretickém odrazu je mnoho nezralého, nedodělaného. Přes to revoluční hesla a metody chartismu i dnes ještě vydělí-li se kriticky, jsou nekonečně výše než nasládly eklekticismus Macdonaldův a ekonomická tupost Webbových. Možno-li užít odvážného přirovnání, lze říci, že chartistické hnutí se podobá preludiu, obsahujícímu v nerozvinuté formě muzikální téma celé opery. V tom smyslu anglická dělnická třída může vidět v chartismu nejenom svou minulost, ale i svou budoucnost. Jako chartisté odhodili stranou sentimentální kazatele „morálního působení“, sebravše masy pod praporem revoluce, tak stojí i před anglickým proletariátem úloha vyvrhnout ze svého středu reformisty, demokraty, pacifisty, a srazit se pod praporem revolučního převratu. Chartismus nepřinesl vítězství proto, že by jeho metody nebyly správné, ale protože přišel příliš brzy. Byl jen historickým předběžným vzruchem. Revoluce v roce 1905 byla také poražena. Ale její tradice ožily za dvanáct let, a její metody zvítězily v říjnu 1917. Chartismus není zhola ještě likvidován. Historie likviduje liberalismus a připravuje se k likvidování lžidělnického pacifismu právě proto, aby znovu zrodila chartismus na nových a neporovnatelně širších základech. Hle, kde je skutečná národní tradice anglického dělnického hnutí!

VII. Trade-unions a bolševictví

Že nelze oceňovat a omezovat základní úlohy dělnického hnutí formálním, koncem konců ryze juridickým, hlediskem demokracie, je vidno zvláště jasně právě na nejnovější historii samé Anglie a s neobyčejnou názorností na otázce politických příspěvků u odborových organizací. Tato otázka, na první pohled ryze praktická, má ve skutečnosti ohromný zásadní význam, nepochopený, jak se zdá, pány vůdci dělnické strany. Trade-unions mají za úkol boj za zlepšení pracovních podmínek a existence námezdních dělníků. K tomu členové organizací platí určité peněžní příspěvky.

Co do politické činnosti pokládaly se tradeunions formálně za neutrální, ale fakticky nade všechno častěji šly za stranou liberální. Není třeba připomínat, že liberálové, prodávající, právě tak jako konservativci, bohatým buržoám svou čest za značný příspěvek do pokladny strany, nepotřebovali peněžní pomoci tradeunionů, ale jejich hlasů. Situace se změnila od té chvíle, kdy dělníci prostřednictvím tradeunionů zbudovali dělnickou stranu. Vyvolavše ji už k životu, byly trade-unions přinuceny ji financovat.

K tomu bylo potřeba dodatečných příspěvků od odborově organizovaných dělníků. Buržoasní strany jednomyslně vystoupily proti tomuto „křiklavému porušení individuální svobody“. — Dělník není jenom dělník, ale i občan a člověk — hlubokomyslně poučuje Macdonald, — Právě proto — odpovídají mu Baldwin, Asquith⁴¹⁾ a Lloyd George. Jako občan má dělník právo, ať je členem tradeunionů nebo ne, hlasovat pro kteroukoli stranu. Brát od něho vynucený příspěvek ve prospěch dělnické strany je násilí nejen na jeho sáčku, ale i na jeho svědomí. Je to konečně přímé porušení demokratické ústavy, vylučující jakékoli přinucení, týkající se podpory některé politické strany!

Ve skutečnosti tyto důvody nutně hodně imponují vůdcům dělnické strany, již by se ochotně zřekli nutkavých antiliberálních, téměř bolševických metod odborových organizací, kdyby nebylo té proklaté potřeby šilinků a liber, bez čehož nelze dokonce ani v demokratické Arkádii dostat poslanecké místo. V tom je smutný osud demokratických principů, že šilinky a libry jim narážejí boule na čelo a modřiny pod oči. V tom vlastně je nedokonalost nejlepšího ze všech světů.

Historie otázky politických příspěvků odborových organizací je už dost bohatá převraty a dramatickými episodami. Vykládat ji zde nebudeme. Právě tyto dny Baldwin odmítl (prozatím!) nový pokus konservativních přátel zakázat vybírání politických příspěvků. Dnes platný parlamentní zákon z roku 1913, dovoliv odborům vybírat politické příspěvky, dal každému členu trade-unionu právo odmítnout placení tohoto příspěvku a zároveň zakázal trade-unionu pronásledovat takové členy, vylučovat je z organizace apod.

Lze-li věřit výpočtům „Times“ (6. března 1925), kolem 10 procent všeho počtu odborově organizovaných dělníků použilo svého práva odmítnout placení politických příspěvků. Tak princip individuální svobody je zachráněn aspoň částečně. Plného triumfu „svobody“ by bylo dosaženo jen v tom případě, kdyby se příspěvky mohly vybírat jenom od těch členů, kteří sami by projevíli s tím svůj dobrovolný souhlas. Nyní v případě vlastního rozhodnutí odboru všichni jeho členové jsou zavázáni příspěvky platit. Osvobození jsou toliko ti, kdo včas a v příslušné formě to prohlásí. Jinými slovy liberální princip z triumfujícího pravidla je převrácen v trpěnou výjimku. Ale i tohoto částečného provedení principu osobní svobody dosaženo — běda, běda! — ne vůlí dělníků, ale násilím buržoasního zákonodárství nad organizací proletariátu.

Tato okolnost vyvolává otázku: jak to přijde, že dělníci, tvořící hlavní masu anglického obyvatelstva, a tedy i anglické demokracie, celým postupem svého boje dostávají se na cestu porušení principů „osobní svobody“; tehdy, kdy zákonodárná buržoasie a zvláště sněmovna lordů vystupuje jako ochránkyně svobody, hned kategoricky zakazující násilí nad osobností trade-unionisty (usnesení sněmovny lordů v roce 1909 o záležitosti Osbornově⁴²⁾, hned vážně omezující toto násilí (parlamentní akt roku 1913)?

Jádro celé věci je ovšem v tom, že dělnické organizace, usnávající se o svém antiliberálním „despotickém“, bolševickém právu nuceného vybírání politických příspěvků, bojují už tím o faktickou, reálnou a ne metafysickou možnost parlamentního zastoupení dělníků; tehdy, kdy konzervativci a liberálové zachraňují principy „osobní svobody“, ve skutečnosti se snaží dělníky materiálně odzbrojit a tím je podčinit kapitalistickým stranám. Stačí podívat se jen na rozdělení úloh: trade-unions jsou pro bezpodmínečné právo nuceného vybírání politických příspěvků; sněmovna lordů pro bezpodmínečné zakázání takového vybírání ve jménu posvátné osobní svobody; dolní sněmovna konečně vynucuje od trade-unions ústupek, jenž se ve skutečnosti svede na srážku 10 procent ve prospěch principů liberalismu. I slepý tu může nahmatat ryze třídní charakter principu osobní svobody, jenž v tomto případě není ničím jiným, než pokusem majetných tříd o politickou expropriaci proletariátu svedením jeho k stranám, které nejsou jeho.

Konzervativci chrání před trade-unions „právo“ dělníka hlasovat pro kteroukoli stranu, titíž toryové, již po celá staletí zamítali jakékoli volební právo dělníků! Ještě dnes, ač jsme mnoho viděli a prožili, nelze bez vzrušení číst historii boje o zákon o reformě na počátku třicátých let v Anglii. S jakou smutnou úporností, s jakou obratností, s jakou drzostí otrokářské třídy, landlordi, bankéři, biskupové, slovem privilegovaná menšina odrážela útoky buržoasie, a v jejich šlépějích kráčejících dělníků, na parlamentní pevnosti! Reforma roku 1832 byla provedena tenkrát, když už nebylo lze jí neprovést. I rozšíření volebního práva bylo provedeno s přesným výpočtem: oddělit buržoasii od dělnictva. Od konzervativců se ničím ve skutečnosti nelišili liberálové, již, dobyvše volební reformu dvaatřicátého roku, nechali dělníky na holičkách. Když chartisté žádali od toryů a whigů, aby se dělníkům dostalo práva hlasovacího, odpor majitelů parlamentního monopolu měl ráz zbesilosti.

A když nakonec si dělníci vymohli hlasovací právo, vystupují konzervativci na ochranu jejich „individuální svobody“ proti tyranii tradeunionů. A tato podlá, odporná licoměrnost nenajde příslušného odsouzení v parlamentě! Naopak dělničtí poslanci děkují ministerskému předsedovi, jenž dnes velkodušně odmítá stáhnout finanční klíčku na hrdle dělnické strany, ale nechává si zcela v rukou úplně právo udělat to ve chvíli příhodnější, žvanily, kteří se baví slovy „demokracie“, „rovnost“, „individuální svoboda“, měli by posadit do školních lavic a donutit je naučit se historii Anglie vůbec a historii boje za rozšíření volebního práva zvlášť.

Liberál Cobden⁴³⁾ jednou prohlásil, že by raději žil pod vládou anglického beje, než pod vládou trade-unionů. Tím vyjádřil Cobden své liberální rozhořčení proti „bolševické“ tyranii, vložené do samé podstaty trade-unionů. Cobden měl po svém pravdu. Kapitalistovi, upadnuvšímu pod vládu odborové organizace, bývá velmi těžko: o tom by mohla ruská buržoasie ledacos vykládat. Ale celá věc je v tom, že dělník má stále nad sebou alžírského beje v osobě podnikatele a nemůže zeslabit jeho tyranský režim jinak než prostřednictvím trade-unionů. Ovšem dělník musí při tom přinášet určitou oběť nejen peněžitou, ale i osobní. Ale prostřednictvím trade-unionu jeho „individuální svoboda“ koncem

konců nesrovnatelně víc získává, než ztrácí. To je třídní hledisko. To nelze přeskočit. Z něho vyrůstá právo na vybírání politických příspěvků. Buržoasie ve své mase pokládá nyní za nezbytné smiřovat se s existencí tradeunionů. Ale chce jejich činnost ohraničit tou čarou, kde boj s určitými skupinami kapitalistů přechází v boj s kapitalistickým státem.

Konservativní poslanec Mac Isten ukazoval v parlamentě na to, že odmítání politických příspěvků od trade-unionů možno pozorovat hlavně u malých a roztržštěných průmyslových odborů; u koncentrovaných odborů, stěžuje si, lze pozorovat „morální tlak a masový svod“. Pozorování nanejvýš zajímavé! A jak charakteristické pro anglický parlament, že uděláno krajním torym, autorem návrhu na záповědný zákon, a nikoli socialistou. Znamená, že odmítání politických příspěvků se pozoruje v nejzaostalejších průmyslových odborech, kde jsou silné tradice maloburžoasní, a tedy i maloburžoasní představa o individuální svobodě, spojená obyčejně hlasováním pro liberální, ano i konservativní stranu. V nových modernějších výroбах vládne třídní solidarita a proletářská disciplína, jež se zdá být kapitalistům a jejich sluhům z dělnických odštěpenců terorem.

Jakýsi konservativní poslanec, metaje blesky, vykládal, jak v jednom trade-unionu tajemník vyhrožoval vystavit veřejně seznamy členů, odmítnuvších platit na stranu. Dělničtí poslanci žádali s nevolí jméno toho nezbožného tajemníka. Ale zatím by se měl každému trade-unionu odporučit takový způsob práce. To přirozeně neudělají ti byrokrati, již při ukolébavce obou buržoasních stran se snaží vybit z dělnických organisací komunisty. Jak to přijde na komunisty, není řeči o individuální svobodě; tu vystupují na scénu důvody státní bezpečnosti. Nelze přec pouštět do dělnické strany komunisty, již se zřekli svátosti demokracie. Zatím, v době sporů o politických příspěvcích, známý nám už autor návrhu na záповědný zákon Mac Isten, ztratil o téže demokracii větu, kterou oposice přijala s lehkomyšlným smíchem, která by však měla být nejen vyryta na stěnách parlamentu, ale i opakována a vykládána na každé dělnické schůzi. Ilustruje číselně význam politických příspěvků trade-unionů, ukázal Mac Isten, jak do liberálního zákona z roku 1913 vydávaly trade-uniony za rok na politické úkoly jen kolem sta tisíc rublů, ale nyní pomocí legalisace politických dávek mají v ruce fond 2,5 milionu rublů. Přirozeno, že dělnická strana — praví Mac Isten — se stala silnou. „Když máš dvaapůl milionu ročního důchodu, můžeš utvořit stranu, k jakému cíli ti libo.“

Zuřivý tory řekl trochu víc, než chtěl říci. Přiznal otevřeně, že strany se dělají, že se dělají pomocí peněz, že fondy hrají rozhodnou úlohu v mechanice „demokracie“. Je třeba říkat, že buržoasní fondy jsou bohatší než proletářské? To samo docela rozbíjí lživou mystiku demokracie. Každý probudilý anglický dělník musí říci Macdonaldovi: to je lež, že nejvyšším kriteriem našeho hnutí jsou principy demokracie. Ty principy samy jsou pod kontrolou peněžních fondů, jsou jimi kaženy a falsifikovány.

Nicméně nutno uznat: zůstaneme-li na formálně-demokratickém hledisku, operujeme-li pojmem ideálního občana, a nikoli proletáře, kapitalisty, landlorda, tu se objeví nejdůslednějšími nejreakčnější gorily horní sněmovny. Každý občan má, vezmi to čert, právo svobodně podporovat váčkem i hlasem tu stranu, již mu ukáže jeho svobodné svědomí! Bída je jen v tom, že tento ideální britský občan ve skutečnosti neexistuje. Je to jenom právníká fikce. Ani dříve nikdy neexistoval. Ale malý a střední buržoa se přibližuje do jisté míry k tomuto ideálnímu pojmu. Dnes se pokládá za měřítko ideálního středního občana fabiánec, pro něhož kapitalista a proletář není ničím jiným, než „úchylkou“ od ideálního typu občana. Ale fabiánských filistrů není už tak mnoho na světě, ač je jich

přec ještě mnohem víc, než by jich mělo být. Všeobecně pak se voliči dělí na majetné a vykořisťovatele s jedné strany, proletáře a vykořisťované s druhé strany.

Odborové svazy jsou — a tu už nepomůže žádná liberální kasuistika — třídním spojením námezdních dělníků k boji se ziskovostí a hltavostí kapitalistů. Jednou z nejvážnějších zbraní odborové organizace je stávka, členské příspěvky jdou na podporu stávky. V době stávkového boje vedou dělníci nelítostný boj se stávkokazectvem, uskutečňujícím jiný liberální princip — „svobodu práce“. V době každé větší stávky organizace potřebuje politické podpory, je nucena obrátit se k tisku, stranám, parlamentu. Nepřátelský poměr liberální strany k boji tradeunionů byl také jednou z příčin, přinutivších je k vytvoření dělnické strany. Vmyslíme-li se do historie vzniku dělnické strany, osvětlí se nám, že s hlediska trade-unionu je strana jako jeho politickým oddělením. Potřebuje stávkové pokladny, sítě plnomocníků, deníky a důvěryhodného poslance v parlamentu.

Náklad na volbu poslance v parlamentě je pro něho právě takovým zákonně-nevýhnutelným a nutným nákladem jako na sekretářský aparát. Liberální nebo konservativní člen tradeunionu může říci: já přesně platím svůj obvyklý členský příspěvek do trade-unionu, ale platit na dělnickou stranu odmítám, poněvadž podle svého politického přesvědčení hlasuji pro liberála (nebo konservativce).

Na to může mu představitel trade-unionu odpovědět: v době boje za zlepšení pracovních podmínek — a v tom je přece cíl naší organizace — potřebujeme podpory dělnické strany, jejího tisku, jejích poslanců; zatím ta strana, za niž ty hlasuješ (liberálové nebo konzervativci) vždy v takových případech se na nás vrhá, snažíc se nás zkompromitovat, zasít do našich řad rozbroj nebo organizovat přímo stávkokaze; takových členů, kteří podporují stávkokaze, nám netřeba! Tak to, co s hlediska kapitalistické demokracie je osobní svobodou, je s hlediska proletářské demokracie svobodou politického stávkokazectví. Srážka desíti procent, kterou buržoasie získala, není zhola věcí tak nevinnou. Znamená, že v souhrnu trade-unionů je z deseti členů jeden vědomým politickým, to je třídním protivníkem, část z nich se ovšem snad podaří dobýt, ale ostatní v případě tuhého boje mohou být neocenitelnou zbraní buržoasie proti dělníkům. Proto je v budoucnu svrchovaně nevýhnutelný boj proti té díře, již prorazil do zdi trade-unionů zákon z roku 1913.

Všeobecně stojíme my, marxisté, na stanovisku, že členem odborové organizace může být každý poctivý, bezúhonný dělník, bez ohledu na jeho politické, náboženské a jiné přesvědčení. Na odborové organizace se díváme jednak jako na bojové hospodářské organizace, jednak jako na školy politické výchovy. Vystupující pravidelně pro připuštění zaostalých a neuvědomělých dělníků do odborové organizace, nevycházíme z abstraktního principu svobody mínění, svobody svědomí, ale z úvah revoluční účelnosti.

Ale tytéž úvahy nám říkají, že v Anglii, kde 90% odborově organizovaných dělníků platí politické příspěvky, jedni uvědoměle, druzí nechtíce rušit solidaritu, a kde toliko 10% se rozhoduje zamítnout otevřenou výzvu dělnické strany, je nutno vést proti těm 10% systematický boj, donutit je k tomu, aby se cítili jako odštěpenci a zabezpečit trade-unionům právo vylučovat je jako stávkokaze. Koncem konců, má-li abstraktní občan právo hlasovat za kteroukoli stranu, mají dělnické organizace právo nepouštět do svého středu takové občany, jejichž politické chování je nepřátelské zájmům dělnické třídy. Boj odborových organizací za nepřipuštění neorganizovaných dělníků do továren, je už dávno znám jako projev dělnického terorismu nebo podle dnešního výrazu bolševictví. Právě v Anglii je možno a nutno přenést tyto metody na dělnickou stranu, vyrostlou jako přímé pokračování trade-unionů.

Spory, nahoře námi uvedené, jež vznikly v anglickém parlamentě 7. března tohoto roku, to jest 1925, z důvodů politických příspěvků, jsou svrchovaně zajímavé pro charakteristiku parlamentní demokracie. Jenom v řeči ministerského předsedy Baldwina bylo slyšet opatrné narážky na opravdová nebezpečí, kořenící v třídní struktuře Anglie. Staré vztahy vyprchaly, není už starých dobrých anglických podniků s patriarchálními mravy — mister Baldwin sám vedl takový podnik za dnů mladosti.

Průmysl se soustřeďuje a spojuje. Dělníci se sjednocují v trade-unions, a tyto organizace mohou být nebezpečím pro sám stát. Baldwin mluvil o sjednocených podnikatelích i o dělnických svazech. Ale rozumí se samo sebou, že opravdové nebezpečí pro demokratický stát vidí jenom v podobě trade-unions. K čemu vede tak zvaný boj proti trustům, viděli jsme dost dobře na příkladě Ameriky. Lomozná protitrustová agitace Roosewelta⁴⁴⁾ se ukázala být mýdlovou bublinou.

Trusty za něho i po něm ještě více zesílely, a americká vláda je jejich výkonným orgánem mnohem bezprostředněji, než je dělnická strana politickým orgánem trade-unions. Nehrají-li v Anglii trusty jako forma slučování takovou úlohu jako v Americe, nehrají za to kapitalisté úlohu menší. A nebezpečí trade-unions je v tom, že — prozatím zkusmo, nerozhodně a polovičatě — zdvíhají princip dělnické vlády, jež je nemožná bez dělnického státu, v protiváhu vládě kapitalistické, jež může dnes existovat jen pod převlekem demokracie. Baldwin celkem souhlasí s principem „individuální svobody“, jenž je položen do základu záповědného zákona, usneseného jeho druhy. Pokládá taky politické příspěvky za „morální zlo“. Ale nechce porušit mír.

Boj, jednou začavší, může mít těžké následky: „žádným způsobem nechceme vystřelit první.“ A Baldwin končí: „dej nám mír v naší době, ó Pane!“ Téměř celá sněmovna a v ní mnoho dělnických poslanců pozdravuje tuto řeč: ministerský předseda udělal podle vlastního prohlášení „mírové gesto“. Bez prodlení se zdvíhá dělnický poslanec Thomas, který je vždy na místě, když je třeba udělat lokajské gesto: pozdravuje Baldwina, pozoruje opravdově lidskou notu v jeho řeči; prohlašuje, že z těsného společenství podnikatelů a dělníků získají obě strany; s hrdostí poukazuje na to, že v jeho vlastním svazu odmítá platit politické příspěvky i nemálo levých dělníků, vzhledem k tomu, že mají tak reakčního sekretáře, jako je on, mister Thomas. A všechny spory o této otázce, v které se kříží životní zájmy bojujících tříd, jsou vedeny v tomto tónu konvencí, nedořeknutí, oficiální lži, ryze anglického parlamentního „cantu“.

Nedořeknutí konservativců mají charakter machiavelismu⁴⁵⁾; nedořeknutí dělnické strany plynou z hanebné zbabělosti. Zástupci buržoasie se podobají tygru, který zatahuje drápy a mhouří laskavě oči; dělničtí vůdčové druhu Thomasova jsou podobni bitému psu, který stahuje ocas.

Bezvýhodnost hospodářského postavení Anglie se nejbezprostředněji ukazuje na tradeunionech. Hned po ukončení války, když se hurtem zdálo, že Velká Británie je neomezenou vladařkou světových osudů, dělnické masy, probuzené válkou, vlévaly se v statisících a milionech do trade-unions. Nejvyšší bod byl dosažen v roce 1919; potom se začíná odliv.

Dnes počet členů odborových svazů silně poklesl a stále klesá. John Wheatley, „levý“ člen ministerstva Macdonaldova, se vyjádřil na jedné z březnových schůzí v Glasgowě, že tradeunions jsou nyní už jenom stínem sebe samých a že nejsou s to ani se bít, ani vést vyjednávání. Proti tomuto hodnocení rozhodně vystoupil Fred Bramley, hlavní sekretář sjezdu

tradeunionů. Polemika mezi těmito dvěma teoreticky ostatně stejně bezmocnými protivníky je však ostře zajímavá jako symptom.

Bramley se odvolává na to, že politické hnutí jako „vděčnější“, to je otvírající širší možnosti kariéry, odvádí trade-unionům nejcennější pracovníky. Na druhé straně, ptá se Bramley, čím by byla strana bez politických příspěvků trade-unionů? Koncem konců Bramly nepopírá úpadek hospodářské moci trade-unionů, vykládaje jej poukazem na hospodářské postavení Anglie. Ale marně bychom hledali u generálního sekretáře sjezdu trade-unionů, že ukáže východiště ze slepé uličky. Jeho rozum nepřesahuje rámec skrytého soupeření mezi aparátem trade-unionů a aparátem strany.

Ale tu vůbec není otázka. V základu radikalisace dělnické třídy a tudíž i vzrůstu dělnické strany jsou tytéž příčiny, jež daly prudké rány hospodářské moci trade-unionů. Jedno se nepochybně dnes vyvíjí na úkor druhého. Ale bylo by největší lehkomyšlností vyvozovat z toho, že úloha trade-unionů je dohrána. Naopak výrobní družstva anglické dělnické třídy čeká ještě velká budoucnost. Zvláště, protože v rámci kapitalistické společnosti trade-unionsy při nynějším postavení Anglie nemají žádných velkých perspektiv, jsou výrobní družstva dělnická nucena dát se cestou socialistické reorganizace hospodářství. Přebudovavše se pak příslušně, stanou se trade-unionsy samy hlavní pákou hospodářské přestavby země. Ale nezbytným předpokladem k tomu je dobytí moci proletariátem — ne ve smyslu ubohého a hanebného Macdonaldova ministerstva, ale v reálném, materiálním, revolučním, třídním smyslu.

Je třeba, aby celý státní aparát se stal aparátem sloužícím proletariátu. Je třeba, aby dělnická třída, jako třída jediná zainteresovaná na socialistickém převratu, dostala možnost diktovat svou vůli celé společnosti. Je třeba, aby celá administrace, všechny soudy a úředníci byli tak hluboko proniknuti socialistickým duchem proletariátu, jako nynější úředníci, a soudcové jsou proniknuti duchem buržoasie. Jenom trade-unionsy dají k tomu nezbytný lidský personál. Konečně pak vydělí tradeunionsy ze sebe orgány k vedení nacionalisace průmyslu. V dalším průběhu se trade-unionsy stanou školami výchovy proletariátu v duchu socialistické výroby. Budoucí úloha jejich je tedy nedozírná. Ale nyní jsou v nepochybné slepé uličce. Z ní není východiska cestou polovičních přechodných opatření. Hnutí anglického kapitalismu rodí nutně slabost trade-unionů. Jenom revoluce může spasit anglickou dělnickou třídu a spolu s ní její organizace. Aby si dobyl moci, musí mít proletariát ve svém čele revoluční stranu.

Aby byly trade - unionsy přizpůsobeny k své další úloze, nutno je osvobodit od konservativních úředníků, od pověřivých hlupáků, kteří neznámo odkud čekají „mírné“ zázraky, konečně prostě od agentů velkého kapitálu, od renegátů druhu Thomasova. Reformistická, oportunistická, liberálně - dělnická strana může jenom oslabovat tradeunionsy, ochromujíc aktivnost mas. Revoluční dělnická strana stane se spolu s tím mohutnou zbraní k jejich ozdravení a rozmachu.

V nuceném, antiliberálním, „despotickém“ vybírání politických příspěvků jsou, jako budoucí stéblo a klas v zrně, všechny ty metody bolševictví, proti kterým Macdonald nepřestane kropit svěcenou vodou své rozhořčené omezenosti. Dělnická třída má právo a je povinna postavit svou promyšlenou revoluční vůli výše než všechny fikce a sofismata buržoasní demokracie. Musí jednat v duchu té revoluční sebevíry, jakou vnukal Cromwell mladé anglické buržoasii. Svým puritánům-novobrancům, jak už jsme slyšeli, Cromwell připomínal: „Nechci vás klamat, nezačnu vás přesvědčovat, jak mně to přikázáno v instrukci, že půjdete se bít za krále a parlament. Ať by byl přede mnou jakýkoli nepřítel, ať by byl kýmkoli, vystřelím na něho z pistole jako na každého jiného nepřítel; zakazuje-li vám

svědomí dělat totéž, jděte sloužit jinému.“ V těch slovech nezní krvelačnost, ani despotismus, ale poznání velkého historického poslání, opravňujícího zničit všechny překážky na cestě. Mladá pokroková třída, pocitivši poprvé své volání, mluví ústy Cromwellovými. Je-li nutno hledat tradice, je anglickému proletariátu vypůjčit si tohoto ducha revoluční sebedůvěry a útočné statečnosti u starých independentů. Macdonaldové, Webbové, Snowdenové a ostatní přejímají od Cromwellových spolubojovníků jenom jejich náboženské předsudky a spojují je s pravou fabiánskou zbabělostí. Proletářské avantgardě je třeba spojovat revoluční statečnost independentů s materialistickou jasností světového názoru.

*

Anglická buržoasie si dává neomylný počet o tom, že hlavní nebezpečí jí hrozí od trade-unionů, a že jenom pod tlakem těchto masových organizací se může dělnická strana, po důkladné obnově svého vedení, převrátit v sílu revoluční. Jednou z nových metod boje proti trade-unionům je samostatné sloučení administrativně-technického personálu (inženýrů, ředitelů, mistrů a pod.) v podobě „třetí strany v průmyslu“. „Times“ vede velmi dovedný a obratný boj proti teorii o „jednotnosti zájmů pracovníků fyzické a rozumové práce“. V tom, jako i v jiných případech, buržoasní politici používají s velkým uměním vnuknuté jim idey fabiánství.

Stavět práci proti kapitálu je záhubné pro národní rozvoj, praví „Times“ spolu se všemi vůdci dělnické strany a odtud vyvozuje: inženýři, ředitelé, administrátoři, technické, stojící mezi kapitálem a prací, jsou lépe než všichni ostatní schopni oceňovat zájmy průmyslu „v celku“ a přinést mír do poměru mezi podnikatelem a námezdníkem. Právě proto se má administrativně-technický personál vydělit v třetí stranu průmyslu. Ve skutečnosti vychází tu „Times“ docela vstříc fabiáncům.

Zásadová pozice jejich, namířená reakčně-utopicky proti třídnímu boji, nade vše přesně souhlasí se společenským postavením maloburžoasního a středoburžoasního inteligenta, inženýra, administrátora, který stojí mezi kapitálem a prací, je ve skutečnosti zbraní v rukou kapitálu, ale chce se osamostatnit, představovat si, že je nezávislým, a čím více poškrťává svou nezávislost na proletářských organizacích, tím více se upisuje organizacím kapitalistickým.

Možno bez obtíží předem předpovědět, že do té míry, jak bude fabiánství nevyhnutelně vytlačováno z trade-unionů a z dělnické strany, bude tím více slévat svůj osud s osudem těch prvků průmyslového, obchodního a státně byrokratického aparátu, které jsou mezi kapitálem a prací. Nezávislá dělnická strana po nynějším svém dočasném vzepětí bude nevyhnutelně sražena a stanouc se „třetí stranou průmyslu“, bude se plést pod nohama kapitálu a práce.

VIII. Perspektivy

Při té příležitosti, kdy ztratila mistress Lloyd Georgeová, žena bývalého ministerského předsedy, drahý náhrdelník, „Daily Herald“, deník dělnické strany, se zadumal nad liberálními vůdci, již přecházejí na stranu nepřítelovu a ověšují své ženy drahými náhrdelníky, úvodník listu přichází z toho podnětu k tomuto poučnému závěru: „Existence dělnické strany závisí na tom, s jakým úspěchem se jí podaří zadržet dělnické vůdce od téže záhubné cesty.“ Arthur Ponsonby⁴⁶⁾, zoufavší si liberál, jenž nepřestal být liberálem ani jako člen dělnické strany, oddává se v témž čísle listu úvahám o tom, jak liberální vůdcové, Asquith a Lloyd George, zničili velkou liberální stranu. „Ano, — přizvukuje mu

úvodníkář — liberální vůdcové zaměnili prosté návyky a způsoby za způsob života boháčů, s nimiž se neustále stýkají; osvojili si domýšlivost v poměru k dolním vrstvám..." atd., atd.

Zdálo by se, že v tom není nic podivuhodného, že vůdcové liberální strany, to je jedné z obou buržoasních stran, mají buržoasní způsob života. Ale pro liberály z dělnické strany je liberalismus abstraktním systémem vysokých idejí a liberální ministři, kteří koupili ženám náhrdelníky, jsou zrádci liberálních idejí. Ale poučitelnější jsou úvahy o tom, jak uchovat dělnické vůdce od sledování záhubné cesty. Je zcela jasno, že tyto rozvahy jsou zbabělá a koktavá varování pololiberálních dělnických vůdců pololiberálními dělnickými žurnalisty, kteří musí brát v počet nálady dělnických čtenářů.

Možno si bez obtíží představit ten karieristický rozbroj, jaký vládne mezi ministerskými vršky dělnické strany! Stačí říci, že sama mistress Lloyd Georgeová v protestním dopisu redakci „Daily Herald“ naznačila některá fakta, jako „královský“ dar, jež dostal Macdonald od svého druha, kapitalisty. Po těchto zmínkách redakce hned zarazila. Je politováníhodným dětinstvím myslet si, že by chování vůdců dělnické strany mohlo být regulováno mravoučnými úvahami o náhrdelníku manželky Lloyd Georgeovy, že by politiku vůbec bylo možno napravovat abstraktními morálními předpisy.

Naopak morálka třídy, její strany, jejich vůdců vyplývá z politiky požímané v širokém historickém smyslu slova. To je co nejlépe vidno na organisacích anglické dělnické třídy. „Daily Herald“ se dopřemýšlel až do zkázonosného seznámení s buržoasií pro životní morálku „vůdců“. Ale vždyť to zcela závisí na politickém poměru k buržoasii. Stojí-li se na stanovisku nesmiřitelného třídního boje, tu nebude místa na žádné přítelíčkování: ani dělnického vůdce to nepotáhne do buržoasního středu, ani buržoasie ho tam nepustí. Ale vždyť vůdcové dělnické strany hájí ideu spolupráce tříd a sblížení jejich vůdců. „Spolupráce a vzájemná důvěra mezi zaměstnavateli a dělníky — poučoval na příklad mister Snowden na jednom parlamentním zasedání letošního (1925) roku — je podstatnou podmínkou blahobytu země.“ Podobné řeči slyšíme od Clynesa, Webbových a všech ostatních světů. Na témže hledisku stojí i vůdcové trade-unionů: slyšíme od nich jen a jen o nezbytnosti častého setkávání zaměstnavatelů a dělnických zástupců za společným stolem. Zatím však politika stálého „přátelského“ stýkání dělnických vůdců s buržoasními činiteli při hledání společné půdy, to je odstranění toho, co jednoho od druhého liší, je, jak jsme slyšeli od „Daily Herald“ nebezpečna nejenom pro morálku vůdců, ale i pro vývoj strany. Jak pak? Když John Burns⁴⁷⁾ zradil proletariát, začal říkat: „Nechci zvláštní dělnické hledisko, jako nechci dělnické boty a dělnický margarín.“ Že touto cestou John Burns, jenž se stal buržoasním ministrem, značně zlepšil své máslo a své boty, je nesporné. Ale sotva zlepšil Burnsův vývoj boty přístavních dělníků, již Burnse na svých zádech vynesli. Morálka plyne z politiky. Aby se Snowdenův budget (rozpočet) líbil City, je třeba, aby sám Snowden stál životně a mravně blíže k bankovním machrům než k waleským horníkům. A jak je to s Thomasem? Mluvili jsme výše o banketu železničních podnikatelů, na němž Thomas, sekretář železničářů, se zaklínal, že jeho duše náleží ne dělnické třídě, ale „pravdě“, a že hledaje tu pravdu, přišel on, Thomas, na banket. Ale je podivuhodné, že o všech těchto odpornostech se podrobně vykládá v „Times“, není však ani slova v „Daily Herald“. Nešťastný žurnálek se zabývá moralisováním do prázdna. Zkuste to zkrotit Thomasy podobenstvím o náhrdelníku mistress Lloyd Georgeové. Nic z toho nevyjde. Thomasy třeba vyhnat. Ale k tomu nutno nezamlčovat banketová a jiná objetí Thomasova s nepřáteli, ale křičet o nich, obnažovat je, a vyzývat dělníky k nemilosrdnému čistění jejich řad. Abychom změnili morálku, třeba změnit politiku.

Dnes, kdy jsou psány tyto řádky (duben 1925), je oficiální politika Anglie, bez ohledu na konservativní vládu, ve znamení kompromisu: je nutná „spolupráce“ obou průmyslových stran, nezbytné vzájemné ústupky, nutno udělat dělníky tím či oním způsobem „účastníky“ průmyslových důchodů apod. V této mentalitě konservativců je vyjádřena i síla i slabost anglického proletariátu. Donutil konservativce orientovat se směrem k „smíření“ tím, že zbudoval vlastní stranu. Ale dovoluje ještě konservativcům doufat ve „smíření“, protože nechává v čele dělnické strany Macdonaldy, Thomasy a spol.

Baldwin pronáší řeč za řečí o nutnosti vzájemné snášenlivosti, aby země mohla bez katastrofy vyjít z obtíží své situace. Nad těmito řečmi vyjadřuje dělnický „vůdce“ Robert Smillie své plné uspokojení: „Jaká podivuhodná výzva k snášenlivosti s obou stran!“ Smillie slibuje zcela vyhovět tomuto vyzvání. Doufá, že i průmysloví kapitáni půjdou humánnější cestou vzhledem k požadavkům dělníků. „To je zcela zákonné a rozumné přání“ — ujišťuje s vážnou tváří vedoucí list „Times“. A všechny tyto odporné řeči se vedou za podmínek obchodně průmyslových obtíží, chronické nezaměstnanosti, přikázání britských zakázek na stavbu lodí německému průmyslu a hrozících konfliktů v celé řadě průmyslových odborů, — a kde? — v Anglii s její zkušeností třídních bitev. Jistě krátká paměť pracujících mas a bezpříkladná licoměrnost vládnoucích! Historická paměť buržoasie je v jejich tradicích vlády, v jejich zřízeních, v zákonech země, v nakupeném umění vládnout. Paměť dělnické třídy je v její straně.

Je - li dohodářský směr konzervativců licoměrností, je vynucen vážnými příčinami. Středem úsilí vládnoucích stran Evropy je dnes starost o zachování vnějšího a vnitřního míru. Tak zvaná „reakce“ proti válce a metodám první poválečné periody nevysvětluje se nijak toliko psychologickými příčinami. Kapitalistický režim ukázal se za války tak mohutným a pružným, že vyvolal v život zvláštní iluze o vojenském kapitalismu. Smělé, centralisované vedení hospodářského života, vojenské zabránění nedostačujících hospodářských statků, život na dluh, neomezené vydávání papírových peněz, odstranění sociálních nebezpečí cestou násilí s jedné, všemožných almužen s druhé strany, zdálo by se málem, že tyto metody rozřeší všechny otázky a zvítězí nad všemi obtížemi. Ale hospodářská skutečnost brzy podřezala křídla ilusím vojenského kapitalismu. Německo se dostalo na samotný kraj propasti. Bohatý francouzský stát nevychází ze zamaskovaného bankrotu. Anglický stát nuceně vydržuje armádu nezaměstnaných, převyšující dvakrát armádu francouzského militarismu. Bohatství Evropy se nijak neukázalo neomezeným. Prodloužení válek a otřesů by znamenalo nezbytný zánik evropského kapitalismu. Na strachu před otřesy dovedně zahráli v době před posledními volbami angličtí konservativci. Dostavše se k moci, vystupují jako strana smíření, dohody, sociální blahovůle. „Bezpečnost — hle klíč k posici,“ tato slova liberálního lorda Greye⁴⁸⁾ opakuje konservativní Austen Chamberlain. Jejich přezpíváním žije anglický tisk obou táborů. Snaha po usmíření, vytvoření „normálních“ podmínek, zabezpečení pevné valuty, novém sjednání obchodních smluv neřeší sama osobě ani jeden z protikladů přivedších k imperialistické válce a touto ještě víc zostřených. Ale jenom když vycházíme z této snahy a z politických skupin jí vytvořených, je možno pochopit usměrnění vnitřní i vnější politiky vládnoucích stran Evropy.

Není třeba vykládat, že mírumilovné tendence na každém kroku narážejí na odpor poválečné ekonomiky. Angličtí konservativci už načali podkop proti zákonu o pojištění nezaměstnaných. Udělat anglický průmysl, jak je, konkurenceschopnějším, nelze jinak, než snížením mzdy. Ale to není možno, při zachování nynějšího pojištění nezaměstnaných, zvyšujícího sílu odporu dělnické třídy. Na této půdě se už začaly šarvátky předních strážů. Mohou vést k vážným bojům. Za všech

okolností budou konservativci přinuceni, v této oblasti i v jiných, hovořit svým přirozeným hlasem, špičky dělnické strany budou při tom padat do situace stále obtížnější.

Tu bude zcela na místě, připomenout ty poměry, které nastaly v dolní sněmovně po volbách roku 1906, kdy na parlamentní aréně se poprvé objevila silná dělnická frakce. První dva roky byli dělničtí poslanci obklopani zvláštní pozorností. Třetím rokem se poměry značně zhoršily. V roce 1910 parlament už „ignoroval“ dělnickou stranu. To nebylo vyvoláno žádnou nesmiřitelností této strany, ale tím, že mimo parlament se dělnické masy stávaly stále náročnějšími. Zvolivše velký počet poslanců, žádali vážných změn svého osudu. Toto očekávání bylo jedním z činitelů připravivších mohutné stávkové hnutí v letech 1911 až 1913. Z této informace vyplývají jakési vývody pro dnešní chvíli. Zahrávání Baldwinovy většiny s dělnickou frakcí se bude musit tím nevyhnutelněji obrátit v pravý opak, čím důraznější bude nápor dělníků na jejich stranu, na kapitál a na parlament. O tom jsme už mluvili u příležitosti otázky o úloze demokracie a revolučního násilí ve vzájemných vztazích mezi třídami. Teď přistoupíme k téže otázce s hlediska vnitřního rozvoje dělnické strany.

*

Vedoucí úlohu v britské dělnické straně hrají jak známo, vůdcové nezávislé dělnické strany s Macdonaldem v čele. Nezávislá dělnická strana nejenom do války, ale i v době války zaujímala pacifistickou posici, „odsuzovala“ sociálimperialismus a vůbec patřila k centristickému směru. Program nezávislé strany byl namířen „proti militarismu v jakékoli formě“. Po ukončení války nezávislá strana vystoupila z II. Internacionály, podle usnesení konference roku 1920 vstoupili nezávislí dokonce ve styk s III. Internacionálou a dali jí dvanáct otázek, jednu bystřejší než druhou.

Sedmá otázka zněla: „Může být komunismus a diktatura proletariátu zařízen toliko ozbrojenou silou, nebo připouštějí se k účasti na III. Internacionále také strany, jež tuto otázku nechávají nerozřešenu. Obraz velmi poučný: řezník je ozbrojen nožem a telátko nechává otázku nerozřešenu. Přece však v této kritické době nezávislá strana dala otázku o vstoupení do Komunistické Internacionály, zatím co dnes vylučuje komunisty z dělnické strany. Protiklad mezi včerejškem nezávislé strany a dnešní politikou dělnické strany, zvláště v těch měsících, kdy byla ve vládě, bije do očí. I dnes ještě politika fabiánců v nezávislé dělnické straně se liší od politiky týchž fabiánců v dělnické straně. V těchto protikladech je vzdálený ohlas boje tendencí centrismu a sociál-imperialismu. V samotném Macdonaldovi jsou tyto tendence překřtěny a spojeny — následkem čehož křesťanský pacifista staví lehké křížníky, očekáváje dobu, až bude muset stavět těžké.

Hlavní rys socialistického centrismu je nedomyšlenost, nedořeknutí, polovičitá povaha. Drží se do těch dob, pokud nevyvodí poslední důsledky, pokud není přinucen odpovídat na základní, ostře položené otázky. V mírných, „organických“ dobách se centrismus může držet jako oficiální nauka dokonce i silné a aktivní dělnické strany, jako tomu bylo v německé sociální demokracii do války, neboť v té době nezáviselo na straně proletariátu řešení základních otázek státního života. Vůbec pak je centrismus nade vše jiné vrozen nevelkým organisacím, jež právě pro nedostatek vlivu jsou osvobozeny od nutnosti dávat jasné odpovědi na všechny otázky politiky a nést za tyto odpovědi praktickou zodpovědnost. Takový byl právě centrismus nezávislé dělnické strany.

Imperialistická válka velmi jasně ukázala, že dělnická byrokracie a dělnická aristokracie měla kdy v předcházející době kapitalistického rozkvětu projít hlubokým maloměšťáckým přerodem — ve smyslu způsobu života a celého duševního založení. Ale maloměšťák chrání viditelnost samostatnosti do prvního nárazu. Válka jedním rázem odhalila a zesílila politickou závislost malého měšťáka na velkém a větším. Sociál-imperialismus byl formou takové závislosti uvnitř dělnického hnutí. Centrismus však, pokud se zachoval a znovu narodil v době války a po ní, byl výrazem poděšení maloměšťáka z dělnických byrokratů před plným a hlavně odkrytým imperialistickým zajetím. Německá sociální demokracie, která po mnoho let a ještě za Bebela vedla v podstatě centristickou politiku, už jen následkem své mohutnosti se nemohla udržet na této linii v době války: tu bylo třeba být buď proti válce, to je postavit se ve skutečnosti na revoluční cestu, nebo pro válku, to je přejít otevřeně do tábora buržoasie.

Nezávislá dělnická strana v Anglii jako propagandistická organizace uvnitř dělnické třídy, mohla nejenom zachovat, ale dokonce v době války i dočasně zesílit své centrické rysy, „odmítajíc od sebe zodpovědnost“, zabývajíc se platonickými protesty, pacifistickým kázáním, nesledujíc žádnou svou myšlenku do konce a nezpůsobujíc bojujícímu státu žádných vážných obtíží. Centristický charakter měla oposice nezávislých v Německu, již také „odmítali od sebe zodpovědnost“, nepřekážejíce však Scheidemannům a Ebertům stavět celou moc dělnické organizace do služeb bojujícího kapitálu.

V Anglii po válce jsme dostali zcela výjimečné „prostoupení“ sociálně-imperialistické a centristické tendence v dělnickém hnutí. Nezávislá dělnická strana byla, jak bylo už řečeno, co nejlépe přizpůsobena k roli nezodpovědné centristické oposice, jež kritizuje, ale nezpůsobuje vládnoucím větší škody. Avšak nezávislým bylo v krátké lhůtě stát se politickou silou a to spolu změnilo jejich úlohu a fyziognomii.

Silou se stali nezávislí zkřížením dvou příčin: za první, protože historie postavila dělnickou třídu před nezbytnost vytvořit vlastní stranu; za druhé, protože válka a poválečná doba probudivše mnohomilionové masy, vytvořily v prvních dobách příznivou odezvu pro ideje dělnického pacifismu a reformismu. Ovšem demokraticko-pacifistických ilusí bylo v hlavách anglických dělníků nemálo i do války. Nicméně rozdíl byl ohromný: v minulosti anglický proletariát, pokud se účastnil politického života, spojoval své demokraticko-pacifistické iluse — zvláště v druhé polovině XIX. století — s činnostmi liberální strany. Ta tyto naděje „neospravedlnila“ a zbavila se důvěry dělníků. Vyrostla osobitá dělnická strana jako neocenitelné historické vydobytí, jež už nic nezvrátí.

Nutno však si dát jasný počet z toho, že dělnické masy byly rozčarovány více v dobré vůli liberalismu než v demokraticko-pacifistických způsobech řešení sociální otázky, tím spíše, že nová pokolení, nové miliony byly k politice přivedeny poprvé. Přenesly své naděje a iluse na dělnickou stranu. Právě proto a jenom proto dostalo se nezávislým možnosti postavit se jí v čelo.

Za demokraticko-pacifistickými ilusemi dělnických mas stojí jejich probuzená třídní vůle, hluboká nespokojenost s jejich postavením, pohotovost podchytávat, své požadavky všemi prostředky, jakých situace vyžaduje. Ale třída může budovat stranu z těch ideologických a osobních vůdčích prvků, které jsou připraveny celým předchozím rozvojem strany, celou její teoretickou a politickou kulturou. Zde je, všeobecně mluveno, východiště velkého vlivu maloměšťácké inteligence, počítajíc v to i dělnické aristokraty a byrokraty.

Zbudování dělnické strany se stalo nezbytností právě proto, že v masách proletariátu byl proveden hluboký pohyb nalevo. Politické zformování tohoto pohybu stalo se podílem těch představitelů nenásilného konservativně-protestantského pacifismu, kteří byli po ruce. Ale přenášejíce svůj štáb na základnu několika milionů organisovaných dělníků, nemohli nezávislí zůstat samými sebou, to je přiložit prostě svou centrstickou pečeť na stranu proletariátu. Stavše se vůdci strany milionů dělníků, nemohli se už omezovat na centrstická nedopovídání a pacifistickou pasivitu. Bylo jim, zprvu jako odpovědné opozici — potom jako vládě, odpovídat buď „ano“ či „ne“ na nejostřejší otázky státního života.

Od toho okamžiku, kdy se centrismus stal politickou silou, musel překročit hranice centrismu, to je buď udělat revoluční vývody ze své opozice k imperialistickému státu, nebo se postavit otevřeně do jeho služeb. Stalo se přirozeně toto. Pacifista Macdonald počal budovat křižníky, zavírat do vězení Indy a Egyptány, operovat v diplomacii padělanými dokumenty. Přešed v politickou sílu, centrismus jako centrismus stal se nulou. Hluboký pohyb anglické dělnické třídy nalevo, jenž přivedl neočekávaně brzy Macdonaldovu stranu k vládě, podmínil její zjevný pohyb vpravo. Taková je souvislost mezi včerejškem a dneškem a taková je příčina, proč malá nezávislá dělnická strana s kyselými pochybami se dívá na své úspěchy a pokouší se tvářit centrsticky.

Praktický program britské dělnické strany vedené nezávislími má ve skutečnosti liberální charakter a je zvláště v zahraniční politice opožděným přezpíváním gladstonovské slabosti. Gladston byl „přinucen“ zabrat Egypt, právě tak jako Macdonald byl přinucen budovat křižníky. Beaconsfield⁴⁹⁾ lépe než Gladston vyjadřoval imperialistické potřeby kapitálu. Svoboda obchodu už neřeší ani jedné otázky. Odmítnout opevnit Singapur jest nesmysl s hlediska celé soustavy velkobritského imperialismu. Singapur je klíč k dvěma oceánům. Kdo chce uchovat kolonie, to je pokračovat v politice imperialistické loupeže, má mít tento klíč ve svých rukou. Macdonald zůstává na půdě kapitalismu, ale vnáší do něho zbabělé opravy, jež nic neřeší, před ničím nezachraňují, ale zvětšují všechny obtíže a nebezpečí.

V otázce o osudu anglického průmyslu není vážného rozdílu v politice tří stran. Základním rysem této politiky jsou rozpaky, vzbuzené strachem před otřesy. Všechny tři strany jsou konservativní a víc než čeho jiného se bojí průmyslových konfliktů. Konservativní parlament odmítá horníkům stanovit mzdové minimum. Poslanci, zvolení horníky, praví, že chování parlamentu je „přímou výzvou k revolučním činům“, ač ani jeden z nich vážně o revolučních činech nepřemýšlí.

Kapitalisté navrhují dělníkům, aby spolusledovali stav uhelného průmyslu, doufajíce, že dokáží to, co nepotřebuje důkazů, že totiž při nynější soustavě uhelného průmyslu, desorganisovaného soukromým majetkem, je uhlí drahé i při nízkém platu za práci. Konservativní a liberální tisk vidí v tomto sledování spásu. Dělničtí vůdcové jdou touže cestou. Vše se bojí stávek, jež mohou zesílit převahu cizích konkurentů. Zatím však, je-li za kapitalistických podmínek vůbec uskutečnitelná ještě nějaká racionalisace průmyslu, nemůže jí být dosaženo bez stávkového nátlaku se strany dělníků. Vůdcové, ochromující cestou trade-unionů dělnickou masu, podporují proces hospodářské nehybnosti a hniloby.

Jeden z dost hlasitých reakcionářů v britské dělnické straně, dr. Chodden, šovinista, militarista, ochranář, nemilosrdně se vysmíval v anglickém parlamentě linii vlastní strany v otázce svobody obchodu a ochranářství: posice Macdonaldova podle Guestových slov je ryze negativního charakteru

a neukazuje žádného východiště ze slepé uličky. Skutečně, neživotností freetraderstva⁵⁰⁾ je svrchovaně zřejmá: zlomením freetraderstva přece je podmíněno zlomení liberalismu.

Ale právě tak málo může Anglie hledat východiště v ochranářství. Pro mladou ještě se rozvíjející kapitalistickou zemi, může být ochranářství nevyhnutelným a pokrokovým stadiem vývoje. Ale pro nejstarší průmyslovou zemi, jejíž průmysl je rozpočten na světový trh a byl útočného a dobovačného charakteru, jest přechod k ochranářství historickým svědectvím, počavšího se procesu odumírání a znamená prakticky podporu jedné odvětví průmyslových, jež jsou v dané světové situaci méně schopny života na účet jiných odvětví téhož anglického průmyslu, jež jsou podmínkám světového nebo vnitřního trhu lépe přizpůsobena. Proti programu stařeckého ochranářství strany Baldwinovy možno postavit nikoli právě tak stařecky neživotné freetraderstvo, ale jenom praktický program socialistického převratu. Aby však bylo možno přistoupit k tomuto programu, je třeba předem očistit stranu i od reakčních ochranářů, jako je Guest, i od reakčních freetraderů jako je Macdonald.

*

S kterého konce a jakou cestou může projít změna politiky dělnické strany, nemyslitelná bez radikální změny vedení?

Ježto ve výkonném výboru i v ostatních nejdůležitějších institucích britské dělnické strany je většina v rukou nezávislé dělnické strany, je tato vedoucí frakcí v dělnické straně. Tento systém vzájemných vztahů uvnitř anglického dělnického hnutí dává, mimochodem, velmi cenný materiál k otázce o „diktatuře menšiny“: neboť právě tak, to je jako diktaturu menšiny, definují vůdcové britské strany úlohu komunistické strany v Sovětské Republice. Vidíme přece, jak nezávislá dělnická strana, čítající tři desítky tisíc členů, dostává vedoucí postavení uvnitř organizace, opírající se cestou trade-unionů na miliony členů.

A tato organizace, to je dělnická strana, pro početnost a úlohu anglického proletariátu přichází k vládě. Tak zcela nepatrná menšina kolem 30.000 lidí dostává do rukou moc v zemi, čítající čtyřicet milionů obyvatel a rozkazující stům milionům. Nejoprávněnější „demokracie“ přivádí tedy k stranické diktatuře menšiny.

Ovšem „diktatura“ nezávislé strany dělnické v třídním smyslu nestojí ani za fajfku tabáku — ale to už je otázka docela jiného druhu. Jestli tedy strana o 30 000 členech — bez revolučního programu, bez bojového kalení, bez vážných tradic — prostřednictvím bezforemné dělnické strany, opírající se o trade-unions, může přijít k vládě metodami buržoasní demokracie, proč se tito pánové tak čertí nebo diví, když komunistická strana, teoreticky i prakticky zakalená, s desetiletými hrdinskými boji v čele lidových mas v minulosti, strana, čítající statisíce členů, přichází k moci, opírajíc se o masové organizace dělníků i sedláků? Tak či onak, příchod nezávislé dělnické strany k vládě je neporovnatelně méně zemitým a kořeněným než příchod k vládě komunistické strany v Rusku.

Ale závažná kariéra nezávislé dělnické strany je zajímavá nejenom s hlediska polemiky proti posudku o diktatuře komunistické menšiny. Neporovnatelně důležitější je ohodnotit rychlý vzrůst nezávislých s hlediska budoucího osudu anglické komunistické strany. Některé vývody se tu nabízejí samy.

Nezávislá dělnická strana, zrozená v maloměstském prostředí a city i náladami svými blízká prostředí odborové byrokracie, přirozeně se postavila společně s ní v čelo dělnické strany, když masy svým

tlakem přinutily své sekretáře tuto vybudovat. Ale nezávislá dělnická strana svým pohádkovým vyšínutím, svými politickými metodami, celou svou úlohou připravuje a očišťuje cestu — komunistické straně.

Za desetiletí nezávislá dělnická strana sebrala celkem kolem 30 tisíc členů. Ale když hluboké proměny v mezinárodním postavení a ve vnitřní struktuře anglické společnosti porodily dělnickou stranu, postavila se před vedení nezávislých pojednou neočekávaná otázka. Týž pochod politického vývoje připravuje v následující etapě ještě mohutnější „otázku“ ke komunismu.

Dnes je komunistická strana hodně malá. V posledních volbách sebrala všeho všudy 53 tisíc hlasů — počet, jenž by při srovnání s 5,5 miliony hlasů dělnické strany mohl působit skličujícím dojmem, kdybychom si neujasnili logiku politického vývoje Anglie. Myslet, že komunisté budou po desetiletí růst krok za krokem, nalézajíce v každých nových volbách parlamentních několik nových desítek nebo set tisíc, by znamenalo, představovat si budoucnost ze základu falešně. Ovšem, po určitou poměrně ještě dlouhou periodu bude se komunismus rozvíjet pomalu, ale pak přijde nevyhnutelný přelom: komunistická strana zaujme v dělnické straně to místo, které nyní zaujímají nezávislí.

Co je k tomu potřeba? Všeobecná odpověď je svrchovaně jasná. Nezávislá dělnická strana děkuje za svůj nebývalý rozmach tomu, že pomohla dělnické třídě vybudovat třetí, to je její vlastní stranu. Poslední volby ukazují, s jakým nadšením se angličtí dělníci mají ke zbrani, již stvořili. Ale strana není cílem sama o sobě. Dělníci čekají od ní činy a výsledky. Anglická dělnická strana vyrostla skoro naráz jako strana, ucházející se o vládu a dosáhla už toho, že se jí účastnila. Bez ohledu na hluboce kompromitující ráz první „dělnické“ vlády, získala strana v nových volbách víc než milion nových hlasů. Uvnitř strany se utvořilo však tak zvané levé křídlo, beztvárné, bez páteře, bez samostatné budoucnosti. Ale sám fakt vzniku opozice svědčí o vzrůstu náročnosti mas a o souběžném vzrůstu neklidu mezi špičkami strany. Stačí nevelká představa o povaze Macdonaldů, Thomasů, Clynesů, Snowdenů a všech ostatních, abychom si představili, jak katastrofálně bude vzrůstat protiklad mezi náročností mas a tupým konservatismem vůdčí špičky dělnické strany, zvláště v případě jejího nového příchodu k moci.

Rýsující tuto perspektivu, vycházíme z předpokladu, že nynější mezinárodní a vnitřní situace anglického kapitalismu nejenom se nezlepší, ale bude se dále zhoršovat. Kdyby tato hypotéza se ukázala nepravdivou, kdyby anglické buržoazii se podařilo zesílit říši, vrátit si bývalé postavení na světovém trhu, zdvihnout průmysl, dát práci nezaměstnaným, zvýšit mzdy, tu by politický vývoj přijal zpětný charakter: znovu by se zpevnil aristokratický konservatismus trade-unionů, dělnická strana by upadala, v jejím středu by zesílilo pravé křídlo, jež by se sblížilo s liberalismem, jenž opět se své strany by posílil značný příliv životních sil.

Ale pro takovou prognózu není ani nejmenšího důvodu. Naopak, ať jsou jakákoliv částečné kolébání hospodářské a politické konjunktury, vše svědčí pro další zostření a prohloubení těch obtíží, jimiž dnes Anglie prochází, a právě tím pro další uspíšení tempa jejího revolučního vývoje. Ale za těch podmínek je příchod dělnické strany k vládě v jedné z nejbližších etap docela pravděpodobný, a docela už nezbytný se jeví konflikt mezi dělnickou třídou a fabiánskou špičkou, jež je nyní v jejím čele.

Nynější úloha nezávislých byla vyvolána tím, že jejich cesta se zkřížila s cestou proletariátu. To však vůbec neznamená, že tyto cesty se slily provždy. Rychlý vzrůst vlivu nezávislých je jenom odrazem

výjimečné síly náporu dělnické třídy: ale právě tento nápor, podmíněný celou situací, přivede anglické dělníky ke srážce s nezávislými vůdci. Tou měrou, jakou se to bude dít, budou přecházet revoluční vlastnosti britské komunistické strany – přirozeně při správné politice – v mnoha milionové množství.

Rýsuje se téměř přesná obdoba v osudech komunistické a nezávislé strany. Ta i ona dlouho existovaly spíše jako propagační společnosti, než jako strana dělnické třídy. Avšak při hlubokém přelomu v historickém vývoji Anglie nezávislá strana se postavila v čelo proletariátu. Za nějaký čas prodělá týž rozmach podle našeho předpokladu komunistická strana.⁵⁵

Cesta jejího vývoje slije se na určitém místě s velkou historickou cestou anglického proletariátu. Ale toto slítí projde zcela jinak než u nezávislé strany. U této svazujícího článkem byla byrokracie trade-unions. Nezávislý mohou být potud v čele dělnické strany, pokud odborářská byrokracie oslabuje, neutralizuje, kazí samostatný třídní nápor proletariátu. Komunistická strana naopak jen tou měrou bude se moci postavit v čelo dělnické třídy, jakou tato přejde v nesmiřitelnou protivu s konzervativní byrokracií v trade-unionech a v dělnické straně. Komunistická strana se může připravit k vedoucí roli jenom nemilosrdnou kritikou veškerého vedoucího personálu anglického dělnického hnutí, jenom každodenním dokazováním jeho konzervativní, protiproletářské, imperialistické, monarchistické, lokajské úlohy ve všech oblastech společenského života a třídního hnutí.

Levé křídlo dělnické strany je pokus o znovuzrození centrismu v sociálně-imperialistické straně MacDonaldu. Znamená právě tím neklid dělnické byrokracie o spojení s masami, jež jdou nalevo. Bylo by nestvůrnou iluzí si myslet, že tyto levé elementy staré školy jsou schopny postavit se v čelo revolučního hnutí anglického proletariátu a jeho boje o moc. Jsou uzavřenou formací. Jejich pružnost je omezená, jejich levost naskrz oportunistická. Nevedou a nejsou schopni vést masy v boj. V mezích své oportunistické ohraničenosti vyjadřují starý nezodpovědný centrismus, nepřekážejíce, spíše pomáhající MacDonaldu nést zodpovědnost za vedení strany a v určitých případech i osudy anglického impéria.

Tento obraz ukázal se co nejjasněji na glocesterském sjezdu nezávislé dělnické strany (Velikonoce 1925). Vrčíce proti Macdonaldu schválili nezávislí tak zvanou „činnost“ dělnické vlády 398 hlasy proti 139. Ale i oposice si mohla dovolit rozkoš neschválení jen proto, že většina pro Macdonalda byla zabezpečena. Nespokojenost levých s Macdonaldem je nespokojenost centrismu se sebou samým. Politiku Macdonaldovu nelze zlepšit mosaikovými opravami.

Centrismus, jsa u vlády, povede nezbytně macdonaldovskou, to je kapitalistickou politiku. Vážně možno postavit proti linii Macdonaldu jenom linii socialistické diktatury proletariátu. Bylo by největší iluzí myslet si, že strana nezávislých je s to vyvinout se v revoluční stranu proletariátu. Fabiánci musí být vytlačeni, „vystřídáni se stráží“. Toho lze dosáhnout jenom cestou nesmiřitelného boje s centrismem nezávislých.

Čím ostřeji a jasněji vstává otázka o dobytí moci, tím více se nezávislá dělnická strana snaží vyhnout odpovědi, zaměňujíc revoluční základní problém byrokratickými výmysly na účet parlamentních a

⁵⁵ Přirozeně, že prognóza toho druhu má jenom podmíněný, orientační charakter a nesmí být žádnou měrou ztotožňována s astronomickými předpověďmi měsíčních nebo slunečních zatmění. Reálný chod vývoje je vždy složitější než nezbytně schématický pohled vpřed.

finančních způsobů nacionalisace průmyslu. Jedna z komisí nezávislé dělnické strany přišla k vývodu, že výkupu země, závodů a továren je dát přednost před konfiskací, poněvadž v Anglii, podle předtuch komise, nacionalisace bude prováděna postupně, podle Baldwina, krok za krokem, a bylo by „nespravedlivé“ zbavovat důchodů jednu skupinu kapitalistů v té době, kdy druhá skupina ještě dostává procenta ze svého kapitálu. „Něco jiného bylo by — praví zpráva komise (používáme výkladu zprávy v „Times“) — kdyby socialismus přišel u nás ne postupně, ale rázem následkem katastrofální revoluce: tu by důvody proti konfiskaci ztratily velkou část své závažnosti. My však — praví zpráva — nemyslíme, že tato kombinace je pravděpodobná, a necítíme se povolányi rozhodovat o tom v tomto rozkladu“.

Všeobecně není zásadního důvodu proti výkupu země, závodů a továren. Na neštěstí však politická a finanční možnost takové operace se nikdy nesetkají. Stav finanční Severoamerické republiky by zcela dovoľoval výkupní operaci. Ale v Americe taková otázka prakticky nebyla vznesena a není tam ještě strany, která by ji mohla vážně vznést. Ale než se ta strana ukáže, hospodářská situace Spojených států utrpí velmi ostré přeměny.

Naopak v Anglii je vztýčena nacionalisace ostře jako otázka spásy anglického hospodářství. Stav státních financí je však takový, že možnost výkupu je víc než pochybnou. Leč finanční stránka otázky je až v druhém pořadí. Hlavní úlohou je vytvořit politické předpoklady nacionalisace, lhostejno — s výkupem nebo bez výkupu. Koncem konců jde o život a smrt buržoasie. Právě proto je revoluce nevyhnutelná, že buržoasie se nikdy nedá udusit fabiánskou bankovní operací. Ani na částečnou nacionalisaci nemůže buržoasní společnost, v nynější sestavě, přistoupit jinak, než obklopíc jí takovými podmínkami, jež musí do krajnosti zatížit úspěch opatření, zkompromitovat princip nacionalisace a spolu s ním dělnickou stranu.

Na každý skutečný smělý pokus nacionalisace, třeba částečné, odpoví buržoasie jako třída. Jiná odvětví průmyslu vrhnou se na intriky, sabotáž, bojkot nacionalisovaných odvětví, to je povedou boj ne na život, ale na smrt. Ať by byl začáteční nástup sebe opatrnější, přece úloha povede k nutnosti zlomit odpor vykořisťovatelů. Hlásí-li fabiánci, že se necítí povolányi probádat „tento případ“, tu je nutno říci, že tito pánové se vůbec zmýlili v tom, k čemu jsou povoláni. Může zcela dobře být, že nejčilejší z nich budou potřební v té či oné kanceláři budoucího dělnického státu, kde se budou zabývat sčítáním jednotlivých prvků socialistické rovnováhy. Ale nijak se nehodí, pokud jde o to, zbudovat dělnický stát, to je základní předpoklad socialistického hospodářství.

V jednom ze svých týdenních přehledů v „Daily Herald“ (4. dubna 1925) rozhovořil se Macdonald několika realistickými slovy: „Postavení strany je dnes — pravil — takové, že boj se bude stávat stále ostřejším a prudším. Konservativní strana se bude bít na smrt, a čím hrozivější se bude stávat moc dělnické strany, tím hroznější bude tlak reakčních členů (konservativní strany)“. To je docela pravdivé, čím bezprostřednější se bude stávat nebezpečí příchodu dělnické třídy k moci, tím silnější bude v konservativní straně vliv lidí druhu Curzonova (ne nadarmo ho nazval Macdonald „vzorem“ budoucích činitelů). Hodnocení perspektivy Macdonaldem je tentokrát jaksi správné.

Leč ve skutečnosti vůdce dělnické strany nechápe významu a závažnosti svých slov. Odvolání na to, že konservativci se budou bít na smrt a čím dále tím zuřivěji, bylo mu třeba jenom k tomu, aby dokázal neúčelnost mezistranických parlamentních výborů. Vskutku však prognosa daná Macdonaldem nemluví jenom proti mezistranickým parlamentním výborům, ale křičí i proti možnosti rozřešení celé nynější sociální krize parlamentními metodami. „Konservativní strana se bude bít na

smrt“. Pravda! Ale to znamená, že dělnická strana ji může porazit jenom tenkrát, když ji převýší rozhodností bojem. Nejde o řevnivost dvou stran, leč o osud dvou tříd. A když dvě třídy se bijí na smrt, neřeší se věc nikdy součtem hlasů. To nebylo v historii. A to nebude v historii do těch dob, pokud existují třídy.

Jádro celé věci není ve všeobecné filosofii Macdonaldově ani v jeho jednotlivých šťastných promluvách, to je, není v tom, jak zdůvodňuje svou činnost, ani v tom, co chce, ale v tom, co dělá, a k čemu jeho činy vedou. Přistoupíme-li k otázce s této strany, objeví se, že celou svou činností Macdonaldova strana připravuje gigantický rozmach a neobyčejnou tvrdost proletářské revoluce v Anglii. Právě Macdonaldova strana zesiluje sebedůvěru buržoasie a napíná současně do nejzazší meze trpělivost proletariátu. A v tom okamžiku, až jeho trpělivost praskne, srazí se vzepjávší se proletariát tváří v tvář s buržoasií, která politikou Macdonaldovou tolik se upevnila u vědomí své všemohoucnosti. Čím déle budou fabiánci zdržovat revoluční vývoj Anglie, tím hroznější a zuřivější bude výbuch.

Anglická buržoasie je vychována v nemilosrdenství. Touto linií ji vedly podmínky ostrovního života, mravní filosofie kalvinismu, koloniální praktika, nacionální pýcha. Anglie dnes stále více je zatlačována do pozadí. Tento neodvratný proces také tvoří revoluční situaci. Anglická buržoasie, přinucená ponižovat se před Amerikou, ustupovat, vyčkávat, manévrovat, je proniknuta největší tvrdostí, jež se v hrozných formách ukáže v občanské válce. Tak buržoasní lůza Francie, rozbitá ve válce s Pršáky vyzuřila se na komunardech; tak důstojnictvo zlomené hohenzollernské armády se v y zuřilo na německých dělnících.

Všechna ta chladná krutost, již Anglie projevuje v poměru k Indům, Egypťanům, Irům a jež nese ráz rasové pýchy, obnaží v případě občanské války svůj třídní charakter a ukáže se namířenou proti proletariátu.

Na druhé straně revoluce nevyhnutelně probudí v anglické dělnické třídě největší vášně, které tak uměle byly zdržovány společenskou drezúrou, církví, tiskem a odváděny v umělé kanály boxem, fotbalem, dostihy a sportem jiného druhu.

Konkrétní chod boje, jeho délka, jeho výsledek bude záviset na vnitřních a hlavně mezinárodních podmínkách toho okamžiku, kdy se rozvine. V rozhodném boji proti proletariátu bude anglická buržoasie počítat nejmohutnější podpory buržoasie Spojených států, zatím co anglický proletariát bude se opírat v první řadě o dělnickou třídu Evropy a uhnětené lidové masy britských kolonií. Charakter britského impéria dá nezbytně tomuto gigantskému boji mezinárodní měřítko. Bude to jedno z největších dramát světových dějin. Osud anglického proletariátu bude v tomto boji připoután k osudu všeho lidstva. Celá světová situace a úloha anglického proletariátu ve výrobě a ve společnosti zabezpečují mu vítězství — za podmínky správného a rozhodného revolučního vedení. Komunistická strana musí se rozvinout a přijít k moci jako strana proletářské diktatury. Není žádného vyhnutí. Kdo v ně věří a je předpovídá, může jenom klamat anglické dělníky. To je hlavní vývod našeho rozboru.

Konec.

Poznámky:

1) Politická revoluce XVII. století a průmyslová revoluce XVIII. století. Už na počátku XVII. století se začaly přirostávat vztahy mezi parlamentem a královskou mocí. Tření povstalo hlavně následkem odmítnutí poslanců povolit válečné úvěry na vedení nepřetržitých válek. Vláda se pokusila najít si prostředky mimo parlament, což vyvolalo silnou opozici se strany většiny poslanců. V roce 1629 král rozpouští parlament, jenž pak už nebyl svolán do roku 1640. Tato perioda se vyznačuje prudkým pronásledováním protivníků králových, potlačení povstání v Irsku atd. V roce 1640 vypuklo povstání ve Skotsku, k jehož potlačení bylo třeba více prostředků, a král byl nucen svolat parlament. Tento parlament, nazvaný „Dlouhým“, vstoupil v ostrou opozici ke králi. V r. 1642 se pokouší král dovršit převrat a žádá od parlamentu vydání pěti poslanců. V odpověď na to se začínají v Londýně výtržnosti, zvláště uprostřed obchodnické vrstvy obyvatelstva, a král utíká ze sídelního města. V rozvíjejícím se boji mezi králem a parlamentem, v němž na stranu tohoto se přidalo městské obchodně-průmyslové obyvatelstvo a na stranu královskou dvořanstvo a vyšší duchovenstvo, vítězství se sklonilo na stranu parlamentu. V tomto boji ohromnou roli sehrál Oliver Cromwell, opírající se o maloměšťáky vesnice i města. Po Cromwellově úmrtí a nedlouhé vládě jeho syna Richarda v zemi, nově zvolený parlament přijímá usnesení o obnovení královské moci; začíná se epocha restaurace (1660). Avšak i tento reakční parlament pokračuje v boji s neomezenou královskou mocí. V roce 1688 přichází povstání whigů a král, neprojeviv odporu, běží do Francie. Tak skončila druhá revoluce, nazvaná buržoasními historiky „slavnou“ na rozdíl od první revoluce, již přezvali „velkou vzpourou“. Novému králi Vilému III. byl předložen známý zákon o právech, jímž byla zavedena bezpodmínečná platnost zákonů, vydaných parlamentem; králi bylo dovoleno udržovat armádu jenom se svolením parlamentu, byla zabezpečena svoboda slova a tisku atd. Tento zákon, jenž byl za tehdejších podmínek vítězstvím aristokracie a dvořanstva, znamenal současně pád absolutismu a otvíral cestu budoucímu rozvoji anglické buržoasie. Mohla-li v roce 1688 „slavná“ revoluce bez krveprolití zavést liberálnější režim, bylo to přirozeně jenom zásluhou „velké vzpoury“.

Politické následky „slavné revoluce“ nedaly na sebe dlouho čekat.

„Novým východiskem — praví Engels — byl kompromis mezi rozvíjející se buržoasií a feudálními kdysi, velkými statkáři. Byť i se tito, jako dnes, nazývali aristokraty, byli přece už dávno na cestě k tomu postavení, jež mnohem později zaujal Louis Filip ve Francii: totiž k postavení prvních buržoů národa. K štěstí Anglie se staří feudální baroni navzájem vyhubili ve válkách mezi bílou a červenou růží. Jejich následovníci — ač většinou odnože týchž starých rodin — pocházeli přec z tak vzdálených pobočných linií, že utvořili zcela novou korporaci; jejich zvyky a snahy se vyznačovaly mnohem více rázem buržoasním, než feudálním; znali velmi dobře cenu peněz a brzy začali zveličovat pozemkovou rentu, vytlačující svými ovcemi sta malých nájemců...“ „Právě tak byla vždy část velkostatkářů, která z ekonomických nebo politických úvah byla hotova k spolupráci s vůdci finanční a průmyslové buržoasie“. (Engels, „O historickém materialismu“).

Průmyslová revoluce XVIII. století, převrátivší Anglii ze země agrární v průmyslovou, byla připravena rychlým vzrůstem zahraničního obchodu a všeobecným zvětšením produktivity zboží ve městě i na vsi. Ruční práce, cechovní omezení, feudální systém — to vše zadržovalo proces růstu výrobních sil. Zároveň s vývojem městského průmyslu šel v selském hospodářství rychlý proces přeměny orné půdy v pastviny. Statkáři se začali zabývat zvláště výnosným pro ně dobytčářstvím a prodejem vlny. Mohutným popudem k vybudování továrního průmyslu byla celá řada vynálezů, z nichž

nejdůležitějším je parní stroj (vynalezený Jamesem Wattem v roce 1776). Hospodářská revoluce vyzdvihla na první místo obchodně-průmyslovou buržoazii.

2) Cromwell (1599—1658) — lord-protektor Anglie, nejvýznačnější politická osobnost v době Velké anglické revoluce (1640—1659). V Dlouhém parlamentě byl Cromwell v prvních řadách opozice. Jsa nesmiřitelným nepřítelem monarchie Stuartů, vyvinul se Cromwell ve vůdce revolučně-náboženské strany independentů (viz poznámku 16). V následující občanské válce ukázal se Cromwell talentovaným velitelem vojsk. Vítězství jeho armády udělala jméno Cromwellovo velmi populárním v zemi. Jako vrchní velitel revoluční armády drtí nemilosrdně každé monarchistické hnutí. Po popravě krále Karla I. rozpouští Cromwell v roce 1655 Dlouhý parlament, jenž protestoval proti dalším revolučním opatřením, a dostává titul lorda-protektora. Svolav nový parlament, rozpouští brzy i ten — nyní pro příliš radikální požadavky. Stav se faktickým diktátorem Anglie, pošve Cromwell proti sobě jak straníky stuartovské monarchie tak krajní levici, nespokojenou příliš osobní politikou Cromwellovou. Proti těm i oněm vedl Cromwell rozhořčený boj. Za dobu jeho vlády rozšířila Anglie svá území a dostala se do první řady evropských států. Smrtí Cromwellovou končí se perioda Velké anglické revoluce. Po jeho smrti a méně než roční vládě jeho syna Richarda, královská dynastie Stuartů byla opět zřízena.

3) Puritanismus — nábožensko-politické hnutí, jež vzniklo v Anglii v polovině XVI. století a zahájilo zápas s oficiální anglickou církví za úplné očištění křesťanské víry od zbytků katolicismu. Puritanismus zápasil proti církevní obřadnosti a žádal úplné oddělení církve od státu. Anglická vláda puritány systematicky pronásledovala. Hlavní kádr jim dodávali obchodníci, řemeslníci, maloměšťáci. V revoluci XVII. století měli puritáni rozhodující účast. Byli hlavním jádrem revoluční armády, jež bojovala za zřízení republiky. Po restauraci království se politická úloha puritanismu končí; odstupuje od politického boje a žije dále výlučně jako náboženská sekta.

4) Agadirská příhoda se sběhla v červenci roku 1911 na pozadí srážky německých a francouzských zájmů v Maroku. Francie zesilivší znamenitě svůj vliv v Maroku, se rozhodla, přes předcházející úmluvy s Německem, definitivně změnit Maroko ve svou kolonii, poslala tam k tomu svá vojska a zabrala řadu nejdůležitějších měst. Německo, jež mělo v Maroku velké hospodářské zájmy, prohlásilo, že pošle do přístavu agadirského (v jihozápadním Maroku) válečnou loď, naoko na ochranu německých poddaných před anarchií vládnoucí v zemi. Vpravdě byl tento krok vojenskou demonstrací Německa proti Francii. Následkem toho div že nepovstala válka mezi Německem a Francií. Anglie a Rusko prohlásily, že jsou hotovy v případě války podpořit Francii brannou mocí. Se zřetelem k anglickému odporu se Německo, jež nad to trpělo finanční krizí a nebylo sdostatek připraveno k válce, zřeklo svých teritoriálních požadavků v Maroku a rozhodlo se spokojit se s hospodářskými ústupky a náhradou v jiných částech Afriky. Krize se ukončila smlouvou z 4. listopadu 1911, podle níž získala Francie protektorát nad Marokem a část horního Kamerunu, a Německo dostalo naproti tomu kus francouzského Konga a hospodářská práva v Maroku stejná jako Francie.

5) City je londýnská čtvrť, v níž je bursa, všechny největší banky a obchodní podniky Anglie. Londýnská City byla do války střediskem světového peněžního trhu.

6) Chartismus je sociálně-politické hnutí dělnické třídy v Anglii, jež bylo bezprostředně vyvoláno průmyslovou krizí a velkou nezaměstnaností. V roce 1834 zrušil parlament, zvolený na základě nové volební reformy, starobylý zákon o péči far nad chudými a zaměnil jej zákonem o stavbě dělnických domů. To vzbudilo velkou nespokojenost v dělnických masách a vedlo k vzniku společnosti dělníků v

roce 1836, jež vypracovala program (chartu, anglicky charter, odtud i jméno „chartismus“), jež se stala základem celého chartistického hnutí. Charta měla těchto 6 bodů: hlasovací právo pro všechny muže, tajné hlasování, změnu majetkového censu poslanců, stejnost volebních okresů, odměnu poslancům a každoroční volby. Parlament zamítl požadavky chartistů; proti tomu se začaly protesty, demonstrace a stávky dělníků. Nicméně parlament dvakrát odmítl potvrdit chartu (v roce 1842 a 1848). Hnutí se brzy rozdělilo na dvě křídla: pravé, bylo proti násilným metodám a pro spolupráci s radikální buržoasií, zápasící o volný obchod a zrušení obilních cel, a levé, jež dokazovalo nutnost revolučních metod. Tou měrou, jak rostlo revoluční hnutí, zesílelo levé křídlo, a chartismus, osvobodiv se od vlivu své pravice, vstoupil rozhodně na cestu masových stávek. Koncem roku 1840 byla založena v Manchesteru národní chartistická asociace, jež se stala politickou organizací anglické dělnické třídy. Asociace měla na 40.000 členů. Tak chartismus, jenž byl zprvu levým křídlem radikálně buržoasní demokracie, stal se v dalším svém vývoji revoluční formou čistě třídního, proletářského hnutí a východiskem budoucích mezinárodních dělnických svazů — předchůdců I. Internacionály. Všeobecný úpadek chartismu nastal koncem čtyřicátých let v době reakce, nastoupivší po porážce revoluce z roku 1848.

7) Manchesterská škola je národohospodářská škola anglické liberální buržoasie, vzniklá na konci třicátých let XIX. století v centru textilního průmyslu v Manchesteru. Textilní průmyslníci Manchesteru potřebovali k docílení větších zisků všeobecné svobody obchodu a nezasahování státu do průmyslových záležitostí, především do poměru mezi podnikateli a dělníky. Proto vystupovali s liberálními požadavky o svobodě obchodu, o odstranění obilních cel a o podobných opatřeních. Ideologové průmyslové buržoasie prohlásili tyto požadavky za nezbytnou podmínku normálního vývoje kapitalistické soustavy vůbec.

8) Volební reforma z roku 1832 a zrušení obilních cel v roce 1846 byly způsobeny hlavně silným vzrůstem obchodně-průmyslové buržoasie a nepřetržitým rozvojem její politické aktivity. Vynesena průmyslovou revolucí XVIII. století, začíná vést anglická buržoasie systematický boj s landlordy (toryi) o plnou politickou a hospodářskou moc. Výslednicí tohoto boje byla volební reforma z roku 1832 a zrušení obilních cel v roce 1846. Velký vliv na přijetí volební reformy měla francouzská revoluce z roku 1830. Reforma přivedla do řad voličů maloburžoasii, nájemce a statkáře; zvláště zesílila zastoupení průmyslových okrsků. Do zastoupení dělníků podstatných změn nepřinesla; dělníci zůstali jako dříve bez volebních práv.

Boj za zrušení obilních cel, potřebných zemědělské aristokracii ke zvýšení obilních cen, byl začat průmyslovou buržoasií ještě koncem třicátých let XIX. století. Tento boj byl veden stálou systematickou agitací mezi obchodníky, řemeslníky, střední a malou buržoasií a dělníky za odstranění celních dávek na obilí, dovezené ze zahraničí. Konservativní ministerstvo, jež bylo tehdy u vlády, úporně se bránilo liberálům, usilujícím o zrušení obilních cel. Toliko hlad v roce 1845 a široké hnutí pod heslem zrušení obilních cel donutily nakonec anglickou vládu v roce 1846 k jejich zrušení.

Reforma z roku 1832 a zrušení obilních cel byly své doby velkými vítězstvími anglické průmyslové buržoasie na její cestě k plné politické a hospodářské moci.

9) Ochranná hnutí. Ochranná hnutí se nazývá soustava obranných cel, chránící průmysl té které země před konkurencí lacinějšího zahraničního zboží. Při této soustavě se mnohdy docela zakazuje dovoz určitého zboží. V Anglii, jež první ze všech evropských stran vstoupila na cestu průmyslového rozvoje, zvítězilo hnutí liberální buržoasie za volný obchod a zrušení

ochranných cel definitivně v čtyřicátých letech. Ale od poloviny sedmdesátých let, kdy se začal rychle rozvíjet průmysl Německa a Ameriky, počíná se v Anglii mocné hnutí pro ochranářství. Hlavním vůdcem tohoto boje byla strana konservativní.

10) Gladston (1809—1898), vlivný anglický politik druhé polovice XIX. století. Vůdce liberálů. V mládí byl toryem a ochranářem, ale potom začal „levět“ a už v roce 1847 se stal umírněným toryem. Stav se ministrem financí v roce 1852 a v roce 1859, přechází definitivně k liberalismu a stává se od těch dob účastným řadou všech po sobě jdoucích liberálních ministerstev až do roku 1893. Starým principům anglického liberalismu zůstal Gladston věren i tehdy, když se od onoho oddělily v letech osmdesátých imperialistické elementy. S Gladstonovým jménem je spojeno značné rozšíření volebního práva a boj za samosprávu Irska (home-rule).

11) Chamberlain Josef (1836—1914), vlivný činitel anglického imperialismu. Člen radikální strany a jeden z vůdců až do roku 1885. Při rozkolu liberálů na straníky imperialistické politiky a ochranářství a na straníky volného obchodu, přechází Chamberlain na stranu oněch. V roce 1885 následkem rozporu s Gladstonem v otázce home-rulu opouští stranu radikální a brzy potom stává se jedním z vůdců liberální unionistické strany (nacionalistické strany velkého kapitálu), jež je představitelkou politiky anglického imperialismu. Ke konci devadesátých let je Chamberlain jmenován ministrem kolonií a zůstává jím do roku 1905. Toto jmenování znamenalo vstup Anglie na cestu aktivního imperialismu. Urputný straník imperialistického rozšíření a první koloniální ministr Anglie po jejím definitivním vstupu na cestu imperialistické politiky, dobyl si Chamberlain zaslouženě názvu otce anglického imperialismu.

12) Robert Owen (1771—1858), známý anglický sociální utopista. Narodil se v rodině řemenáře. V dvaceti letech byl ředitelem textilní továrny v Manchesteru. Později jako spolumajitel a ředitel textilní továrny v New Lanarku (Skotsko) začal prakticky provádět své sociálně-reformátorské záměry. Zkrátil značně pracovní den, zvýšil mzdu, zavedl hygienu do továrny a podobné. Tato opatření znamenitě zvýšila produktivitu dělnické práce. Owenův úspěch přiměl ho k agitaci mezi průmyslníky za vydání továrního zákonodárství v duchu těchto reforem. Agitoval bez úspěchu i ve Francii, Německu a jiných zemích. V Americe zakládá tak zvané „komuny organických zájmů“, v nichž se pokouší uplatnit své zkušenosti, ale bez úspěchu. K chartismu se choval zamítavě. Pokládal za nesprávnou ideu třídního boje proletariátu a věřil v možnost klidné spolupráce dělnické třídy a proletariátu [?].

13) Podrobení Jižní Afriky. Už v letech 1806—1814 dobyla Anglie některých holandských kolonií v Jižní Africe. Od těch dob se její moc v těchto končinách rozšiřuje stále víc. Provokujíc jedny černošské kmeny k boji proti druhým, pracujíc mečem i podplácením, zmocnila se Anglie postupně téměř všech území, ležících kolem burských republik (Búrové, potomci hlavně holandských kolonistů) a snažila se odříznout je od moře, což se jí konečně také podařilo. Když v roce 1872 bylo v burské republice Transwaalu objeveno zlato, žádala Anglie od ní plné podrobení anglické kontrole. Búrové odmítli a tísnění stále více Angličany, vypověděli jim v roce 1880 válku, v níž dobyli řadu dosti značných vítězství. Liberál Gladston, vyměnivší konservativce Beaconsfielda, uzavřel s nimi mír, jímž zahraniční politika Transwaalu se dostala pod anglickou závislost. Když v roce 1894 byla objevena nová naleziště zlata v Transwaalu, vzal na se boj mezi anglickými dobyvateli a oběma burskými republikami (Transwaalem a republikou Oranžskou) ještě ostřejší formy. V roce 1899 prohlásila Anglie Búrům válku. V roce 1900 byl dobyt Transwaal, v roce 1901 republika Oranžská. Následkem války začalo se používat na dolech levnější práce Číňanů a černochoů a vykořisťování

země Angličany šlo plnou parou vpřed. Bezohledné uchvácení Jižní Afriky vzbudilo přirozený odpor mezi dělnickými masami v Evropě, ano i vlády kapitalistických států, polekané vzrůstem anglické moci, protestovaly proti násilí na „nešťastných“ Búrech.

14) Whigové a toryové jsou dvě nejstarší strany v Anglii. Předky těchto stran jsou strany kulatohlavých a kavalírů, vzniklé v době Dlouhého parlamentu, (sr. poznámku 15) Kulatohlaví, představitelé malé obchodní buržoasie, byli hlavní silou revolučního parlamentu. Z této strany vznikli whigové. Strana kavalírů, která stála za královskou mocí, vyvinula se později ve stranu toryů. Obě strany se vyhranily tak, že whigové byli třídní organizací obchodní a průmyslové buržoasie, toryové třídní organizací velkostatkářské aristokracie. V další historii Anglie se ukázali whigové straníky rozšíření práv parlamentu a omezení královské moci; naopak toryové byli pro méně omezenou moc královu. Celá anglická historie XVIII. a XIX. století je nepřetržitým bojem whigů a toryů o moc, což jim však nepřekáželo, aby se v případě potřeby spojili k společnému odporu proti dělnickému hnutí. Současně však se opírali whigové ve svém zápasu proti toryům do značné míry o dělnickou třídu, jež tou dobou neměla samostatné strany. Po velkém vítězství whigů — volební reforma v roce 1832 — ztrácejí obě strany svou počáteční fysiognomii spolu se svými jmény. Whigové se spojují s radikály a s levými toryi ve stranu liberální; toryové tvoří jádro strany konservativní. Strana whigů, jež byla s počátku třídní organizací celé obchodní a průmyslové buržoasie, stává se po svém přerodu v liberální stranu představitelkou hlavně střední a malé, obchodně-průmyslové buržoasie. Toryové se mění ze strany agrární aristokracie v stranu konservativní, jejíž jádro tvoří velkostatkářská aristokracie a těžká, městská, průmyslová a finanční buržoasie.

15) Kulatohlaví a kavalíři a jejich úloha v občanské válce XVII. století, — předchůdci „whigů“ a „toryů“, strany kulatohlavých a kavalírů, vznikly v Anglii v době Dlouhého parlamentu (svolán v roce 1640). Strana kavalírů byla stoupenkyní královské moci a opírala se o královskou gardu; hlavní její jádro tvořili dvořané-statkáři. V náboženském ohledu snažila se zesílit starou episkopální, anglikánskou církev. Protivníci kavalírů, kulatohlaví, byli pro konstituční parlamentní soustavu a obnovení církve v duchu puritánském; hlavní sílu této strany tvořili maloburžoové, řemeslníci, obchodníci, svobodní malostatkáři apod. Občanská válka vrhla kavalíry v řady královské armády, proti níž kulatohlaví organizovali revoluční armádu parlamentu. Vítězi v této válce byli kulatohlaví, k nimž se přimkli independenti (sr. poznámku 16). V dalším část kulatohlavých spolu s independenty vedla válku proti umírněné části Dlouhého parlamentu, jež byla pro omezenou moc královskou.

16) Independenti (anglicky = nezávislí), protivníci královského absolutismu a anglikánské církve. Vyvinuli se v Anglii dávno před revolucí XVII. století. Systematická pronásledování, jimiž byli stíháni, donutila je emigrovat v masách do Ameriky a Holandska. Když se začala v Anglii revoluce, spojili se independenti s revoluční armádou parlamentu a pod vedením Cromwellovým vyšli jako vítězové z občanské války. Independenti byli téměř vesměs příslušníky městské a venkovské maloburžoasie. Byli mezi nimi jak straníci republiky, tak straníci omezené královské moci. Monarchistická restaurace vyvolala novou vlnu pronásledování independentů a opětovné masové stěhování do Ameriky. Tam independenti pomalu ztrácejí svůj revoluční charakter a stávají se jednou z mnoha náboženských sekt.

17) Boj Dlouhého parlamentu se samovládou Karla I. Dlouhý parlament, svolaný Karlem I. v roce 1640 po jedenáctileté přestávce v činnosti parlamentní, zaujal hned ostře opoziční linii v poměru ke králi.

Parlament vydal rozkaz k uvěznění a popravě Stafforda, hlavního vůdce reakce, vyžadoval neodkladné osvobození všech politických vězňů a odmítnutí placení daní a přijal ustanovení o nezákonnosti jakýchkoli daní a dávek, nepotvrzených parlamentem. Král byl zbaven práva rozpouštět a svolávat parlament. Dlouhý parlament se obrátil ke králi s tak zvanou „velkou Remonstrací“, tj. písemným aktem, v němž byly vyloženy hlavní principy anglické konstituce. Král odmítl potvrdit tento akt a nařídil uvěznění pěti hlavních vůdců parlamentní oposice. Když parlament odmítl vydat populární vůdce, začaly se obě strany spěšně hotovit k občanské válce.

18) Mistress Snowdenová, známá pracovnice fabiánského hnutí, žena Filipa Snowdena, jednoho z vůdců anglické nezávislé strany. Navštívila s anglickou dělnickou delegací Sovětské Rusko v roce 1920 a popsala své dojmy v knize „Po bolševickém Rusku“.

19) Pitt William, mladší (1759—1806), anglický politik. Chráně a smiřuje zájmy velkých statkářů a průmyslové buržoasie, udržel se s kabinetem, jím roku 1783 utvořeným, až do roku 1801. Ve vnitřní i vnější politice umírněný freetrader (přivrženec volného obchodu). Ke koloniím vedl Pitt politiku jejich úplného zotročení a bezohledného vykořisťování. Velká francouzská revoluce, která dala popud k revolučnímu hnutí v Anglii a ohrozila její moc na pevnině, udělala z Pitta prudkého odpůrce revoluční Francie. Pitt se stává organisátorem a iniciátorem všech kontrarevolučních koalicí proti jakobínské Francii, jež se v tu dobu domohla úspěchů nejen politických, ale i vojenských. Obsazení Belgie Francií dalo popud k tomu, že Pitt v roce 1798 vypověděl Francii válku. Pitt potlačil s neuvěřitelnou krutostí povstání vzniklé v Irsku (1798) pod vlivem francouzské revoluce a ještě zesílil pronásledování v samé Anglii, štvance revolucionářů, financování kontrarevoluční armády, podplácení tisku, organizace klevet, popouzení sousedů proti revoluční Francii — to byly prostředky, charakterizující tuto periodu kontrarevoluční činnosti Pittovy. Ne nadarmo byl Pitt ve Francii zosobněním světové reakce, a všichni nepřátelé Jakobínů byli pokládáni za agenty Pittovy. Ztrativ všechnu popularitu následkem vojenských neúspěchů, padl kabinet Pittův v roce 1801. V roce 1804, když velká vítězství Napoleonova začala rozhodně ohrožovat světové položení Anglie, byl Pitt anglickou buržoasií opět povolán k boji s Napoleonem. Krátce na to zemřel.

20) Občanská válka v Americe mezi Severem a Jihem a volební reforma v Anglii v roce 1867. Občanská válka v Americe, trvající po čtyři léta (1861—1865), vznikla následkem vzrůstu protikladů mezi průmyslovými severními státy a agrárními jižními, které pěstovaly v plantážích bavlnu a plně zachovaly otroctví. Signálem k válce byla volba presidenta Lincolna v listopadu 1860, jenž byl členem republikánské strany, bojující za odstranění otrokářství. Jižní státy vidouce ve volbě Lincolnově bezprostřední hrozbu jejich hospodářské soustavě, přistoupily neprodleně k válečným opatřením. Sever po dlouhém boji zvítězil. Výsledkem občanské války bylo zrušení otroctví v jižních státech (1865), jež od té chvíle vstoupily na cestu svobodného kapitalistického rozvoje. V občanské válce mezi Severem a Jihem podporovala těžká anglická buržoasie vesměs jižní státy, jež jí byly odbytištěm jejího zboží a hlavním dodavatelem laciné bavlny. Sympatie dělnických mas anglických byly vesměs na straně států severních. Vítězství severních států, zkompromitovavší politiku vlády, bylo v Anglii popudem k provedení nové volební reformy. Tato přivedla k volebnímu osudí všechny obyvatele hrabství, kteří platili nejméně 12 liber šterlinků nájemného, a všechny obyvatele měst, kteří platili nejméně deset liber za byt ročně. Věkový census byl stanoven na jedenadvacátý rok. Celkem se počet voličů zvětšil na jeden milion. Tato reforma, ač nedala voličům stejná práva a zachovala v plné míře majetkový census, byla přece na svou dobu velkým vítězstvím anglických dělníků.

21) Palmerston, Henry (1784—1865), významný anglický politik. Začal svou kariéru jako člen strany toryů: pracoval v ministerstvu vojenských věcí. Později přechází k whigům a stává se v roce 1830 ministrem zahraničních záležitostí. Jsa ve vnitřní politice stoupcem některých liberálních reforem, je Palmerston ve své zahraniční politice otevřeným imperialistou, jenž dobýval Anglii systematicky nových kolonií na východě. Ve straně whigů stál na samém pravém křídle. Ke konci života se stal ministrem vnitra a provedl řadu reakčních opatření.

22) Churchill Winston, lord a jeden z nejvýraznějších představitelů anglické buržoasie. Vůdce pravých liberálů. Do roku 1906 byl konzervativcem. Před světovou válkou ministr obchodu a vnitra, pak od 1911 do 1915 ministr námořnictví. V době válečné ministr zásobování a od 1918 do 1921 ministr věcí vojenských. V koaličním ministerstvu Lloyd George jeden z nejprudších zastánců intervence v Rusku. V roce 1919 projektoval likvidaci Sovětské Republiky současným útokem 14 států. Při volbách roku 1924 vystoupil Churchill proti vlastní liberální straně za účelem vytvoření nové „nezávislé, nacionální, konstituční strany“ z pravých liberálů a levých konservativců.

23) Akt bezpečnosti z roku 1707 a postavení skotské církve. Do roku 1707 byla skotská církev v úplné závislosti na vládoucí anglikánské církvi, v jejích rukou se nahromadilo velké bohatství ve formě statků, klášterního jmění atd. Skotské duchovenstvo se snažilo dlouho, úporně o dobytí stejných práv s anglikánskou církví při obsazování biskupských míst. Na konec, v roce 1707, byl mezi jinými akty, vydanými při spojení Anglie a Skotska, vydán i akt o skotské církvi, dávající jí plnou samostatnost a nezávislost. Ale tato formální nezávislost neznamenala ještě předání pozemkového jmění, a skotská církev fakticky žila jako dříve v závislosti na silném a bohatém anglikánském duchovenstvu. Skotské duchovenstvo nečerpalo svých důchodů ze státních a církevních prostředků, ale žilo na účet uhněteného venkovského a městského obyvatelstva, s nímž proto bylo v těsném styku. To bylo příčinou toho, že sociální a nacionální boj proti Anglii přijímal odedávna ve Skotsku na sebe formy náboženského odporu.

24) Kalvinismus, učení náboženského reformátora XVI. století Jana Kalvína (1509—1564). Základem Kalvínova učení je víra v předurčení, podle níž Bůh předurčil jednou pro vždy jedny k věčné blaženosti a druhé — většinu lidí — k věčným mukám v pekle. Kalvín učil, že každý věřící si musí ve svém pozemském životě vést tak, aby byl hoden věčné blaženosti, k níž je snad předurčen. Proto obracel kalvinismus zvláštní pozornost na přísnost mravních pravidel, hlásaje tvrdý způsob života, největší šetrnost, odříkání zábav atd. Tyto požadavky, jež Kalvín motivoval náboženskými úvahami, odpovídaly zájmům malé, zvláště obchodní buržoasie, která tvoříc v té době základ svého blahobytu, potřebovala přísnou šetrnost sil i prostředků. Církev, podle názorů kalvinistů, má být oddělena od státu, a církevní obřady mají být konány souhlasně s jediným východiskem křesťanské moudrosti — písmem svatým. Kalvinismus, jako i všechna ostatní reformační hnutí XVI. století, zápasil s katolickou církví. Pod maskou náboženských forem byl to ve skutečnosti boj obchodní buržoasie proti feudalismu, brzdícímu její vývoj.

Úlohu kalvinismu charakterizuje Engels takto: „Jeho (Kalvínovo) dogma odpovídalo potřebám nejodvážnější části tehdejší buržoasie. Jeho učení o předurčení bylo náboženským vyjádřením toho faktu, že v obchodním světě, ve světě konkurence, úspěch nebo bankrot závisí nikoli na činnosti a obratnosti určité osoby, ale na okolnostech, ležících mimo ni. „Předurčuje nikoli vůle člověka, ani jeho skutky, ale milost“ — mocných, ale neznámých hospodářských sil. A to bylo bezpodmínečně správné v době hospodářského převratu, kdy všechna bývalá obchodní centra a

cesty byla vytlačena novými, kdy byla odkryta Amerika a Indie, kdy dokonce i cena zlata a stříbra, jež už odedávna byly pokládány za hospodářské svátosti, se začala kolébat a střemhlav padat. Při tom církevní soustava Kalvínova byla zcela demokratická a republikánská; než mohly tam, kde boží říše byla republikánskou, zůstat pozemské říše věrnými poddanými svých králů, biskupů a feudálů? Dalo-li luteránství příhodně zbraně do ruky malým německým knížatům, založil kalvinismus republiku v Holandsku a silné republikánské strany v Anglii a zvláště ve Skotsku.“ (Engels, O historickém materialismu.).

25) Společnost fabiánců vznikla v lednu 1884 v Londýně. Společnost, pojmenovaná se jménem slavného římského vojévůdce Fabia Cunctatora (Váhavce), charakterizovala se už sama jako stoupenkyně postupné, vyčkávavé, váhavé politiky a odmítání všech rozhodných skutků. Nejdůležitějšími vůdci fabiánců od prvního dne jejich existence byli Sidney Webb a spisovatel Bernard Shaw. Hned po své organizaci fabiánci se počali zabývat propagandou a výkladem děl Karla Marxe, Lassala, Proudhona, Ricarda, Milla a ostatních. Fabiánci rozhodně zamítali teorii proletářského třídního boje. Program fabiánců lze shrnout v uznání nutnosti předání veškeré půdy a podniků do rukou celé společnosti při odstranění soukromého vlastnictví. Fabiánci se domnívají, že k uskutečnění tohoto cíle úplně dostačí vést propagandu socialistických idejí „ve všech vrstvách společnosti“. Socialistický program může, podle fabiánců, být uskutečněn cestou postupné, pomalé, mírné výstavby a dohody práce a kapitálu. Zvláštní stranické organizace fabiánci neměli, část jich vstoupila do dělnické strany, část — do liberální. Společnost, která měla v roce 1911—1912 více než 2000 členů, má jich dnes pouze 1782, většinou učenců, spisovatelů, advokátů apod., nepodnikala nikdy žádnou reálnou, praktickou práci, zůstávajíc svým členům možnost praktické účasti v straně liberální a dělnické. Zvláštní pozornost věnovala fabiánská společnost rozšiřování a vydávání brožur, statí, letáků atd. Za rok 1908 bylo vydáno takových brožur a letáků kolem 250.000.

Ideologie fabiánstva — víra v postupnost, pokojnou spolupráci buržoasie a proletariátu, odmítání revolučního násilí a revolučního boje — je velmi silně rozšířena mezi špičkami anglické dělnické strany.

26) Hyndman (1842—1922), anglický politik. Jeden ze zakladatelů sociálně demokratické federace (v roce 1881) a britské socialistické strany (v roce 1911). Byl osobně znám s Marxem, jenž na něho měl silný vliv. Hyndman, jenž si neujasněl do konce hledisko marxismu na otázky dělnického hnutí, na význam trade-unionismu (odborového hnutí), na úlohu reformistických stran atd., byl zastáncem taktiky širokého používání parlamentu v politickém boji. Když v osmdesátých a devadesátých letech se začalo rozvíjet nové trade-unionistické dělnické hnutí, jež na rozdíl od starého se neomezovalo na čistě hospodářský boj, ale dávalo si i politické cíle, Hyndman se k němu stavěl nedůvěřivě. Hyndman zůstal v čele britské socialistické strany, nemaje ostatně nikdy příliš velký vliv, až do války v roce 1914. Začátkem války zaujal se svou stranou antimilitaristickou posici, ale brzy ji zaměnil směrem k otevřenému sociálpatriotismu, postaviv se už tím mimo stranu, jež zůstala věrna principům internacionalismu a později svým levým křídlem vstoupila do Kominterny. Hyndman umřel v roce 1922.

27) Godwin William (1756—1836), anglický publicista, romanopisec a historik. Je tvůrcem jednoho z prvních systémů pokojného anarchistického komunismu. Názory Godwinovy, vyhraněné pod bezprostředním vlivem francouzské revoluce, měly velký vliv na anglickou mládež první třetiny XIX.

století. Každá politická a hospodářská organizace je podle něho zlem. Proti monarchistickému a aristokratickému státu — zbraním to vykořisťování v rukou majetných tříd — staví Godwin ideál úplného odstranění jakékoli donucovací moci. Jediným zákonodárcem v budoucí společnosti má být „rozum“. Všechnu naději na odstranění rozdílů mezi chudobou a bohatstvím skládal William Godwin v rozumové osvícení lidí, neboť buržoasní „majetek je docela v rozporu s lidskou povahou a se základem spravedlivosti,“ v jejíž triumf Godwin pevně věřil.

28) Wells Herbert, známý anglický spisovatel, autor mnoha fantastických a utopických románů a novel Pacifista a fabiánec. Stoupenec evolučního kolektivismu, pod nímž, podle slov L. D. Trockého (viz knihu „O Leninovi“), je si představovat fabiánský nákyt z liberalismu, filantropie, hospodářsko-sociálního zákonodárství a nedělního rozjímání o lepším budoucnu. Wells sám formuluje svůj evoluční kolektivismus takto: „Věřím, že cestou plánovité soustavy vychovávací může existující imperialistická budova být civilizována a přeměna v kolektivistickou“. V roce 1920 navštívil Wells Sovětské Rusko a napsal knihu „Rusko v mlze“.

29) Vévodkyně Southerlandská a její katovství — je uvedeno Marxem jako příklad zabrání země u selského obyvatelstva, jako jeden ze způsobů prvotního nakupení kapitálu (sv. „Kapitál“ sv. I.). Týž příklad uvedl Marx dříve v jednom ze svých listů „New-Yorské Tribuně“ v roce 1853.

30) Mill John Stuart (1806—1873), anglický filosof a národohospodář. V oblasti národohospodářství Mill zejména hluboko probádal teorii pozemkové renty, vyzdvihnuv tezi o nutnosti vysokého zatížení všech důchodů s ní spojených. Millovo učení mělo velký vliv na anglické socialisty — fabiánce, Webba a ostatní. Jsa pod silným vlivem francouzských utopistů R. Fouriera a Saint-Simona, spojuje Mill ve všech svých dílech otázky hospodářské těsně s otázkami sociálními a politickými. Hlavní národohospodářský spis Millův — „Základy národního hospodářství“ — je veskrze eklektický.

31) Bernard Shaw, anglický spisovatel a dramatik. Jeden ze zakladatelů fabiánské společnosti (sr. poznámku 25.). Pacifista a maloburžoasní socialista. Napsal celou řadu duchaplných satirických dramát. Autor listu v „Izvěstích Cika Sojuza SSR.“ (viz č. 295 z 25. prosince 1924), v němž přemlouvá sovětskou vládu, aby „co nejrychleji se odtrhla od III. Internacionály.“ Ve svém listu Bernard Shaw poznamenává, že „mister Trockij“ si dovolil mluvit o misteru H. G. Wellsovi s přezíráním, jež svědčí o tom, že nezná Wellsovy „Základy dějin“ a proto netuší, jak velkým krokem vpřed je toto dílo v poměru ke „Kapitálu“ Karla Marxe.

32) Královna Viktorie a její doba — autor má na zřeteli dlouhé vladaření anglické královny Viktorie, trvající od 1837 do 1901. V této době anglický parlamentarismus dostihl svého největšího rozvoje. Nejvýše se dostala těžká průmyslová buržoasie, jež zaujala v zemi vládnoucí postavení. Po celých 64 let vladaření Viktoriina se liberální a konservativní ministerstva po řadě navzájem vyměňovala. Vnější i vnitřní politika Anglie se za tuto periodu měnila neobyčejně často. Prvá léta Viktoriina vladaření znamenají vládu liberální buržoasie. Odstranění obilních cel v roce 1846, svoboda obchodu a konkurence, zavedení liberálních reforem — byla velkými vítězstvími liberální buržoasie. Od osmdesátých let, už za doby pokročilého stáří Viktoriina, zesílila konservativní strana, jež prováděla s podporou staré královny imperialistickou politiku.

33) Curson Eduard Henry, lord, tuhý konservavec a odpůrce irské samostatnosti. V létě roku 1914 organizoval Curson ozbrojené povstání proti anglické vládě na „ochranu“ Irska před samosprávou,

darovanou mu parlamentem (home-rule). Povstání se začalo v severním Irsku v provincii Ulsteru, nejbohatší a nejprůmyslovější části Irska. Ulsterská buržoasie s Cursonem v čele žádala odtržení Ulsteru od Irska, hledíc odnětím nejbohatší provincie vzít irské vládě půdu pod nohama. Organizaci povstání začal Curson už v roce 1912, sebral a ozbrojil s podporou ulsterské buržoasie a anglických konzervativců více než 100.000 lidí a zřídil v Ulsteru prozatímní vládu. Anglické vojsko odmítlo nastoupit proti Ulsterským. Světová válka zabránila dalšímu vývoji událostí. Bez ohledu na jeho protivládní vystoupení dostalo se Cursonovi, podporovanému konservativci, v roce 1917 námořního ministerstva, a do roku 1918 byl členem válečného kabinetu Velké Británie. Opíraje se o konservativce, Curson vystupoval vždy na ochranu irské a anglické buržoasie a potlačoval co nejkrvavěji hnutí sinfeinů (irských revolucionářů).

34) Westminsterský parlament: jde o anglický parlament, jenž je v budově Westminsterského opatství v Londýně.

35) Clynes John Robert, jeden z pravých vůdců anglické dělnické strany a člen jejího výkonného výboru. Byl v kabinetě Macdonaldově ministrem (lordem — strážcem pečeti), následkem čehož byl podle anglického zákona jmenován peerem. Ve vnější politice je stoupcem Svazu národů a pacifistou. Dnes (1925) je Clynes členem parlamentu a předsedou Federace nekvalifikovaných dělníků.

36) Williams Robert, známý pracovník anglických trade-unionů, člen Nezávislé dělnické strany. Bývalý generální sekretář anglické odborové organizace dopravních dělníků. Přimyká se k levým vůdcům anglických tradeunionů, vstoupil dokonce do komunistické strany, ale v roce 1921 byl z ní vyloučen za své chování o „černém pátku“, když následkem zrady odborářských vůdců byla prohrána stávka horníků. Následkem toho se Williams přesunul ještě víc napravo a dnes je nejhorším nepřítelem komunismu.

37) Lafargue Paul (1842—1911), znamenitý socialista, zeť Karla Marxe. Pod vlivem osobní známosti s Marxem stal se Lafargue vřelým přívržencem vědeckého socialismu. Lafargue měl aktivní účast v Pařížské Komuně; v provincii (Bordeaux) pokoušel se vyvolat hnutí ve prospěch Komuny, ale utrpěv nezdar, byl přinucen utéci do Španělska, ve Španělsku a pak v Portugalsku hrál Lafargue značnou úlohu v dělnickém hnutí, organizuje sekce Internacionály, a vedl boj s bakuninovským (anarchistickým) vlivem. Lafargue se činně účastnil prací Haagského kongresu I. Internacionály v roce 1872. Vrátil se do Paříže v roce 1880, stává se vůdcem a uznaným teoretikem francouzské socialistické strany a vede úporný boj proti překrucování marxismu. Napsal řadu znamenitých vědeckých prací a brožur; některé z nich jako na příklad „Evoluce majetku“ a „Historický determinismus K. Marxe“ jsou přeloženy do všech evropských jazyků. V pokročilém stáří vida svou nezpůsobilost k další aktivní práci, skončil Lafargue spolu se svou ženou Laurou sebevraždou.

38) Guizot (1787—1874), francouzský historik a politik. Vůdce skupiny tak zvaných „doktrinářů“, stoupců anglické konstitučně-monarchistické soustavy. Byl od červencové revoluce v roce 1830 několikrát ministrem (osvěty, vnitra, zahraničí); v roce 1889 byl vyslancem v Londýně. Na těchto diplomatických místech vede energický boj proti revolučnímu hnutí v evropských zemích, snaže se sjednotit na této půdě reakční vlády Francie a Rakouska. V roce 1847 stává se Guizot hlavou posledního monarchistického ministerstva Ludvíka Filipa. Hned po revoluci roku 1848 Guizot utíká do Anglie a od těch dob jeho vliv upadá. V četných Guizotových historických pracích proniká poprvé hledisko třídního boje, v němž vidí skrytou pružinu veškerého historického

procesu. V té době takový názor, byť i nebyl proveden důsledně až do konce, byl velkým pokrokem ve vývoji historické vědy.

39) Hampden John (1595—1643), jeden z vůdců umírněné oposice v Krátkém i Dlouhém parlamentě v předvečer velké anglické revoluce. (Viz poznámku 17). Zvláštní popularity si dobyl mezi střední obchodní buržoasií tím, že úporně odmítal platit do královské pokladny daně a dávky. V době boje mezi Dlouhým parlamentem a králem Karlem I., nařídil tento uvěznění Hampdena a čtyř jiných vůdců oposice. To vrhlo význačného oposičníka do řad revoluční parlamentní armády. Organisovav jeden z nejlepších pluků, byl brzy smrtelně raněn v jedné z bitev mezi armádou královskou a parlamentní.

40) Německá reformace XVI. století. O příčinách reformace hovoří Engels takto:

„Když vyšla Evropa z epochy středověku, byla jejím revolučním elementem vznikající buržoasie měst. Oficiálně přiznané postavení, jehož si dobyla uvnitř středověkého feudálního systému, se jí stalo pro další vývoj příliš těsným. Svobodný rozvoj buržoasie se stal neslučitelným s feudálním systémem, a feudální systém musil padnout.

Ale velikým mezinárodním centrem feudálního systému byla římsko-katolická církev. Nehledě na její vnitřní spory, sjednocovala celou feudální Evropu v jeden velký politický celek, ohraničený jak proti řecko-pravoslavnému, tak proti mohamedánskému světu. Posvětila feudální soustavu korunou boží milosti. Svou vlastní hierarchii vybudovala podle feudálního vzoru, ano byla sama znamenitým feudálem, poněvadž jí patřila alespoň jedna třetina všech katolických zemí. Dříve než bylo možno zaútočit na světský feudalismus v každé zemi zvlášť, bylo třeba rozrušit centrální církevní organizaci.“ (Engels, O historickém materialismu).

Z Německa se reformace přenesla do všech evropských zemí, provádějíc všude kořenné změny v církevním systému a spolupůsobíc k zesílení obchodní buržoasie a jejímu osvobození z pout feudalismu. Německá buržoasie měla přirozeně silný vliv taky na anglickou revoluci, v níž se cíle čistě politické odívaly náboženskými reformami. Všechny základní rysy reformace — religiosnost, mysticismus, exaltace — vtiskly svou pečeť na anglickou revoluci. Základní kádry revoluční armády tvořili puritáni, již vášnivě nenáviděli katolickou církev.

41) Asquith Herbert Henry, lord, hrabě Oxfordský, vůdce anglických nezávislých liberálů a hlava „Westminster Gazette“. Odpůrce anglo-sovětského sblížení. Byl několikrát ministrem a od 1908 do 1916 ministerským předsedou. Na tomto místě se osvědčil vřelým stoupencem imperialistické války. Zbytky liberálního doktrinářství bránily Asquithovi projevit ve vnější i vnitřní politice příslušný rozmach, věrolomnost a cynismus. Pod tlakem konservativců aktivnější imperialistické křídlo liberálů pomohlo Lloyd Georgeovi zaměnit Asquitha. V posledních volbách do dolní sněmovny v roce 1924 byl Asquith poražen. Nyní je Asquith členem sněmovny lordů.

42) Záležitost Osbornova. — Liberální železničář Williams Osborn podal v roce 1908 soudu žalobu na zrušení vybírání tak zvaných „politických příspěvků“ trade-unions. Věc je v tom, že kromě členských příspěvků na hospodářské potřeby, vybírají trade-unions i příspěvky politické na podporu politického boje dělnické strany. Soud žalobu zamítl; odvolací soud odvolání rozhodl proti trade-unions, odůvodňuje své rozhodnutí tím, že trade-unions jsou organisacemi hospodářskými a nemají mít žádný vztah k politice. Spor se táhl dál, až byl rozřešen zvláštním aktem parlamentu v roce 1913. Tím aktem potvrzeno právo trade-unions na vybírání politických příspěvků, ale

jednotlivým členům dáno právo odmítnout placení příspěvků, při čemž trade-unions nesmějí je žádným způsobem (jako na příklad vyloučením z členstva a p.) trestat. Zákon tento platí dodnes.

Záležitost Osbornova měla velký význam v dějinách anglického dělnického hnutí. Jejím vlivem začali dělníci projevat větší zájem zvláště o politickou stránku činnosti trade-unionsů.

43) Cobden (1804 —1865) — továrník a obchodník bavlnou, jenž se vyvinul na jednoho z nejznamenitějších činitelů anglické radikální buržoasie poloviny XIX. století. Zastánc zrušení obilních cel, svobodného obchodu, pacifista.

44) Roosevelt Theodor (1858—1919), prezident severoamerických Spojených států od 1901 do 1909. Ohnivý americký imperialista a patriot. Ve vnitřní politice stoupenec liberálních dárků dělníkům. Byl členem liberální strany. V roce 1905 byl prostředníkem při sjednávání míru mezi Japonskem a Ruskem. V době světové války jako jeden z vůdců republikánů byl s počátku pacifistou, ale brzy zaměnil toto své stanovisko a stal se jedním z nejuživějších straníků války.

45) Machiavelismus znamená státní politiku klamu, násilí, licoměrnosti a chytrosti. Jméno je po znamenitém italském spisovateli a politikovi Nikolu Machiavelim (1469—1527), jenž bývá pokládán za zakladatele vědy o politice.

46) Ponsonby Arthur — druh ministra zahraničí v „dělnické vládě“ Macdonaldově (1923—1924). Stoupenec anglo-sovětského sblížení, o něž se energicky přičiňoval v době uzavření anglosovětské dohody v srpnu 1924. Zajímavá je biografie tohoto pracovníka dělnické strany. Ponsonby je z aristokratické rodiny a v mládí byl pážetem anglické královny Viktorie. Pak pracoval 9 let v anglickém ministerstvu zahraničí a byl významným členem liberální strany. Koncem války rozchází se s liberály, stává se pacifistou, vstupuje do pacifistické organizace „demokratická kontrola“ a v dělnickou stranu.

47) Burns John, jeden z nejstarších anglických dělnických vůdců, zakladatel a aktivní pracovník sociálně-demokratické federace. Nová vlna hnutí trade-unionistického, jež se zdvihla koncem let osmdesátých, našla v něm svého významného vůdce. Burns, talentovaný a vlivný řečník, vedl nejednou větší dělnické stávky a demonstrace (mezi nimi velkou stávku dělníků v dokách). V roce 1888 byl za vedení dělnické demonstrace zavržen a odsouzen na šest týdnů do vězení. Potom však se kloní napravo a už v roce 1889 vystupuje z federace. V roce 1882 byl zvolen do parlamentu. Za dva roky se začíná sblížovat s liberály a v roce 1905 se stává ministrem v liberálním kabinetu.

Pouť Burnsova od dělnického vůdce až k liberálnímu ministru je typickou pro anglické sociálně-dohodářské vůdce z nedávna.

48) Grey Eduard, lord, vůdce anglických nezávislých liberálů. Stoupenec sblížení s konservativci. Jeden z vůdců liberálů v dolní sněmovně. Od 1905 do 1916 ministr zahraničí ve všech ministerstvech. Jeden z tvůrců Dohody a inspirátorů světové války. V roce 1919 až 1920 je ve Washingtonu jako vyslanec Velké Británie. Potom vlivný pracovník Svazu národů. Nyní člen sněmovny lordů.

49) Beaconsfield (Disraeli) Benjamin, známý anglický politik a spisovatel (1804—1881). V mládí napsal celou řadu satirických románů. Od roku 1832 obrátil se k politické činnosti, přimyká se s počátku k whigům. Pak rozchází se s whigy a stává se jedním z vůdců strany toryů. Jako typický zástupce velké

bankovní buržoasie byl Beaconsfield tuhým přívržencem ochranářství (sr. poznámku 9). V roce 1886 je Beaconsfield ministerským předsedou, ale v témž roce demisionuje s celým kabinetem. V roce 1874, když se probouzí anglická imperialistická politika, je Beaconsfield znovu ministerským předsedou a zůstává u vlády do roku 1880. Politika Beaconsfielda snažila se o rozšíření anglické moci v oblasti mezinárodních vztahů a utíkajíc se k liberálním dárečkům uvnitř země, je typickým výrazem anglického imperialismu.

50) Freetraderství je hospodářská politika a teorie, žádající svobodu pro vnější obchod a tudíž volnost pro kapitalistickou konkurenci. Vlastí freetraderstva je Anglie, jejíž buržoasie v první polovině XIX. století vedla zuřivý zápas za svobodný dovoz obilí proti obilnímu monopolu velkostatkářské aristokracie, poněvadž monopolem vyvolané, vysoké, nestálé ceny obilí měly vliv na stav vnitřního trhu a na mzdu dělníků. Když stouply ceny obilí, bylo průmyslníkům buď platit vyšší mzdu, nebo nechat dělníky hladovět nad obyčejnou míru a smířit se se snížením produktivity práce.

vydala

SOCIALISTICKÁ ORGANIZACE PRACUJÍCÍCH
česká sekce
LIGY ZA 5. INTERNACIONÁLU
<http://sop.revoluce.info>
sop@centrum.cz